

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО . ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО . ІНФОРМОЛОГІЯ

*Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.*

**№ 2
2012**

ЗМІСТ

Документознавство. Археографія

<i>Слободянік М.С.</i> Основні напрями розвитку документознавства в сучасній Україні	4
<i>Нестерович Ю.В.</i> Очерк по экспликации и корреляции понятий книги и электронной книги в рамках документологии	16
<i>Добровольська В.В.</i> Формування інноваційної політики розвитку системи керування документацією в органах управління культурою	22
<i>Папакін Г.В.</i> Електронна археографія: новітній напрям старої науки, її складові та стан досліджень	25

Наукове забезпечення діяльності бібліотек

<i>Лобузіна К.В.</i> Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення	34
<i>Мар'їна О.Ю.</i> Бібліотека у процесах формування цифрового контенту	41
<i>Ашаренкова Н.Г.</i> Комплектування фондів публічних бібліотек України в нових економічних умовах (90-і роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.)	47

Соціальні комунікації

<i>Філіпова Л.Я.</i> Медіа-простір та документальна комунікація: інформаційно-технологічний підхід	57
<i>Шемаєва Г.В.</i> Тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки у системі соціальних комунікацій	60
<i>Кириленко О.Г.</i> Прикладні аспекти використання інформаційного моніторингу в системі підготовки документознавців	65

Книгознавство. Бібліографознавство

<i>Пастушенко О.В.</i> Періодичні видання історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування як об'єкт сучасних досліджень	69
<i>Матвійчук Л.О.</i> Внесок Л.І. Гольденберга у розвиток академічної літературознавчої біобібліографії (5080-і роки ХХ ст.)	73

Події та факти наукового життя

<i>Коваленко С.Д.</i> Конференція молодих учених і спеціалістів	80
---	----

Відомості про авторів

<i>Вимоги до оформлення статей для журналу</i>	85
--	----

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В СУЧASNІЙ УКРАЇНІ

M.C. Слободяник

Визначальне значення для розвитку українського документознавства має здобуття нашою державою незалежності. За ці двадцять років побудована розвинута інфраструктура документознавства, основними складовими якої є підготовка наукових кадрів, документознавча освіта, система професійних видань, проведення документознавчих форумів.

1994 р. у структурі Держкомархіву України була організована спеціалізована наукова установа Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД). Одним із пріоритетних напрямів діяльності цього інституту є проведення документознавчих досліджень. Цього самого року почалася вишівська підготовка фахівців за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність». 2003 р. спеціальність «Документознавство, архівознавство» була включена до переліку наукових спеціальностей ВАК України з історичних наук. 2007 р. вона була включена і до складу соціально-комунікаційних наук. Спеціалізовані ради зі спеціальності «Документознавство, архівознавство» успішно працюють при Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (далі – НБУВ), Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ) та УНДІАСД.

В Україні виходить низка фахових часописів, у яких дослідники мають можливість оприлюднити результати наукових розвідок.

Помітне місце в інфраструктурі українського документознавства займають професійні форуми. Найбільш активно цей напрям реалізовувався у НАКККіМ, де були проведені 8 міжнародних конференцій «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики». На жаль, 2012 р. ця конференція (сподіваюся, тимчасово) не відбулася. Систематично почали проводити міжнародні конференції КНУКіМ, Одеський національний політехнічний університет і Донецький національний університет.

Формування розгорнутої інфраструктури сприяло активізації документознавчих розвідок, які проводить значна група дослідників. Найбільш активно і результативно працюють на терені українського документознавства професори В.В. Бездрабко, С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнаренко, М.С. Слободяник, Г.М. Швецова-Водка.

В Україні сформувалися дві документознавчі школи, лідерами яких є С.Г. Кулешов і М.С. Слободяник. До наукової школи С.Г. Кулешова в основному входять дослідники, що працюють в архівній системі України. Спираючись на вітчизняну практику. Вони активно розвивають традиційні для колишнього СРСР напрями документознавчих досліджень. У межах

цієї наукової школи успішно захистили кандидатські дисертації І.Є. Антоненко, О.М. Загорецька, Н.О. Леміш, Ю.І. Палеха, С.В. Сельченкова. 2012 р. завершують роботу над дисертаціями Г.С. Терещук, Ю.С. Ковтанюк, В.В. Горєва.

До наукової школи М.С. Слободянича переважно входять дослідники, що працюють у видах України. Ця школа в основному розвиває інформаційну концепцію документознавства, приділяючи значну увагу дослідженням ролі електронних документів у розвитку системи соціальних комунікацій. У межах даної школи захистили кандидатські дисертації та успішно працюють на терені документознавства кандидати наук М.В. Вилегжаніна, О.М. Збанацька, О.А. Кравцова, І.О. Петрова, В.В. Рудюк, Ю.П. Якимюк (Юхименко). 2012 р. завершують роботу над дисертаціями А.Т. Матвієнко, Л.В. Климчук, В.В. Добровольська.

Аналіз основних напрямів розвитку документознавства в Україні здійснено на основі підготовленого автором спільно з О.А. Політовою бібліографічного покажчика «Українське документознавство (1991-2011 роки)», який схвалено до друку Національною парламентською бібліотекою України.

Нами виділено такі основні напрями сучасного українського документознавства: теорія і методологія документознавства; історія документознавства; теорія документа; керування документацією; електронне документознавство; документознавча професіологія.

У численних публікаціях аналізуються також фахові часописи, професійні документознавчі форуми, внесок персоналій у розвиток документознавства.

Найбільш активно в українському документознавстві розробляються теоретико-методологічні проблеми науки. До цього напряму можна віднести також питання документознавчої термінології; зарубіжного і галузевого документознавства, теорії документальних комунікацій, теорії документальних потоків.

Розвитку теорії документознавства присвячені фундаментальні монографії і докторські дисертації В.В. Бездрابко [6, 12], С.Г. Кулешов [44, 45, 52], Г.М. Швецової-Водки [108-111].

Монографічний рівень викладу матеріалу властивий для підручників Н.М. Кушнаренко [54] і Г.М. Швецової-Водки [109, 111], які відбивають авторське бачення науки про документ. Відзначимо, що наявність значної кількості підручників і навчальних посібників із документознавства, які ґрунтуються на протилежних концептуальних поглядах, суттєво ускладнює засвоєння навчального матеріалу студентами. Очевидно, настав час для створення підручника, в якому було б викладене усталене знання і проаналізована різниця у концептуальних підходах до документознавства провідних українських та зарубіжних учених.

Сучасний рівень розвитку вітчизняної теорії українського документознавства значною мірою відображає українська архівна енциклопедія. Позитивно оцінюючи цей важливий проект,

слід відзначити, що з переважної більшості дискусійних питань документознавства у ньому на енциклопедичному рівні відображеня лише позиція провідних співробітників УНДІАСД.

Водночас у сучасному українському документознавстві розвиваються чотири концепції – «архівно-діловодна» – С.Г. Кулешова [45, 51, 53], «інформаційна» – М.С. Слободянико [84, 87, 89, 93], «ноокомунікаційна» – Г.М. Швецової-Водки) [103-110], «бібліотекознавча» – (Н.М. Кушнаренко) [54, 56]. Суттєвим є внесок у формування історіографії документознавства В.В. Бездрابко [8, 12]. Українські вчені активно відгукнулися на пропозицію знаного російського вченого Ю.М. Столярова, щодо необхідності паралельного розвитку двох наук про документ – документознавства і документології [98]. Обговорення публікацій Ю.М. Столярова привело до поляризації позицій провідних українських дослідників. Однією з причин такого становища є те, що ініціатор обговорення професор Ю.М. Столяров по суті обмежився лише постановкою проблеми. Він не окреслив меж документології, не обґрунтував її об'єкт, предмет, структуру, функції, коло документологічних досліджень. Це безумовно ускладнило обговорення даної проблеми. Проте, діапазон оцінки ідеї Ю.М. Столярова виявився досить широким – від повної підтримки і спроби подальшого розвитку у працях його учениць Н.М. Кушнаренко [51, 57] та А.А. Соляник [94-95] – до умовного сприйняття цієї пропозиції С.Г. Кулешовим [46]. Значна увага аналізу документології приділена у працях М.С. Слободянико, який здійснив спробу визначення структури, об'єкта, предмета документології та проблемного поля документологічних досліджень [87, 89, 93]. Розвиваючи документологічну складову науки про документ, М.С. Слободяник категорично заперечує проти базової ідеї Ю.М. Столярова і Н.М. Кушнаренко щодо паралельного існування документознавства і документології, і вважає ці терміни синонімічними. Значну увагу аналізу документології приділяє професор Г.М. Швецова-Водка [112]. Втім, спроба визначити документологію як комплекс наук про документ та запропонована структура цього комплексу викликає досить серйозні заперечення [84]. Плідну спробу аналізу існуючих концепцій документології здійснила В.В. Бездрабко [6, 10, 12].

Великі перспективи має пропозиція професора Г.В. Папакіна щодо формування документознавчої герменевтики [74]. Значну увагу провідні українські документознавці приділяють розвитку методології документознавства [30, 45, 55, 57, 84]. Суттєву роль у підвищенні рівня методологічної підготовки фахівців відіграла «Школа молодого дослідника», проведена на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Характерною рисою вітчизняного документознавства є висока активність обговорення нагальних проблем розвитку науки про документ, що зумовлює творчі дискусії між провідними вченими. Слід відзначити активну участь у дискусіях, які в основному відбуваються на

сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» наших російських колег Е.О. Плещевича і Ю.М. Столярова.

Найбільшою гостротою відрізняються дискусії щодо структури сучасного документознавства між С.Г. Кулешовим [49] і М.С. Слободяніком [93], а також дискусія з професійних і морально-етичних проблем науки, що виникла навколо підручника Н.М. Кушнаренко «Документоведение», в якій взяли активну участь М.А. Низовий [63], М.С. Слободянік [86, 91], Ю.М. Столяров [96, 97].

Значну увагу українські дослідники приділяють історії розвитку документознавства.

Найбільш повно і багатоаспектно ця проблематика розглядається у фундаментальних монографіях і важливих публікаціях В.В. Бездрабко [6, 8, 9, 12] і С.Г. Кулешова [44, 45, 47, 52]. Привертають увагу публікації, присвячені історії УНДІАСД, колишніх директорів цього інституту В.П. Ляхоцького та І.Б. Матяш. Проте, слід зауважити, що вивчення історії документознавства в Україні потребує більшої уваги дослідників.

Суттєвий інтерес викликають дослідження присвячені документознавчій термінології. Слід відзначити велику роль в організації активного обговорення даної проблематики професора В.В. Бездрабко, яка на базі КНУКіМ організувала шість міжнародних термінологічних наукових конференцій.

Теоретичний аналіз документознавчої термінології здійснено у навчальному посібнику М.В. Комової [38], працях В.В. Бездрабко, С.Г. Кулешова, Г.М. Швецової-Водки, В.В. Шульгіної та ін.

Заслуговують підтримки публікації, що пов'язані з термінологією електронного документознавства В.В. Рудюка, М.Н. Цивіна Г.М. Швецової-Водки. На нашу думку, цей напрям у перспективі займе суттєве місце у дослідженнях документознавчої термінології.

Варто відмітити безперечне значення для розвитку документознавчої термінології здобутків вітчизняного архівознавства, зокрема фундаментальних праць: «Українська архівна енциклопедія» та «Термінологічний словник з архівознавства».

Слід позитивно оцінити посилення уваги вітчизняних дослідників до здобутків зарубіжного документознавства. Зокрема, кандидатська дисертація і публікації В.В. Рудюка присвячені аналізу системи електронного документообігу у ФРН [78]. У кандидатській дисертації І.Е Антоненко [1] ґрунтовно проаналізовано зарубіжний досвід керування документацією та міжнародний стандарт із даної проблеми. У кандидатській дисертації О.А. Кравцової здійснено комплексний аналіз архівного порталу ЮНЕСКО та його інформаційно-документальних ресурсів [40].

Важливим напрямом розвитку вітчизняної науки про документ є галузеве документознавство, обґрунтоване М.С. Слободяніком та практично реалізоване під його

керівництвом у підготовці документознавців НАККоМ [85, 92]. Найбільш активно розвивається управлінське і юридичне документознавство.

Увагу дослідників привертає проблема класифікації управлінських документів [14, 53, 71]. Безумовне практичне значення у поєднанні з високим теоретичним рівнем мають публікації С.Г. Кулешова, присвячені перегляду Державного класифікатора управлінської документації [50]. У навчальних посібниках С.Г. Кулешова [53] і В.В. Бездробко [14] у доступній для студентів формі викладені усталені знання з управлінського документознавства. Хочеться побажати авторам визначити співвідношення між управлінським документознавством і трактовкою науки про документ у радянському і сучасному російському документознавстві.

Юридичні документи тривалий час розглядалися у межах досліджень із правознавства; зокрема у кандидатських дисертаціях. Ця ситуація почала змінюватися після появи публікацій і захисту кандидатської дисертації М.В. Вилегжаніної, яка здійснила комплексний аналіз нормативно-правових актів України [21].

Значна кількість навчальних посібників із даної проблематики зумовлена включенням документознавчих проблем правознавства до навчальних планів юридичних факультетів вищів України. Більшість посібників представляє зразки оформлення юридичних документів. Найбільш повно юридичне документування розглядається у навчальному посібнику А.В. Коржа [39].

Кандидатська дисертація та публікації Л.Г. Тупчієнко-Кадирової сприяють формуванню нового виду галузевої науки про документ – музичного документознавства [99].

Слід відзначити, що важливою особливістю галузевого документознавства є ґрунтовний аналіз особливостей змісту конкретної групи документів, що визначає їхню структуру і функції та особливості їхнього використання в системі професійних комунікацій. Це визначає перспективи розвитку як галузевого документознавства, так і інформаційної концепції науки про документ.

Розробка теорії документальних комунікацій є однією зі стрижневих проблем вітчизняного документознавства. У межах розв'язання цієї проблеми Г.М. Швецова-Водка здійснила спробу формування ноокомунікаційної теорії документознавства. На нашу думку, запропонований підхід є перспективним, проте, на сучасному етапі автор лише починає його розробку. Вона також розглянула низку питань, присвячених теорії документальних комунікацій і місцю у цій теорії документа і книги [108-110].

Місце низки наук у системі комунікацій, а також теорії документальних комунікацій у структурі документознавства обґрунтував М.С. Слободянік [87-89, 93].

Значну увагу аналізу документа як засобу комунікацій приділяє С.Г. Кулешов [43, 48]. Проте, він не підтримує віднесення ВАК України документознавства до соціально-

комунікаційних наук [43]. Українські фахівці приділяють значну увагу аналізу якісно нової системи комунікацій, що базуються на можливостях Інтернет-технологій. Ця проблематика найбільш ґрунтовно аналізується в публікаціях професора Л.Я. Філіпової [101-103], кандидатських дисертаціях А.М. Шелестової [116] та Ю.П. Якимюк [117]. Відзначимо, що подальший розвиток цього напрямку значною мірою визначає перспективи науки про документ і є необхідною умовою формування ноокомунікаційної теорії документознавства.

Питання теорії інформаційних, насамперед документальних потоків ґрунтовно проаналізовано в монографії та дисертації Д.В. Ланде [59, 60]. Галузевий зріз цієї проблеми, на прикладі історичної науки дослідила О.А. Політова [77]. Цілісне уявлення про дану проблематику дає навчальний посібник А.А. Соляник [94], дуже близький за змістом і структурою до відомого навчального посібника її вчителя Ю.М. Столярова.

Моніторинг документних потоків – предмет наукових зацікавлень О.В. Смаги. Аналіз потоку образотворчих документів здійснила М.Б. Шатрова. Проте, попри окремі успіхи цей напрям ще суттєво відстає від аналогічних наукових розвідок російських колег, які активно використовують результати аналізу галузевих потоків не лише для розробки стратегії інформаційного забезпечення науки, а й для прогнозування її розвитку, аналізу ефективності діяльності окремих дослідників і наукових шкіл. На мою думку, ця проблематика має стати однією з центральних у документознавчих дисертаційних дослідженнях.

У цілому аналіз цього напряму досить переконливо свідчить про суттєві теоретико-методологічні здобутки українських документознавців та широту проблематики їхніх наукових розвідок.

Пріоритетним напрямом документознавства є дослідження присвячені комплексному аналізу документа. Він включає також проблеми теорії та історії документа; організаційно-роздорядчу документацію та спеціальні види документів, їх стандартизацію та уніфікацію.

Проблеми теорії документа ґрунтовно розглядаються у монографіях В.В. Бездрابко [6] і С.Г. Кулешова [44, 45], підручнику Н.М. Кушнаренко [54]. Основи загальної теорії документа викладені у монографії російського вченого Е.О. Плещевича; та його численних публікаціях в українських виданнях. Підходи до формування загальної теорії документа викладені у публікаціях М.С. Слободянка [84] та Г.В. Швецової-Водки [108]. Значну увагу приділяють українські документознавці проблемі класифікації документів. Найбільш повно вона розглядається у фундаментальних працях С.Г. Кулешова [44, 45, 52], Н.М. Кушнаренко [54], Г.В. Швецової-Водки [108, 110].

Збереженню документів присвячені публікації Л.А. Дубровіної [28, 29]. Переліки документів розглядаються у кандидатській дисертації С.В. Сельченкової [83]. Місце документа в системі державного управління ґрунтовно проаналізовано у кандидатській дисертації В.Т.

Савицького [79]. Навчальна документація в сучасному університеті проаналізована у кандидатській дисертації А.М. Шелестової [116]. Аналіз стану досліджень із даної проблематики дозволяє стверджувати, що в українському документознавстві створена необхідна база для формування загальної теорії документа.

Значну увагу дослідників привертає історія документа. Найбільш повно вона висвітлена у докторській дисертації О.А. Купчинського. Грунтовний аналіз цієї проблеми здійснено у монографії В.В. Бездрабко. Аналіз документа як історичного джерела здійснив С.Г. Кулешов. Історичний аналіз документів XVIII-XIX ст. на прикладі Чернігівської губернії здійснено у кандидатській дисертації та публікаціях Н.О. Леміш [61]. На історії експертизи цінності документів та укладанні їхніх переліків в Україні зупинялася С.В. Сельченкова [82, 83]. Проте, попри всі відзначенні здобутки, фундаментальні розробки, присвячені історії документів, в Україні практично відсутні. На нашу думку, при підготовці таких робіт доцільно користуватися не лише історико-документознавчим аналізом, а й використовувати можливості теорії соціальних комунікацій.

Організаційно-розпорядча документація найбільш ґрунтовно розглянута в роботах Г.В. Бесплянської та О.М. Загорецької. Відзначимо, що вагома частина публікацій, присвячена цій проблемі, значною мірою відображені в розділі покажчика – «Управлінське документознавство».

О.М. Пазинич уперше ґрунтовно проаналізувала специфічний вид документів – дипломатичні листи [67]. Значна кількість спеціальних видів документів розглянута в Українській архівній енциклопедії С.Г. Кулешовим.

Порівняльний аналіз спеціального і галузевого документознавства дозволяє стверджувати, що спеціальне вивчає основні види документів, а галузеве аналізує документи за змістовою ознакою. Це положення суттєво впливає на зміст сучасної структури документознавства.

Значну увагу дослідників привертає проблема стандартизації та уніфікації. Стандарти у сфері діловодства найбільш активно розглядає О.М. Загорецька [31]. Міжнародний стандарт із керування документацією ґрунтовно вивчають І.А. Антоненко [1], В.В. Бездрабко [6], В.В. Добровольська [27], О.М. Тур [100]. Проблема уніфікації документів постійно знаходиться в центрі уваги С.Г. Кулешова [51, 53].

Останніми роками українські документознавці почали вивчати проблему керування документацією. Але основну увагу дослідників і досі привертає питання теорії, історії та організації діловодства, організації та технології документування; спеціального діловодства.

Проблеми керування документацією у країнах дальнього зарубіжжя презентовані у кандидатських дисертаціях І.Е. Антонеко [1] та В.В. Рудюка [78].

Значну увагу приділяють дослідники аналізу міжнародного стандарту з цієї проблеми [1, 100] та Національного стандарту України з керування документаційними процесами [27]. Слід відзначити неправомірність вільної трактовки назви вітчизняного стандарту, при тому що його текст в основному є перекладом міжнародного; а зроблені упорядниками національного стандарту відхилення свідчать, насамперед, про недостатню дослідженість проблеми керування документацією в Україні. Проте, вітчизняні дослідники у низці публікацій здійснили плідну спробу розробки методологічних зasad вивчення керування документацією. Цій складній проблемі присвячені оригінальні публікації Г.Г. Асєєва [4], В.В. Добровольської [28], В.В. Рудюка [78].

Теоретичні проблеми діловодства розглянуті в монографії та кандидатській дисертації В.Т. Савицького [79, 80]; кандидатських дисертаціях О.М. Загорецької [31], Ю.І. Палехи [72], І.О. Петрової [75], С.В. Сельченкової [83]. Діловодство як об'єкт документознавства ґрунтовно розглядають В.В. Бездрابко та С.Г. Кулешов. Побудову оригінальної інформаційної моделі діловодних процесів здійснила Т.Г. Білова [17]. Теоретичні аспекти діловодства ґрунтовно розглянуті у працях В.Т. Савицького [78-80]. Дискусійний характер мають праці Ю.І. Палехи, що присвячені проблемі культури діловодства [72]. Питання теорії діловодства розглядаються також в окремих підручниках і навчальних посібниках Г.В. Бесплянської [15, 16], Н.І. Гончарової [25], М.В. Комової [37], С.В. Сельченкової [81, 82]. Проте, незважаючи на окремі здобутки більшість публікацій із діловодства мають яскраво виражений прикладний характер. Викликає сумнів і правомірність базового терміна, який виглядає як невдала «калька» з російської мови. До речі, наші російські колеги вже досить давно використовують на законодавчому і фаховому рівнях термін «документаційне забезпечення управління», який є більш вдалим. Але майбутнє, на моє переконання, за поняттям «керування документацією», яке вже майже 200 років має міжнародне визнання і закріплene у міжнародних стандартах.

Питання історії діловодства розглядають О.А. Купчинський, Н.О. Леміш, Ю.І. Палехою, І.Л. Синяк та ін. Слід відзначити, що представлений у низці публікацій емпіричний матеріал історичної спрямованості дає підстави для внесення пропозицій щодо підготовки узагальнюючої монографії та підручника з історії діловодства в Україні.

Яскраво виражену практичну значущість мають публікації з організації діловодства. Найбільш повно і вдало ця проблематика представлена у монографії В.Т. Савицького [80]. Серед найважливіших питань організації діловодства: раціоналізація діловодства, розробка номенклатури справ. Заслуговує на увагу пропозиція Ю.І. Палехи щодо керування діловодною службою [73].

Публікації з «Організації та технології документування» мають яскраво виражений організаційно-методичний характер. Приємним винятком є монографії та кандидатська дисертація, присвячені аналізу стану цієї проблеми у сфері економіки [19, 20].

Характерною особливістю даної проблематики є її докладний виклад у навчальних виданнях.

Із проблематики «Спеціального діловодства» найбільш повно представлені публікації, що присвячені діловодству у банківських установах, органах місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів; та опрацюванню організаційно-розпорядчих документів. Серед цих публікацій виділяються роботи І.В. Добрелі з банківського діловодства; праці Т.В. Іванової, Л.П. Піддубної, І.О. Петрової присвячені діловодству в органах місцевого самоврядування.

Проблеми кадрового діловодства знайшли найбільш повне розкриття у виданнях монографічного типу та навчальних виданнях.

Привертають увагу публікації з даної проблематики Г.В. Беспянської, О.М. Загорецької, Ю.І. Палехи.

Переважна більшість навчальних посібників підготовлено у царині діловодства. Значний внесок у теорію діловодства роблять навчальні посібники Г.В. Беспянської [15, 16], М.В. Комової [37], С.В. Сельченкової [83]; привертає увагу навчальний посібник Н.І. Гончарової, присвячений документаційному забезпечення менеджменту [25].

Позитивним, із дидактичної точки зору, є оснащення багатьох навчальних посібників із загального, спеціального і галузевого діловодства зразками оформлення документів, які представлені як частина посібника, або як окреме видання. Проте, чимало таких зразків відрізняються від чинних в Україні стандартів, що негативно відбувається на рівні підготовки майбутніх фахівців. Тому нагальним завданням професійної спільноти є проведення фахової експертизи навчальних видань та відображення її результатів. Така робота дозволить рекомендувати для використання у навчальному процесі кращі посібники; а також позбавити недобросовісних авторів можливості калькувати російські навчальні посібники.

Аналіз даної проблеми переконливо свідчить про посилення уваги фахівців до підготовки навчальних видань. Надалі слід зробити рішучий крок спрямований на перехід від кількості до якості підручників і навчальних посібників.

Слід відзначити, що українські фахівці досить активно реагують на навчальні видання та публікації колег, але лише у незначній кількості публікацій відбувається дискусія між рецензентом і автором.

Поза активним обговоренням професійної спільноти залишається «виняткова продуктивність» окремих авторів навчальних посібників. Наприклад, після закінчення 2008 р. магістратури НАКККіМ Н.О. Леміш не лише оперативно 2009 р. захистила кандидатську

дисертацію, а й почала видавати навчальні посібники. Зокрема, 2008 р. вона спільно з доцентом Ю.І. Палехою видала навчальний посібник «Загальне документознавство» обсягом 393 сторінки, 2009 р. «Організація загального діловодства» обсягом 458 сторінок. 2011 р. названі автори видають посібник «Історія діловодства» обсягом 324 сторінки. До того ж, 2010 р. Ю.І. Палеха видав одноосібний навчальний посібник «Документування в підприємницькій сфері (зі зразками сучасних документів)» обсягом 512 сторінок. Відзначимо, що жодна з вищевказаних дисциплін не включена до стандарту освіти за спеціальністю «документознавство та інформаційна діяльність», і це дозволяє їх увести лише у вибіркову частину навчального плану, а також має відбиватися на тиражі й обсязі навчального посібника. У цей самий час Ю.І. Палеха видає навчальні посібники з іншої проблематики – «менеджменту» та «іміджеології». Вважаю, що «технологію» та професійні результати такої «виняткової продуктивності» слід серйозно обговорити у фаховому загалі.

Стрімкий розвиток електронних документів є важливою ознакою формування інформаційного суспільства. Цей процес об'єктивно зумовлює формування нового напряму науки про документ – електронного документознавства; важливими складовими якого є електронний документообіг, автоматизація діловодних процесів; електронні документні ресурси та їхні представлення у мережі Інтернет.

Теоретичні засади електронного документознавства найбільш грунтовно репрезентовані у фундаментальних монографіях і докторських дисертаціях Д.В. Ланде [59, 60] та О.А. Нестеренко [65]. Теоретико-методологічні аспекти цієї проблеми представлені у публікаціях В.Ю. Болдовського [18], Ю.С. Ковтанюка [36], С.Г. Кулешова [42], В.В. Рудюка [78]. В центрі уваги цих та інших дослідників загальнотеоретичні проблеми електронного документознавства, аналіз і класифікація електронних документів.

Теоретико-методологічні проблеми електронного документообігу розглядаються у кандидатській дисертaciї Т.Г. Білової [17] та грунтовних навчальних посібниках професора Г.Г. Асєєва [2, 3]. Більшість публікацій відображають технологічні питання електронного документообігу. Цьому аспекту даної проблеми присвячено низку кандидатських дисертацій [17, 78, 116, 117]. Документознавча складова цієї проблематики найбільш повно представлена в роботах Г.О. Перехрест, Л.Я. Філіпової, Ю.П. Якимюка.

Теоретико-методологічні проблеми автоматизації діловодства розглядають професор В.М. Шейко [114] та перспективна дослідниця О.В. Лаба [58]. Слід відзначити, що мірою активізації використання електронного цифрового підпису, суттєво зросте кількість і поліпшиться якість досліджень у царині електронного документознавства в цілому та електронного документообігу й автоматизації діловодних процесів зокрема. Електронні документні ресурси та їхні представлення в мережі Інтернет розглядається у низці

кандидатських дисертацій. Серед них слід виділити роботи А.А. Кисельової, яка ґрунтовно проаналізувала веб-сайт Держкомархіву України [34], та О.А. Кравцової, яка комплексно вивчила архівний портал ЮНЕСКО [40]. Л.А. Чекмар'ова вперше дослідила веб-сайти обласних державних адміністрацій України [105]. Комплексний підхід до аналізу інформаційних ресурсів архівів і бібліотек України представлено у ґрунтовній статті академіка НАН України О.С. Онищенка [66]. Інтернет-ресурси органів державної влади представлені Я.О. Чепуренко [106]. Оригінальний порівняльний аналіз університетських веб-сайтів здійснено у кандидатській дисертації А.М. Шелестової [116]. Можна прогнозувати, що у недалекому майбутньому аналіз інформаційних ресурсів мережі Інтернет у цілому та її українського сегмента зокрема, стане одним із пріоритетних напрямів документознавчих досліджень.

Формування документознавчої професіології є важливим показником зростання рівня науки про документ. Як складові цієї проблеми ми розглядаємо також питання безперервної документознавчої освіти і викладання спеціальних дисциплін.

Проблема документознавчої професіології найбільш повно представлена у кандидатській дисертації, довіднику Г.Д. Малик і кандидатській дисертації та публікаціях Н.С. Назаренко. Показово, що при дослідженні даної проблематики ці фахівці кваліфіковано використали пізнавальні можливості розповсюдженого у сучасній педагогіці вищої школи компетентісного підходу. Цей підхід досить кваліфіковано використовується у низці публікацій.

Найбільш ґрунтовно теоретичні проблеми документознавчої професіології розкриті у публікаціях професора О.В. Матвієнко та С.В. Мельника. Варто зазначити, що підвищення ефективності дослідження документознавчої професії неможливе без розв'язання низки проблем теорії та методології документознавства.

Українські документознавці нагромадили суттєвий досвід підготовки і підвищення кваліфікації фахівців. У даній проблематиці слід виділити роботи О.В. Матвієнко [62], Н.А. Гайсинюк [24] та Л.І. Демчини [26].

Теоретичним проблемам розвитку вищої освіти присвячені ґрунтовні публікації В.В. Бездробко [7]; Г.В. Власової [23], В.М. Шийко і Н.М. Кушнаренко [115], М.С. Слободянка [86, 92]. Інформаційно-комунікаційна складова підготовки майбутніх документознавців розглядається Л.Я. Філіповою [102].

Цікавий досвід вищів із підготовки документознавців висвітлено у публікаціях О.Б. Виноградової [23], Л.В. Кvasюк [33], М.І. Крульковича [41], А.А. Соляник [95], В.М. Шейко [115]. Певне заперечення викликає спроба представити документологічну складову як якісно новий рівень розвитку бібліотечної освіти [26, 56]. Адже в бібліотечному фондознавстві традиційно розглядаються всі види документів, що входять до структури

бібліотечних фондів. На нашу думку, сучасна бібліотечна освіта має розвиватися на основі інформаційного підходу та враховувати творчі здобутки документознавства.

Система підвищення кваліфікації документознавців розглядається у цікавих публікаціях І.А. Іванченко та В.П. Купченко.

Значну увагу приділяють українські документознавці вдосконаленню викладання спеціальних дисциплін. Сутність і зміст низки важливих спеціальних дисциплін розглядає О.Б. Виноградова, Н.М. Кушнаренко та інші фахівці. Переважна більшість робіт з цієї проблематики відображає значний досвід, нагромаджений багатьма викладачами різних вишів України. Можна констатувати наявність значної джерельної бази для теоретичного аналізу проблеми викладання документознавчих дисциплін.

Фахові документознавчі видання стають самостійним об'єктом дослідження. Зокрема, В.В. Бездрابко докладно аналізує навчальні видання [6, 7, 12] та фахові часописи [6, 11]. Фахівці активно відреагували на п'ятиріччя журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» [11, 76, 88, 90, 112].

Щорічно діяльність даного часопису аналізується в публікаціях його головного редактора М.С. Слободяника. Заслужену увагу дослідників привертає і видання УНДІАСД «Студії з архівної справи та документознавства». На жаль, інші документознавчі видання висвітлені лише у поодиноких публікаціях.

Враховуючи важливість фахової періодики для розвитку документознавства, вважаю доцільним запропонувати колегам – головним редакторам – підводити підсумки діяльності їхніх видань та пропонувати перспективну проблематику публікацій наступного року. Такі публікації авторитетних учених стануть важливими історіографічними фактами розвитку українського документознавства.

В українському документознавстві формується новий напрям, пов'язаний із дослідженнями внеску відомих вчених у розвиток науки про документ. Безумовним лідером цього напряму є В.В. Бездрабко. Вона здійснила грунтовний аналіз наукового доробку С.Г. Кулешова, Н.М. Кушнаренко, М.С. Слободяника, Г.В. Швецової-Водки та узагальнила одержані результати не тільки у численних публікаціях, а й на монографічному рівні [6, 8]. Публікації В.В. Бездрабко відрізняються глибоким аналізом наукового доробку відомих учених; коректністю полеміки; об'єктивним аналізом внеску колег у розвиток науки про документ. Новим для документознавства жанром є видання вибраних праць М.С. Слободяника [84]. Ця книга включає основні публікації автора з документознавства, бібліотекознавства, теорії соціальних комунікацій. Друга частина видання включає аналіз праць М.С. Слободяника та публікації про нього. З цих робіт виділяється грунтовний бібліометричний аналіз його творчості, здійснений О.М. Кобелевим [35]. Ювілеї провідних українських документознавців

стимулювали значну кількість публікацій. Зокрема, у публікаціях проаналізована творчість С.Г. Кулешова, науковий доробок Н.М. Кушнаренко, документознавчі здобутки М.С. Слободяника, Г.М. Швецової-Водки, К.Т. Селіверстової. Сподіваюся, що надалі кількість фахівців, яким будуть присвячені спеціальні публікації суттєво зросте.

Значну роль у розвитку документознавства відіграють професійні форуми, які постійно відбуваються в Україні. Організаторами цих форумів є відомі вчені: В.М. Андрієнко, В.В. Бездрابко, М.С. Слободяник, В.Г. Спрінсян. Найбільше відображення у публікаціях знайшли міжнародна наукова конференція «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики», яка вже вісім раз відбулася в НАККоМ; та міжнародний семінар з документознавчої термінології, який 5 разів було організовано у КНУКоМ. Слід відзначити високу оцінку цих форумів знаним російським документознавцем Є.О. Плещевичем. Можна передбачити подальше планомірне і глибоке висвітлення результатів документознавчих форумів на сторінках фахових видань.

Сподіваюся, що дана стаття започаткує серію публікацій, присвячених аналізу перспективних тенденцій розвитку вітчизняного документознавства.

Використана література

1. АНТОНЕНКО І.Є. Керування документацією за кордоном: історія, законодавство, теоретичні основи та технології : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / І.Є. Антоненко. – К., 2005. – 20 с.
2. АСЕЕВ Г.Г. Информационные технологии в документоведении : учеб. пособ. / Г.Г. Асеев, В.Н. Шейко. – Х. : ХГИК, 1997. – 290 с.
3. АСЕЕВ Г.Г. Электронный документооборот : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Г.Г. Асеев. – К. : Кондор, 2007. – 500 с.
4. АСЕЕВ Г. Концептуальні підходи до проблем управління документацією / Г.Г. Асеев // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 11. – С. 25-28; 2008. – № 5. – С. 25-27.
5. БЕЗДРАБКО В.В. Від діловодства до керування документаційними процесами: із досвіду термінологічних означенів та розрізnenня значень / В.В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 13-23.
6. БЕЗДРАБКО В.В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : [монографія] / В.В. Бездрабко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
7. БЕЗДРАБКО В.В. Документознавча освіта в Україні : становлення, сучасний стан і перспективи / В.В. Бездрабко // Гілея : наук. вісн. – 2009. – Вип. 20. – С. 173-186.
8. БЕЗДРАБКО В.В. Історіографічні ескізи з документознавства, або Персональний текст про персональні тексти : монографія / В.В. Бездрабко. – К. : Четвер. хвиля, 2010. – 206 с.
9. БЕЗДРАБКО В.В. Історія науки про документ, або відкриття відомого : [монографія] / В.В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2011. – 295 с.
10. БЕЗДРАБКО В.В. Модерна «документологічна дискусія» у документознавстві або про роль особи й об'єктивної реальності у науці / В.В. Бездрабко // Термінологія документознавства

та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 9-37.

11. БЕЗДРАБКО В.В. Модерний факт документознавчої «часописної науки» : [історія і зміст часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»] / В.В. Бездррабко // Бібл. планета. – 2009. – № 1. – С. 17-20.

12. БЕЗДРАБКО В.В. Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 27.00.02 / В.В. Бездррабко ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського НАН України. – К., 2010. – 36 с.

13. БЕЗДРАБКО В.В. Термінологічні студії у сучасному вітчизняному документознавстві (1990-і – початок 2000-х рр.) / В.В. Бездррабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 1. – С. 7-45.

14. БЕЗДРАБКО В.В. Управлінське документознавство : навч. посіб. / В.В. Бездррабко. – К. : Четверта хвиля, 2006. – 208 с.

15. БЕСПЯНСЬКА Г.В. Діловодство : навч. посіб. для дистанц. навч. / Г.В. Беспянська. – К. : Ун-т «Україна», 2007. – 480 с

16. БЕСПЯНСЬКА Г.В. Справочинство : навч. посіб. для дистанц. навч. / Г.В. Беспянська ; наук. ред. В.В. Бездррабко ; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – [б. м.] : Ун-т «Україна», 2006. – 489 с.

17. БІЛОВА Т.Г. Моделі та інформаційна технологія процесів документообігу в системах організаційного управління : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Т.Г. Білова; Нац. техн. ун-т «Харків. політех. ін-т». – Х., 2009. – 19 с.

18. БОЛДОВСЬКИЙ В.Ю. Життєвий цикл онлайнового документа // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 8. – С. 30-33 ; Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 2. – С. 7-12.

19. БУТИНЕЦЬ Т.А. Документування господарських фактів: теорія, методологія, комп'ютеризація : монографія / Т.А. Бутинець ; ред. Є.В. Мних ; Житомир. Інж.-техн. ін-т. – Житомир : [ЖІТІ], 1999. – 411 с.: рис., табл.

20. БУТИНЕЦЬ Т.А. Документування в системі бухгалтерського обліку: теорія і методологія : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. / Т.А. Бутинець ; Ін-т аграр. економіки Укр. акад. аграр. наук. – К., 2001. – 21 с.

21. ВИЛЕГЖАНІНА М.В. Нормативно-правові акти в комунікаційному середовищі сучасної України : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.02 / М.В. Вилегжаніна ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – К., 2011. – 18 с.

22. ВИНОГРАДОВА О.Б. Науково-методичні засади навчальної дисципліни «Діловодство» / О.Б. Виноградова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 65-68.

23. ВЛАСОВА Г.В. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності / Г.В. Власова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 13-15.

24. ГАЙСИНЮК Н.А. Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Н.А. Гайсинюк ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 23 с.

25. ГОНЧАРОВА Н.І. Документаційне забезпечення менеджменту : навч. посіб. / Н.І. Гончарова ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 260 с.

26. ДЕМЧИНА Л. І. Вища бібліотечно-інформаційна освіта в сучасній Україні : формування документологічної складової : автореф. дис. канд. наук з соціальних комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Л.І. Демчина ; Харк. держ. академія культури. – Х., 2008. – 20 с.

27. ДОБРОВОЛЬСЬКА В.В. Вітчизняний стандарт як база формування розвитку системи керування документацією в Україні / В.В. Добровольська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 1. – С. 18-24.
28. ДОБРОВОЛЬСЬКА В.В. Проектування системи керування документацією у сфері культури / В.В. Добровольська // Моделювання регіональної економіки : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2011. – № 2 (18). – С. 269-274.
29. ДУБРОВІНА Л.А. Збереження та використання документів у бібліотеках і архівах: функціональний аспект протиріччя та його наслідки / Л.А. Дубровіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 2. – С. 14-19.
30. ДУБРОВІНА Л.А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття / Л.А. Дубровіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 22-29.
31. ЗАГОРЕЦЬКА О.М. Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. М. Загорецька; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2005. – 16 с.
32. ЗАГОРЕЦЬКА О.М. Стандартизація в галузі справочинства в Україні: невирішенні проблеми / О.М. Загорецька, С.Г. Кулешов, Л.В. Кузнєцова // Архіви України. – 2001. – № 1/2. – С. 11-20.
33. КВАСЮК Л.В. Практичний компонент підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності / Л.В. Квасюк // Наук. зап. – Острог : Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. – Вип. 2. – С. 186-193. – (Сер.: Культура та соціальні комунікації).
34. КИСЕЛЬОВА А.А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.10 / А.А. Кисельова; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 19 с.
35. КОБЄЛЄВ О. М. Біобібліометричний аналіз наукової діяльності *M. С. Слободянка* / О.М. Кобелев // Слободянник М.С. Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці. – К. : Ліра-К, 2010. – С. 218-230.
36. КОВТАНЮК Ю. Електронний документ як об'єкт дослідження електронного документознавства / Ю. Ковтанюк // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. Нац. ун-т культури і мистецтв. – К. : Четверта хвиля, 2011. – Вип. 5. – С. 237-243.
37. КОМОВА М.В. Діловодство: навч. посіб. для студ. / М.В. Комова. – Л. : Тріада плюс, 2009. – 220 с.
38. КОМОВА М.В. Документознавча термінологія : навч. посіб. для студ. спец. «Документознавство та інформаційна діяльність» / М.В. Комова. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2003. – 167 с.
39. КОРЖ А.В. Документознавство. Зразки документів праводілової сфери : навч. посіб. / А.В. Корж. – 3-те вид. – К. : КНТ, 2009. – 316 с.
40. КРАВЦОВА О.А. Архівний портал ЮНЕСКО: засади створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О.А. Кравцова; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2009. – 19 с.
41. КРУЛЬКЕВИЧ М.І. Про підготовку магістрів з і спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» / М.І. Крулькевич // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 3. – С. 43-45.
42. КУЛЕШОВ С.Г. Відбір веб-ресурсів для зберігання в Центральному державному електронному архіві України як наукова проблема / С.Г. Кулешов // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20-22 трав. 2008 р. / Держ. акад. керів. Кадрів культури і мистецтв. – К., 2008. – С. 86-88.

43. КУЛЕШОВ С.Г. Деякі міркування щодо віднесення наукової спеціальності «документознавство, архівознавство» до галузі науки «соціальні комунікації» / С.Г. Кулешов // Архіви України. – 2008. – № 3/4. – С. 100-105.
44. КУЛЕШОВ С.Г. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія, типологічні схеми / С.Г. Кулешов ; Укр. акад. інформатики. – К. : УкрІНТЕІ, 1995. – 190 с.
45. КУЛЕШОВ С.Г. Документознавство : Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулешов. – К. : 2000. – 162 с.
46. КУЛЕШОВ С.Г. Документологія як навчальний курс та наукова дисципліна / С.Г. Кулешов // Студії з архів. справи та документознавства. – 2006. – Т. 14. – С. 58-61.
47. КУЛЕШОВ С.Г. З історії документознавства в Україні / С.Г. Кулешов // Студії з архів. справи та документознавства. – 2008. – Т. 16. – С. 73-84.
48. КУЛЕШОВ С.Г. Концепції документа як засобу соціальних комунікацій / С.Г. Кулешов // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 1999. – Вип. 1: Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – С. 81-88.
49. КУЛЕШОВ С.Г. Новий погляд на структуру документознавства / С.Г. Кулешов // Вісн. Книжкової палати. – 2003. – № 10. – С. 24-27.
50. КУЛЕШОВ С. Проект «Концепції перегляду структури та змісту Державного класифікатора управлінської документації (ДКУД, ДК 010-98) / С. Кулешов, О. Загорецька // Студії з архів. справи та документознавства. – 2010. – Т. 18. – С. 53-60.
51. КУЛЕШОВ С.Г. Проект концепції розвитку документознавства в Україні (матеріал до обговорення) / С. Г. Кулешов // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 9. – С. 80-100.
52. КУЛЕШОВ С.Г. Типологія наукових документів: історія та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського – К., 1997. – 46 с.
53. КУЛЕШОВ С.Г. Управлінське документознавство : навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецт. / С.Г. Кулешов. – К., 2003. – 58 с.
54. КУШНАРЕНКО Н.Н. Документоведение: учеб. для студ. вузов культуры / Н.Н. Кушнаренко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459с. – (Серия «Высшее образование XXI века»).
55. КУШНАРЕНКО Н. М. Загальнонаукові методи документологічних досліджень / Н.М. Кушнаренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3. – С. 72-80.
56. КУШНАРЕНКО Н.М. Новий етап інституалізації науки про документ / Н.М. Кушнаренко // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 12. – С. 126-130.
57. КУШНАРЕНКО Н.М. Формування системи загальних та часткових законів документології як наукової дисципліни / Н. М. Кушнаренко // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 21. – С. 101-108.
58. ЛАБА О. З досвіду впровадження електронного діловодства на підприємстві ВАТ «Івано-Франківське ОПАС-12699» / О. Лаба // Студії з архів. справи та документознавства. – 2010. – Т. 18. – С. 80-85.
59. ЛАНДЕ Д.В. Основні теорії та технології інтеграції інформаційних потоків в інтернет-просторі : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 05.13.06 / Д.В. Ланде ; НАН України, Ін-т проблем реєстрації інформації. – К., 2006. – 35 с.
60. ЛАНДЕ Д.В. Основы интеграции информационных потоков / Д.В. Ланде. – К. : Инженеринг, 2006. – 240 с.
61. ЛЕМІШ Н.О. Організація діловодства в органах державної влади Чернігівської губернії (1802-1856 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук: 27.00.02. / Н.О. Леміш; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2009. – 17 с.

62. МАТВІЄНКО О.В. Документознавча професіологія : проблеми і перспективи / О.В. Матвієнко // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 5. – С. 30-32.
63. НИЗОВОЙ Н.А. Кого защищает и за что и как борется «главный документолог»? (к завершению «одной дискуссии») / Н.А. Низовой // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 75-87.
64. НАЗАРЕНКО Н.С. Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.С. Назаренко ; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 20 с.
65. НЕСТЕРЕНКО О.В. Теоретичні та методологічні основи побудови автоматизованих інформаційно-аналітичних систем органів державної влади : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 05.13.06 / О.В. Нестеренко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2006. – 41 с.
66. ОНИЩЕНКО О.С. Документально-інформаційні ресурси архівів та бібліотек – спільна база для розвитку науки, освіти, культури / О.С. Онищенко // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвід. наук. зб. : Вип. 4: Студії на пошану Руслана Пирога. – К. : [Б.в.], 2001. – С. 163-173.
67. ПАЗИНИЧ О.М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / О.М. Пазинич; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К., 2001. – 20 с.
68. ПАЛЕХА Ю.І. Документування в підприємницькій сфері (зі зразками сучасних документів) : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Ю.І. Палеха. – К. : Ліра-К. – 2010. – 512 с.
69. ПАЛЕХА Ю.І. Загальне документознавство : навч. посіб. / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К. : Ліра-К, 2008. – 393 с.
70. ПАЛЕХА Ю.І. Історія діловодства : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Ю. Палеха, Н. Леміш. – К. : Ліра-К, 2011. – 324 с. : рис., табл., фотогр. – (Бібліотечка документознавця).
71. ПАЛЕХА Ю.І. Класифікація управлінських документів в організації / Ю.І. Палеха // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 9. – С. 100-109.
72. ПАЛЕХА Ю.І. Культура діловодства в сучасних установах України: становлення, технологія, організація, керування : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.10 / Ю.І. Палеха; України; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2005. – 18 с.
73. ПАЛЕХА Ю.І. Організація загального діловодства : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К. : Ліра-К, 2009. – 458 с.
74. ПАПАКІН Г.В. Чи потрібна документознавча герменевтика, або про розширення наукового інструментарію документознавства / Г.В. Папакін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 4. – С. 14-21.
75. ПЕТРОВА І.О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / І.О. Петрова; Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2008. – 19 с.
76. ПЛЕШКЕВИЧ Е.А. Юбилей журнала «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» / Е.А. Плещкевич // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 1. – С. 24-25.
77. ПОЛІТОВА О.А. Вторинна документальна інформація з історії України в бібліографічних посібниках і архівних довідниках 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02 / О.А. Політова ; Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецт. – К., 2009. – 19 с.
78. РУДЮК В.В. Система керування електронною документацією у Федеративній Республіці Німеччина (1990-2006 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 27.00.02 / В.В. Рудюк ; Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецт. – К., 2008. – 19 с.

79. САВИЦЬКИЙ В.Т. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.Т. Савицький; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Л., 2006. – 20 с.
80. САВИЦЬКИЙ В.Т. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України : монографія / В.Т. Савицький ; за ред. В.М. Олуйка. – К., 2008. – 324 с.
81. СЕЛЬЧЕНКОВА С.В. Діловодство: практ. посіб. / С.В. Сельченкова. – К. : Інкунабула, 2009. – 480 с.
82. СЕЛЬЧЕНКОВА С.В. Експертиза цінності управлінських документів: історія, теорія, методика : наук.-метод. посіб. / С.В. Сельченкова, К.Т. Селіверстова ; Укрдержархів, УНДІАСД. – К. ; Рівне, 2011. – 170 с.
83. СЕЛЬЧЕНКОВА С.В. Переліки документів у діловодстві: історія, класифікація, концептуальні та методичні засади підготовки : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.10 / С.В. Сельченкова; Держ. ком. архів. України. Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2005. – 20 с.
84. СЛОБОДЯНИК М.С. Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці / М.С. Слободянік ; уклад. О.Г. Кириленко, наук. ред. В. Г. Чернець. – К. : Ліра-К., 2010. – 308 с.
85. СЛОБОДЯНИК М.С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень / М.С. Слободянік // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 17-18 трав. 2005 р. – К. : [Б.в.], 2005. – С. 5-8.
86. СЛОБОДЯНИК М.С. Дискуссия должна стать конструктивной / М.С. Слободянік // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 98-100.
87. СЛОБОДЯНИК М.С. Документологія: Зміст. Перспективи / М.С. Слободянік // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 4. – С. 4-9.
88. СЛОБОДЯНИК М.С. До питання структуризації комунікаційних наук / М.С. Слободянік // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 2. – С. 4-6.
89. СЛОБОДЯНИК М.С. Проблемное поле документологических исследований / М.С. Слободянік // Документ как социокультурный феномен: сб. матер. IV Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. Участием (Томск, 29-30 окт. 2009 г.). – Томск : ТГУ, 2010. – С. 16-20.
90. СЛОБОДЯНИК М. С. П'ять років у системі професійних комунікацій : [огляд публ. журн. «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.» за 2004-2008 роки] / М.С. Слободянік // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 1. – С. 4-7.
91. СЛОБОДЯНИК М.С. Размышления о несостоявшейся «дискуссии»: [об учеб. Н.Н. Кушнаренко «Документоведение»] / М.С. Слободянік // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 33-37.
92. СЛОБОДЯНИК М.С. Стандарт як чинник відповіді документознавчої освіти на виклики часу / М.С. Слободянік // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17-19 трав. 2011 р. – К. : НАККоМ, 2011. – С. 136-138.
93. СЛОБОДЯНИК М.С. Структура сучасного документознавства / М.С. Слободянік // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – № 4. – С. 18-21.
94. СОЛЯНИК А.А. Документні потоки та масиви: навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистецтв / А.А. Соляник ; Харк. Держ. академія культури. – Х. : [Б.в.], 2000. – 112 с.
95. СОЛЯНИК А.А. Предмет и задачи документологии как научной и учебной дисциплины / А.А. Соляник // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації :

матеріали між нар. наук. конф., 22-23 листоп. 2007 р. / Харк. держ аkad. культури. – X., 2007. – С. 217-219.

96. СТОЛЯРОВ Ю.Н. О месте под солнцем и борьбе за научную истину: (в продолжение одной дискуссии) / Ю.Н. Столяров // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 28-33.

97. СТОЛЯРОВ Ю.Н. Почему документологическая дискусия не состоялась? / Ю.Н. Столяров // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 88-98.

98. СТОЛЯРОВ Ю.М. Фундаментальність документології як науки / Ю.М. Столяров // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 23. – С. 72-80.

99. ТУПЧІСНКО-КАДИРОВА Л.Г. Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчої спадщини композитора Ю.С. Мейтуса (1903-1997): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.10 / Л.Г. Тупчієнко-Кадирова; Держ. ком. арх. України. Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 20 с.

100. ТУР О.М. Міжнародні й зарубіжні стандарти з інформації та документації як чинник розвитку процесу національної стандартизації / О.М. Тур // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17-19 трав. 2011 р. – К. : НАККіМ, 2011. – С. 15-17.

101. ФІЛІПОВА Л.Я. Документально-електронні комунікації в умовах інформатизації освіти / Л.Я. Філіпова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI ст. : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : ОНПУ, 2009. – С. 18-20.

102. ФІЛІПОВА Л.Я. Інтернет-технології в системі підготовки фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» / Л.Я. Філіпова // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 30 берез.-1 квіт. 2011 р.). – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – С. 141-143.

103. ФІЛІПОВА Л.Я. Інформаційно-комунікативні прояви ресурсного потенціалу інтернету / Л.Я. Філіпова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 2. – С. 44-48.

104. ФІЛІПОВА Л.Я. Системи управління електронним документообігом: загальні поняття термінології, організації, технології (зарубіжний досвід) / Л.Я. Філіпова // Вісн. Книжкової палати. – 2001. – № 4. – С. 15-18.

105. ЧЕКМАРЬОВА Л.О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / Л.О. Чекмарсьова; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2008. – 19 с.

106. ЧЕПУРЕНКО Я.О. Інтернет-ресурси органів державної влади України: формування, структура, наповнення / Я.О. Чепуренко // Студії з архів. справи і документознавства. – 2003. – Т. 10. – С. 91-95.

107. ШАТРОВА М.Б. Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996-2005): склад, зміст, особливості розвитку : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / М. Б. Шатрова; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – К., 2010. – 18 с.

108. ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Г.М. Швецова-Водка. – Рівне, 2001. – 438 с.: іл.

109. ШВЕЦОВА-ВОДКА Г. Н. Документ в свете ноокомуникологии : науч.-практ. пособие / Г.Н. Швецова-Водка. – М. : Информ. центр сотрудничества «Літера», 2010. – 381 с. – (Сер. «Соврем. б-ка» ; вып. 65).

110. ШВЕЦОВА Г.М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Г.М. Швецова; НАН України. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с.

111. ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.Н. Общая теория документа и книги: учеб. пособ. / Г.Н. Швецова-Водка. – К. : Знання; М. : Рыбари, 2009. – 487 с.

112. ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.М. Розвиток поглядів щодо поняття «документологія» / Г.М. Швецова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 82-89.
113. ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.М. Склад сучасної терміносистеми документознавства / Г.М. Швецова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 68-75.
114. ШЕЙКО В. Електронне діловодство в Україні: проблеми та завдання впровадження / В. Шейко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 1. – С. 17-19.
115. ШЕЙКО В. Підготовка фахівців у галузі документознавства та інформатики : здобутки і проблеми / В. Шейко, Н. Кушнаренко // Вісн. Книжк. палати. – 1997. – № 6. – С. 23-25.
116. ШЕЛЕСТОВА А.М. Начальна документація в інтегрованому інформаційно-комунікаційному просторі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.02 / А.М. Шелестова; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – К., 2011. – 18 с.
117. ЯКИМЮК Ю.П. Комунікаційна система документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02 / Ю.П. Якимюк ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – К., 2011. – 19 с.

ОЧЕРК ПО ЭКСПЛИКАЦИИ И КОРРЕЛЯЦИИ ПОНЯТИЙ КНИГИ И ЭЛЕКТРОННОЙ КНИГИ В РАМКАХ ДОКУМЕНТОЛОГИИ

Ю.В. Нестерович

Производится уточнение понятия книги в рамках документологии на основе концепции продуктов деятельности с закреплённой информацией через корреляцию его с понятиями, обозначаемыми терминами «издание», «документ», «электронная книга». Делается вывод о том, что термин «книга» не выступает гиперонимом по отношению к термину «электронная книга».

Ключевые слова: книга, электронная книга, издание, документ.

EXPLICATION ARTICLE OF CONCEPT OF A BOOK AND AN ELECTRONIC BOOK IN DOCUMENTOLOGY FRAMEWORKS

Y.V. Nesterovich

Author proposes explication of concepts of a book and an electronic book in documentology frameworks in accordance with the concept of information activities products.

Keywords: book, electronic book, publication, record.

Проблема экспликации¹ понятия книги в научном дискурсе остаётся. На это указывают противоречия, выявляемые при анализе соотнесения понятия книги, с понятиями, обозначаемыми терминами *документ*, *Д (электронный документ)*, *издание*, *произведение* [3]. Она не снимается, учитывая, что понятие электронной книги (ЭК) неадекватно обосновывать в качестве логического вида по отношению к понятию книги. Хотя, отмечается, что в рамках исторического книговедения понадобилось более трех десятилетий от отрицания электронной книги до её признания [4, 222]. Если в [5] утверждалось, что «аудиовизуальные, электронные и иные средства информации и коммуникации – уже не книга», то в [6] ЭК обосновывается «законным объектом книговедения». Тем не менее, логический соотнесение и семантический анализ понятий книги и ЭК при этом производится в недостаточной мере. Тезис о трансформации книги как «основного источника информации», сопровождающийся выводом о замене термина *книга* в качестве «основного источника информации» термином *документ* [7, 163], показывает на необходимость экспликации понятия книги в рамках междисциплинарной общей теории, обобщающей понятийный аппарат построений общего книговедения, сопрягающий их с построениями других общих теорий, касающихся создания, хранения и использования закреплённой социальной информации. Уже имеет место попытка уточнения понятия книги в рамках общей теории документа и книги [8]. Однако данная попытка носит эвристический характер. И иной носить не могла, учитывая допущение различных значений термина *документ*. Экспликацию понятия книги мы производим в рамках документологии. Исходя из того, что документология охватывает междисциплинарное поле исследований, а решаемые в ней проблемы могут иметь межотраслевое значение [9]. Экспликация понятия книги взаимосвязана с корреляцией с понятием ЭК.

¹ В данной статье экспликацию рассматриваем не только как «замену интуитивного, недостаточно определённого понятия новым, более точным [1, 281]», а как приём уточнения содержательных научных понятий [2, 206].

В монографии [10] мы формируем основы документологии как общей теории документно-информационизационных процессов.² Для минимизации и элиминации противоречий, возникающих при соотнесении понятий, обобщающих различные ПДЗИ (продукты деятельности с закрепленной информацией) обозначаемых терминами *документ, книга, издание* и т.д., мы разработали концепцию ПДЗИ (начальный этап её разработки получил освещение и в НТБ – [12]). В рамках концепции ПДЗИ по отношению к традиционным (нетехнотронным) ПДЗИ выделяем 5 уровней рассмотрения и использования их: 1. Континуум письменных, графических, пластических знаков, постсигналы. 2. Знакоконтинуумы, постсигналы в комплексе со стационарным МНИ, на котором они закреплены. 3. Социоинформация в комплексе с МНИ. 4. Знакоконтинуумы, постсигналы в комплексе с социоинформацией. 5. Единство знакоконтинуума/постсигналов, социоинформации и МНИ, используемое (принимаемое во внимание) в социодеятельности. Для обозначения ПДЗИ 1 уровня адекватно употребление терминов и терминоэлементов *текст, изображение, запись, данные, произведение, рукописный материал*. Термин *документ* пригоден для обозначения ПДЗИ 3-5 уровня. По отношению к ПДЗИ, созданных посредством применения электронной вычислительной техники также приемлемо выделять 5 уровней: 1. СЦД (структурные цифровые данные), сохраняемые на электронном МНИ (в памяти ЭВМ либо на внешнем МНИ). 2. Обрабатываемые в ЭПС (электроннпрограммной среде) СЦД, кодировавшие семантическую, постприродоинформацию. 3. СЦД, выступающие техносредством осуществления социодеятельности. 4. «Развёрнутые» презентированные СЦД – декодированные СЦД, визуализированные на экране монитора в качестве технотронного изображения. 5. Репрезентированные (отображенные и выведенные на экран) СЦД в ЭПС, рассматриваемые в комплексе с МНИ (винчестером, съёмным диском). Термин *запись* пригоден для обозначения электронных ПДЗИ 1 уровня, *документ* – для обозначения электронных ПДЗИ 4-5 уровня. В условиях отсутствия точных терминов для обозначения рассматриваемых объектов познания в [10] мы апробируем ряд авторских терминов. Выделение уровней традиционного ПДЗИ, рассматривая онтологически, условно. В действительности существуют трехкомпонентные продукты. Выделение уровней электронных ПДЗИ не вполне условно. Исходя из того, что СЦД в ЭПС функционируют и без МНИ. Взятие экспликатом понятия документа понятия ПДЗИ «требует» замены классификации документов классификацией ПДЗИ (целесообразность её обосновывалась нами в [13]). Концепции ПДЗИ соответствует отказ от «широкой» трактовки документа. От документософской трактовки (как объекта, позволяющего извлечь из него требуемую информацию), равно как и от «семантической» трактовки (как информации, знаково зафиксированной искусственным способом на материальном носителе, способной служить единицей семантического процесса [14]). Документ трактуем как принципиально доступный для восприятия субъекта социодеятельности ПДЗИ, созданный (как равно и составленный, оформленный, заверенный, санкционированный) в учреждении/организации, выполняющий оперативные регламентационные, регулятивные, договорные, декларативные, правоудостоверяющие, правоподтверждающие функции в социодеятельности, выполняющий оперативные служебные функции либо имеющий служебную значимость в его деятельности. Данная трактовка позволяет выделять видами ПДЗИ в соответствии с критерием целевого и функционального назначения, наряду с документами, нормативные правовые акты, документальные, нарративные, дидактические материалы.

В рамках концепции ПДЗИ издание выступает видом ПДЗИ, выделяемым в соответствии с признаками спецобработки ПДЗИ, наличия тиража, санкционирования тиражирования соответствующими учреждениями/организациями. Книга выступает надвидом ПДЗИ, охватывающим печатные издания и рукописные материалы. Издание приемлемо рассматривать

² Утрируя, придерживаясь доминирующей сегодня терминологии, с использованием терминоэлемента «информационно-документационный» [11], приемлемо вести изложение об общей теории информационно-документационных процессов.

как содержащий произведение (либо набор текстуальных/изобразительных элементов) ПДЗИ, возникший в результате издательской деятельности (включающей тиражирование продукта интеллектуальной работы на основе применения полиграфических средств, средств вычислительной техники), выпуск которого санкционирован учреждением/организацией. При этом содержание произведения является результатом правотворческой деятельности, документирования управленческой деятельности учреждения/организации, воплощения художественного творческого замысла и т.д. Н.Н.Кушнаренко характеризует издание как *вид опубликованного, печатного, полиграфического документа*. При этом понятия издания и документа не откоррелированы непротиворечиво. В частности: *печатный документ* – это *произведение печати, документ, изготовленный полиграфическим или другим способом, полиграфический документ – издание полиграфического производства*. Существенными признаками понятия издания она выделяет прохождение ПДЗИ редакционно-издательской обработки, *включение в процесс массовой коммуникации, специфики полиграфического оформления, наличие тиража, рассчитанность на непосредственное визуальное восприятие, наличие информации, предназначенный для распространения, особое издательское оформление*. Признак рассчитанности на непосредственное визуальное восприятие не позволяет относить к изданиям ПДЗИ, имеющие технотронные МНИ, «требующие» применение технических, программных средств для восприятия информации. Тем самым, исключает из объёма термина *издание* электронные издания. Последние два вышеперечисленных признака понятия позволяют отличать издания от таких видов полиграфической продукции как беловые товары (тетради) и акциденции (бланки) [15, 108-109, 161-164]. В таком случае характеристика *издания* как вида полиграфического документа неадекватна. Для её внесения недостаточно наличия у издания признака самостоятельного полиграфического оформления. Г.Н. Швецова-Водка определяет понятие книги как «*документ, опубликованный путем издания или депонирования и предназначенный для широкого (массового) распространения через книжную торговлю и (или) библиотеки [16, 29]*». Тем самым, референт термина *книга* выступает более «широким» по отношению к референту термина *издание*. Вместе с тем, в соответствии с данным определением из числа книг следует исключать, в частности, рукописные книги, хранящиеся в монастырях. В [17, 251] книга характеризуется как *результат книжного дела, форма издания различных видов литературы, средство распространения знаний*. Двумя основными типами конструкционной организации книги выделяются кодекс и свиток. При сравнении специфических существенных признаков понятий издания и книги на первый план для понятия книги выходит именно признак специфической конструкционной организации. Это позволяет, рассматривая книгу формой издания, относить к книгам и ПДЗИ, служащие источником социальной информации, не являющиеся экземплярами издания.

В [3, 252-253] мы рассматриваем варианты экспликации понятия книги. При элиминации употребления термина *книга* в значении вида книжного издания его следует рассматривать как гипероним по отношению к терминам *печатное издание, рукописная, машинописная книга*. При элиминации употребления его в значении книжного издания, к книгам следует относить рукописные и машинописные материалы в форме кодекса (а также свитка), имеющие значительный объём листов и знаков. Формулируем предварительные условия и предложения экспликации его. Предлагаем наделять его существенными признаками: 1. Быть традиционным (нетехнотронным), комбинированным ПДЗИ 5, 2 уровня. 2. Иметь конструкционную организацию кодекса (вариант – кодекса и свитка). 3. Иметь значительный физический объём (вариант – физический/информационный объём). Предварительными условиями выступают отказ от иерархической классификации ПДЗИ (документов) и элиминация³ частнонаучной категории *книга*. Понятие научной категории мы рассматриваем как эпистемологическое понятие, коррелятом которого выступает общетеоретическое логическое понятие логической категории. В отличие от понятий, философские и научные категории представляют собой специфически мыслимые комплексы, сорбания понятий. Такие комплексы (собрания) понятий

³ В [3], кстати, допущена опечатка: взамен элиминация – интеграция.

выступают методологическим инструментом научного познания [18]. В научном познании имеются различные способы образования (обще и частно) научных категорий. В [19, 152-153] формируемая в рамках книговедения частнонаучная категория «книга» образуется скорей как комплекс интерферируемых понятий, базисным содержанием которого выступает способ социокоммуникации, связанный с книжным делом и книжное издание. Обычно такая категория образуется как комплекс понятий, взаимосвязанных соответствием полисемичному термину. Так, в [20] книга мыслится как комплекс понятий – исторически развивающейся формы закрепления и передачи в пространстве и времени социоинформации, вида текстового, изобразительного, картографического, нотного и иного ПДЗИ; печатного непериодического издания определённого объема; разновидности управленческого документа, представляющая собой записи, сшитые под одной обложкой листы бумаги. Отказ от иерархической классификации ПДЗИ вызван противоречиями, возникающими при её использовании. В частности, неофициальное издание следует идентифицировать, среди прочего, как нарративный материал. А официальное издание – как публикацию текста нормативного правового акта, документа.

Термин ЭК в научном и справочном дискурсе используется для обозначения четырёх объектов познания. Им обозначают: 1. «сохранные копии уже имеющихся книг» 2. «книги, изначально созданные в цифровом формате» – «книги на компактных или гибких дисках» (хотя в данном случае понятие электронной книги отождествляется с понятием электронного издания). 3. «части электронной библиотеки», представляющие собой «совокупность данных (текст, звук, статичное и динамичное изображение) в памяти компьютера, предназначенных для восприятия человеком с помощью соответствующих программных и аппаратных средств [21]». 4. «устройства, предназначенные для чтения текстов в цифровой форме» – спецустройства (планшет с жидкокристаллическим экраном, несколькими кнопками либо клавиатурой, дисководом, CD-ROM либо модемом) для чтения электронных текстов. Некоторые учёные связывают термин ЭК лишь с единственным объектом познания. Так, Д. Мартин трактует ЭК как «цифровую версию печатного издания», «которая может отображаться и храниться на спецустройствах для их чтения, равно как и на обычных персональных компьютерах [22]». В научном познании вышеупомянутые понятия, мыслимые в качестве собрания, может выступать в качестве научной категории. Введение и использование термина ЭК для обозначения указанных объектов познания недостаточно мотивировано. В рамках документоведения и архивоведения продукты оцифровки традиционных документов обозначаются как «электронные копии традиционных (бумажных) документов [23]», либо как «оцифрованные ЭД» (оцифрованные ЭД в [24] обосновываются в качестве типа ЭД). Имеет место и краткое обозначение продуктов сканирования как *скан* [25, 42]. Соответственно этому, оцифрованное книжное издание либо рукописный материал в форме кодекса, свитка следует обозначать как *электронная копия книги*, а не ЭК. Такие продукты приемлемо идентифицировать документоведчески и как оцифрованные ЭД. В рамках электронного обмена информацией В.А. Гадасин и В.А. Конявский обосновывают, что применительно к ЭД не имеют содержательного смысла понятия *идентичные ЭД, одинаковые ЭД, экземпляры ЭД*. При этом они вовсе не отвергают осмысленность выражения «электронная копия традиционного документа [26]». Терминоэлемент *копия* употребляем по отношению к традиционным ПДЗИ в качестве указания на ПДЗИ не только 5-го, а и 4-го уровня. Технотронная (ксеро) копия традиционного ПДЗИ бывает (без использования спецтехносредств) визуально неотличима от продукта, послужившего оригиналом. По отношению к традиционному обороту ПДЗИ следует вести изложение об экземплярах и копиях ПДЗИ 5-го уровня. При этом копии документа приемлемо характеризовать как идентичные подлиннику (ксерокопии, инфоэлементы, созданные автором письменного ПДЗИ повторно) либо сходные с ним (заверенная копия документа). Употребление термина ЭК для обозначения электронных копий печатных изданий, электронных изданий, таких продуктов, внесённых в качестве данных в электронную библиотеку, является результатом неполновесного терминоведческого анализа, логико-эпистемологических исследований, не в должной мере учитывающих междисциплинарный

характер экспликации понятия книги. В рамках документологии такие продукты следует обозначать как *электронные* (*электронно-цифровые*) ПДЗИ. Их неадекватно обозначать и как ЭД, поскольку эксплицированное понятие документа является несравнимым понятием по отношению к понятиям, обозначаемым как ЭК. «Широкое» использование термина ЭК не влияет на трактовку книги в рамках концепции ПДЗИ как письменного ПДЗИ 5-го (иной раз – и 2-го) уровня, при использовании и рассмотрении которого акцентируется внимание на внешних особенностях МНИ. Объекты познания, обозначаемые термином ЭК, имеют внешние особенности (прежде всего, тип конструкционной организации), отличные от внешних особенностей традиционных ПДЗИ, обозначаемых термином *книга*. Поскольку понятие электронной книги не будет иметь признак сброшюрированности листов, скреплённости в корешке (при любой интеграции понятий, обозначаемых термином *электронная книга*), его неадекватно рассматривать в качестве логического вида по отношению к общему теоретическому понятию книги.

По отношению к понятиям, обозначаемым терминами *книга* и ЭК, приемлемо обосновывать «собирательное понятие» книги. Аналогично тому, как обосновывается «собирательное понятие» технотронного документа при источниковедческом подходе к нему. С отнесением к технотронным документам аудиовизуальных и ЭД, всевозможных групп научно-технических документов [27, 2]. Однако собирательные понятия, в отличие от разделительных, характеризуют совокупность предметов и вещей со стороны преобладающих в них свойств. Собирательному общему понятию должно соответствовать объединение классов ПДЗИ, выделяемых в соответствии с одинаковым критерием. В рамках логики формулируется: «к собирательным понятиям относятся *единичные* понятия, объём которых состоит из отдельных предметов, составляющий единый агрегат [28, 151]». В случае образования собирательных понятий книги, технотронного документа и т.д. имеет место образование общего понятия, объём которого охватывает объёмы общих абстрактных понятий. Соответственно этому, к собирательным понятиям приемлемо относить понятие книги как содержащего предназначеннное для распространения произведение (либо набор дискурсивных/изобразительных элементов) печатного издания, рукописного, машинописного материала, имеющего внешней особенностью форму кодекса, наличие футляра. На том основании, что обобщаемые ПДЗИ характеризуются общими свойствами. По отношению к понятиям, обозначаемым терминами *книга*. ЭК общим существенным признаком приемлемо выделять признак – служить источником социальной информации. Тем не менее, обозначать общее по отношению к ним понятие термином *книга* противоречиво. В этом случае и логический род, и логический вид обозначаемы одинаковым термином. Если не отвлекаться от правильности образования такого разряда понятий как собирательные понятия, то в случае образования собирательного понятия книги, обобщающего понятия, обозначаемые термином *книга* и ЭК, имеет место интерферированный комплекс взаимосвязанных понятий, не «претендующий» на статус научной категории (учитывая, что интерферируемые понятия не соответствуют полисемичному термину).

В рамках книговедения использование термина ЭК методологически оправдано. Тем не менее, выходя за его рамки, оно несоразмерно. В рамках библиотековедения, архивоведения *в целом* электронные копии печатных изданий, электронные издания, в том числе, данные которых целиком либо частично выступают единицей электронной библиотеки, электронного архива, соразмерно обозначать иным термином, хотя бы недостаточно точным, но всё же соразмерным термином *электронный продукт* (учитывая, что в обороте библиотечного дела он достаточно «широко» распространился). Электронные копии печатных изданий точным будет обозначать как *электронные репродукции*. Электронные копии текста и ряда внешних особенностей книг точным будет обозначать как *электронные репродукции книги*. Термин *репродукция* «широко» используется в значении не только результата, а и процесса воспроизведения изображения техническими средствами, напр.: «фотографическое или полиграфическое воспроизведение рисунка, картины, фотоснимка, а также воспроизведённое полиграфическими средствами произведение изобразительного искусства [29, 460]». Хотя в

научном дискурсе для обозначения такого процесса используется термин *репродуцирование изображений* [30]. Из данных терминоведческих уточнений не следует, что историю книговедения надо исчерпывать историей доэлектронных ПДЗИ. И, тем более, что книговедение как научная дисциплина «поглощается» библиотековедением. Книговедение охватывает и изучение электронных копий печатных изданий и рукописных материалов. Из этого следует всего лишь то, что термин *книга* связан с обозначением традиционных ПДЗИ, имеющих специфические внешние особенности. Ни электронные, ни аудиовизуальные ПДЗИ не имеют внешней особенностью сброшюрированность листов, скреплённость их в корешке. Н.С. Ларьков оценивает попытки редукции понятия книги к понятию документа, нашедшие отражение в Законе РФ «Об обязательном экземпляре документов», в нескольких ГОСТ, как «ущербные» [31, 24]. Корреляция базисных понятий областей знаний, которые в Номенклатуре специальностей научных работников отнесены к группе специальностей с условным наименованием «документальная информация», приводит лишь к «сужению» значения термина *книга*.

Таким образом, эксплицируемое в рамках документологии понятие книги (как содержащего предназначеннное для распространения произведение (либо набор дискурсивных/изобразительных элементов) печатного издания рукописного, машинописного материала, имеющего внешней особенностью форму кодекса, свитка, наличие футляра) целесообразно учитывать в рамках книговедения, библиотековедения, библиографоведения, архивоведения, текстологии, археографии. Особенно в общетеоретических построениях. Понятия, обозначаемые термином ЭК, не являются логически видом по отношению к понятию книги. Соответственно, термин *книга* не выступает гиперонимом по отношению к термину ЭК. Приемлемо образование понятий, обобщающих ряд признаков понятий, обозначаемых термином *книга* и ЭК. Однако обозначение его термином *книга* несоразмерно. Обозначаемое термином *книга* понятие общей теории следует образовывать, наделяя его специфическим существенным признаком, выделяемым в соответствии с критерием особенностей конструкционной организации ПДЗИ.

Использованная литература

1. Павилёnis Р.Й. Значение как континуум / Р.Й. Павилёnis // Философские вопросы логического анализа научного знания. – Ереван, 1974. – Вып. 3.
2. Бирюков Б.В. Кибернетика и методология науки / Б.В. Бирюков. – М. : Наука, 1974. – 414 с.
3. Несторович Ю.В. Документологический подход к соотнесению понятий книги, документа, издания и произведения / Ю.В. Несторович // Берковские чтения: Книжная культура в контексте международных контактов : Материалы Межд. научной конф. (Минск. 25-26 мая 2011 г.). – Минск., 2011. – С. 249-254.
4. Лотов С.Н. Наука о книге в начале XXI века: время компромиссов / С.Н. Лотов // Берковские чтения: Книжная культура в контексте международных контактов : Материалы Межд. научной конф. (Минск. 25-26 мая 2011 г.). – Минск, 2011. – С. 220-223.
5. Баренбаум И.Е. К вопросу об универсальном определении понятия «книга» / И.Е. Баренбаум // Книга: Исследования и материалы. – М., 1974. – Сб. № 34. – С. 10.
6. Беловицкая А.А. Информация и книга / А.А. Беловицкая // Наука о книге: Традиции и инновации. Двенадцатая межд. конф. по книговедению. – М., 2009. – С. 270.
7. Зиновьевна Н.Б. Документоведение : учеб.-метод. пос. / Н.Б. Зиновьевна. – М. : Профиздат, 2001.
8. Швецова-Водка Г.Н. Общая теория документа и книги : учеб. пособ. / Г.Н. Швецова-Водка. – М. : Рыбари. – К. : Знание, 2008. – 487 с.
9. Слободянник М.С. Проблемное поле документологических исследований / М.С. Слободянник // Интеграция понятий «документированная информация», «документальная информация» и «данные» // Документ как социокультурный феномен: Сборник материалов IV

Всероссийской научно-практ. конференции с международным участием / под общей ред. Н.С. Ларькова. – Томск : Томский государственный университет, 2010. – С. 17-18.

10. Нестерович Ю.В. Труды по экспликации базисных понятий научных теорий. Т. 1: Экспликация базисных понятий документоведения и инфософии / Ю.В. Нестерович. – Мн. : ГНУ «Институт истории НАН Беларуси», 2010. – 312 с.

11. Плешкевич Е.А. Информационно-документационная модель современной информационной системы / Е.А. Плешкевич // Документация в информационном обществе: административная реформа и управление документацией : Докл. и сообщ. на X1 межд. науч.-практ. конф. 23-25 ноября 2004 г. – М. : Федеральное архивное агентство, ВНИИДАД, 2005. – С. 88-91.

12. Плешкевич Е.А. Документологическая теория продукта деятельности с закреплённой информацией: перспективы развития / Е.А. Плешкевич // НТБ, 2010. – № 5. – С. 97-111.

13. Нестерович Ю. Концепция и классификация продуктов деятельности с закрепленной информацией / Ю. Нестерович ; за заг. ред. В.В. Безрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць Вып. 3. – К. : Четверта хвиля, 2009. – С. 28-39.

14. Столяров Ю.Н. Документ – понятие конвенциональное (в порядке дискуссии) / Ю.Н. Столяров // Делопроизводство. – 2005. – № 2. – С. 11-18.

15. Кушнаренко Н.Н. Документоведение / Н.Н. Кушнаренко : учеб. – К. : Знание, 2006. – 459 с.

16. Швецова-Водка Г.Н. Документ и информация в свете теории коммуникации / Г.Н. Швецова-Водка // Библиография. – 1997. – № 4. – С.22-33.

17. Книговедение : энциклопедический словарь / ред. кол. гл. ред. Н.М.Сикорский. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 664 с.

18. Нестерович Ю.В. Гносеологический и логический статус философских категорий / Ю. Нестерович // Великие преобразователи естествознания: Мария Складовская-Кюри: ХХIII Межд. чтения. – Минск : БГУИР, 2011. – С. 119-121.

19. Беловицкая А.А. Общее книговедение / А.А. Беловицкая : учеб. пособ. – М. : Книга, 1987. – 255 с.

20. Швецова-Водка Г. Склад сучасної терміносистеми документознавства / Г.Н. Швецова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць / за заг. ред. В.В.Бездрабко. Вып. 3. – К. : Четверта хвиля, 2009. – С. 68-75.

21. Гиляревский Р.С. Электронная книга / Р.С. Гиляревский // Книга. – М. БРЭ, 1999. – С. 729-730.

22. Василенко Г.А. Электронная книга (pro и contra): взгляд из Интернета / Г.А. Василенко, Р.С. Гиляревский // Научно-техническая информация. – Сер. 1. – 2001. – № 4. – С. 14-23.

23. Ларин М.В. Электронные документы в управлении : науч.-метод. пос. 2-е изд., дополн. / М.В. Ларин, О.И. Рыков. – М. : ИПО «у Никитских ворот», 2008. – 208 с.

24. Залаев Г.З. Анализ и классификация электронных документов / Г.З. Залаев // Вестник архивиста. – 1999. – № 2-3. – С. 60-68.

25. Носевич В. Электронные архивы: на пути из будущего...в прошлое / В. Носевич // Архивы и делопроизводство. – 2011. – № 3.

26. Конявский В.А. Основы понимания феномена электронного обмена информацией / В.А. Конявский, В.А. Гадасин. – Минск : Беллитфонд, 2004. – 282 с.

27. Плешкевич Е.А. Понятие технотронного документа: Постановка проблемы / Е.А. Плешкевич // Научно-техническая информация. – Сер. 1. – 2008. – № 12. – С. 1-6.

28. Краткий словарь по логике / Д.П. Горский, А.А. Ивин, А.Л. Никифоров. – М. : Просвещение, 1991. – 208 с.

29. Булыко А.И. Словарь иноязычных слов. Актуальная лексика / А.И. Булыко. – Мн. : Харвест, 2006. – 656.

30. Дмитриев А.Я. Телевизионное репродуцирование малоцветных документальных изображений / А.Я. Дмитриев // Научно-техническая информация. – Сер. 1. – 1983. – № 3.

31. Ларьков Н.С. На пути к общему документоведению / Н.С. Ларьков ; под общ. ред. Н.С. Ларькова // Документ как социокультурный феномен : Сборник материалов IV Всероссийской научно-практ. конференции с международным участием. – Томск : Томский государственный университет, 2010. – С. 21-29.

**ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ
В ОРГАНАХ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ**

B.B. Dobrovols'ka

У статті розглянуто формування інноваційної політики, розробка і упровадження інноваційної програми для реалізації стратегічного плану розвитку системи керування документацією в органах управління культурою.

Ключові слова: нововведення, інноваційна політика, управління інноваційним процесом, інноваційні технології, система керування документацією, органи управління культурою.

**THE FORMATION OF THE INNOVATIVE POLICY
OF THE DEVELOPMENT OF SYSTEM OF CONTROL OF DOCUMENTATION
IN THE AUTHORITIES OF CULTURE**

V.V. Dobrovolska

In the Article there were examined: the formation of innovative policy, development and introduction of innovative program for the realization of strategic plan of development of the system of control of documentation in the authorities of culture.

Keywords: innovation, the innovative policy, the administration of the innovative process, the innovative technologies, the system of administration of documentation.

Центральне місце в інноваційній політиці розвитку системи керування документацією займають нововведення, які посідають центральне місце в інноваційній політиці розвитку цієї системи. На державному рівні суть інноваційної політики полягає в забезпеченні випереджаючого технологічного розвитку і концентрації професійного потенціалу галузі. Органи управління культурою повинні забезпечити вибір стратегічних пріоритетів, орієнтованих на широкомасштабні структурні і технологічні зміни. Важливими пріоритетами галузі в реалізації інноваційної політики мають стати функціонально-структурне та

організаційно-технологічне оновлення документаційних процесів, що відбуваються в органах управління культурою.

Освоєння інновації є складною управлінською задачею, для успішного вирішення якої необхідне проведення методологічного аналізу інноваційного процесу системи керування документацією, що сприяє цілеспрямованому створенню, розробці та реалізації нововведення.

Залежно від змісту, розрізняються чотири види інновацій: соціальні, спрямовані на якісні зміни функціонування системи керування документацією, що забезпечують максимально повне задоволення потреб основних категорій користувачів; технологічні, направлені на створення і використання нових технологій для документної продукції; продуктивні, спрямовані на виробництво нових кінцевих результатів функціонування системи керування документацією; комплексні, що базуються на поєднанні різних вищезгаданих видів.

За ступенем новизни виділяються радикальні та модифікуючі нововведення. Перші, які вносять якісні зміни у функціонування системи керування документацією, відкривають принципово нові засоби для задоволення потреб користувачів в офіційній та службовій документації. Модифікуючі припускають удосконалення існуючих практичних засобів для поліпшення окремих напрямів діловодної діяльності. Відзначимо, що основною метою інновації є позитивні зміни, що виникають у системі керування документацією в результаті її впровадження.

Обов'язковою умовою ефективного управління інноваційним процесом є структуризація нововведень. Виділимо їхні основні класифікаційні ознаки:

1. за *сферами діяльності* можна виділити інновації у формуванні документів, створенні інформаційної продукції тощо;
2. за *предметом інновації* діляться на організаційні, технологічні, виробничі, управлінські, технічні тощо;
3. за *терміном* виділяються короткострокові, середньострокові й довгострокові нововведення;
4. за *просторовим охопленням* розрізняються локальні та глобальні інновації;
5. за *основним напрямом* інновації можуть бути спрямовані на функціонування, зміну або розвиток, у діалектичній взаємодії яких і функціонує система керування документацією;
6. за *спонукальними мотивами* виділяються зовнішні і внутрішні інновації; перші припускають централізовані зміни, які проводяться в системі керування документацією в галузі, другі є ініціативними, що здійснюються на окремих ділянках системи;
7. за *характером* нововведення діляться на радикальні та модифікуючі; перші орієнтовані на проведення принципових, безальтернативних змін, а другі залишають систему в її колишній якості, впливаючи при цьому на окремі напрями керування документацією;

8. за тактичним задумом виділяються інновації двох основних типів: ті, що запроваджуються всередині системи керування документацією, та ті, що запроваджуються зовні цієї системи.

Для оцінки інноваційної ідеї, діяльності реалізовуючих її виконавців і одержаних результатів доцільно провести комплексне вимірювання початкового стану, порівняти результати цих вимірювань та оцінити їх на основі наперед розробленої системи критеріїв.

У інноваційному процесі виділяються такі цикли:

– Формування проблеми, як початкова точка інноваційного процесу. Вона є результатом усвідомлення суперечності між знанням про стан керування документацією й уявленнями про її необхідний ідеальний стан. Усвідомивши проблему, потрібно сформулювати, виробити ідею та програму її реалізації, що знімає виявлені принципові недоліки у функціонуванні системи керування документацією.

– У результаті дослідницького циклу виявляються чинники і дані, що впливають на вирішення проблеми. Передумовою для цього є збір і обробка точної інформації про функціонування системи керування документацією і спеціальної інформації, необхідної для визначення методів вирішення інноваційної проблеми. При цьому здійснюється пошук альтернативних рішень за критеріями «швидкість-ризик».

– У процесі проектування здійснюється розробка програми і методики робіт з освоєння нововведення.

– Метою циклу експериментування є перевірка ефективності інноваційного проекту.

– Цикл мотивації припускає, що колектив органу управління культурою, в цілому, та її служби керування документацією, зокрема, повинен відчути необхідність нововведення. При цьому необхідно організувати широке обговорення інновації, відібрати виконавців, здатних її реалізувати.

– Цикл підготовки до реалізації нововведення повинен включати: розробку програми, методики і графіка реалізації підготовки системи керування документацією до нововведення; фінансове та матеріально-технічне забезпечення робіт; підготовку нової нормативної документації; підбір і підготовку колективу виконавців; виділення менеджерів, відповідальних за реалізацію нововведення; визначення кола їхніх обов'язків і порядку взаємодії визначення очікуваних результатів і оцінку їхньої ефективності.

– Цикл реалізації включає конкретну діяльність з розв'язання проблеми і встановлення складнощів, що виникають. У процесі здійснення інноваційних змін виділяються соціально-економічна і функціональна оцінки переваг нововведення.

– Завдання циклу стабільності полягає в недопущенні повернення до постійного вдосконалення нововведень.

- Цикл контролю повинен забезпечити стабільне функціонування нового.

Розглянемо управління інноваційним процесом на прикладі технологічного оновлення системи керування документацією. Ми поділяємо визначення інновації, як «цілеспрямованого внесення змін у документознавчі процеси для модифікації існуючої і використання принципово нової технології, орієнтованої на кардинальне поліпшення реалізації функцій і розвитку структури галузі культури. Створення інноваційної технології припускає такі основні етапи: оцінка чинної технології; вибір основних напрямів її розвитку; розробка проекту удосконалення базової технології; створення нової технології; упровадження інноваційної технології. На цих етапах виникають конкретні управлінські завдання, які вирішуються менеджерами різного рівня.

Розглянемо зміст управлінської праці при розробці та оцінці інноваційної технології детальніше.

Оцінка діючої технології здійснюється на рівні органів управління культури в цілому та її структурних підрозділів. На загальному рівні відповідальність за цю роботу доцільно покласти на керівництво Міністерством або регіональним органом управління культурою. В його функції повинне входити вирішення принципових питань оцінки і розвитку технології, формування колективу для її розробки й упровадження, адміністративне керівництво й ухвалення рішень за пропозиціями різних структурних підрозділів. Безпосереднє вивчення стану технології доцільно покласти на службу керівництва документацією, а в разі його відсутності, керівник роботи має сформувати тимчасовий творчий колектив для вирішення даного завдання. Науковий керівник роботи має розробити методику оцінки технології й провести навчання виконавців методам вивчення технології та її операційно-технологічного аналізу. При цьому менеджери середньої ланки мають організувати збір і оцінку інформації в структурних підрозділах органів управління культурою. На етапі вибору основних напрямів розвитку технології менеджер вищої ланки забезпечує вивчення системи керування документацією, а також створення атмосфери творчого вільного обговорення. Це обумовлено складністю і поліваріантністю завдань вивчення технології, як складної динамічної системи, розробкою і реалізацією її перспективної структури, визначенням бажаного стану в найближчому і віддаленому майбутньому. Враховуючи можливість різних точок зору і різноманітних пропозицій структурних підрозділів, менеджер вищої ланки повинен забезпечити їхню незалежну експертизу, залишаючи за собою право на остаточне рішення.

Третій етап має яскраво виражений творчий характер. В ньому виділяються два рівні – раціоналізація існуючої та створення інноваційної технології. Раціоналізація на загальному рівні припускає удосконалення основних технологічних напрямів її оптимізації та розробку

відповідного проекту. При цьому менеджери середньої ланки повинні організувати розробку з раціоналізації технологічних операцій у своїх структурних підрозділах.

Найбільш напруженим із позиції менеджменту є етап упровадження. Управлінці повинні організувати широке обговорення проекту інноваційної технології в структурних підрозділах і на загальному рівні. Дуже важливо забезпечити отримання об'єктивних зовнішніх рецензій.

Менеджер вищої ланки повинен забезпечити складання плану впровадження і контроль за його реалізацією. Аналогічні документи доцільно розробити й на рівні відділу керування документацією, архіву та спеціальних підрозділів органів управління культурою. Розробникам слід надати можливості для здійснення авторського нагляду за упровадженням. Доцільно організувати обговорення проміжних результатів упровадження й оперативно вносити в розробку необхідні зміни.

На кожному з виділених етапів створення нововведення виникають структурні, людські та технічні бар'єри. Для ліквідації структурних бар'єрів належить забезпечити відповідність між організаційною структурою служби керування документацією і новими можливостями реалізації її функцій в умовах інформатизації. Серед людських бар'єрів виділяються: страх перед змінами, опір частини документознавців, які бояться втратити свою владу і статус, невідповідано завищене очікування від упровадження інноваційної технології. Технічні бар'єри в основному пов'язані з приданням морально застарілої техніки і несумісних програмних засобів. Складність і багатоаспектність задач, що виникають при створенні й упровадженні інноваційної технології, і подолання розглянутих нами бар'єрів обумовлюють необхідність ухвалення ефективних управлінських рішень, що є основним результатом праці документознавця. Предметом праці керівника є зібрана, проаналізована і перероблена інформація про стан освоєння інноваційної технології. Отже, процес ухвалення управлінського рішення за своєю суттю є інформаційним. Менеджер прагне привести технологію, як об'єкт управління, до більш сучасного стану. Це обумовлює необхідність переробки інформації про можливі зміни технології в майбутньому, а також про шляхи досягнення перспективного стану нововведення. Аналізуються також різні чинники, що впливають на реалізацію наміченого плану освоєння інновації. Для ухвалення ефективного управлінського рішення, спрямованого на оптимізацію технології, менеджеру необхідні різноманітні відомості, що характеризують новітні досягнення в комп'ютерній техніці, прогресивні ідеї. Під впливом такої різноманітної інформації виробляється управлінська тактика, що дозволяє одержувати намічені результати з якнайменшими витратами. Під впливом інформації про кращий світовий досвід технологічного оновлення керування документацією повинні ухвалюватися рішення, орієнтовані на специфічні умови змін, що відбуваються в оновленій системі роботи з документами в органах управління культурою.

У процесі упровадження інноваційної технології, менеджеру необхідно враховувати поширене явище опору нововведенням. Найбільш часто воно виникає на етапах: усвідомлення необхідності нововведення, сприйняття нової інформації, упровадження нововведення. Приміром, після ухвалення керівництвом Міністерства, рішення про інформатизацію, у багатьох керівників середньої ланки виникає потреба в стабільності, що призводить до спроби блокування введення інновації. Цьому сприяє й інформаційний бар'єр.

Отже, при упровадженні інноваційної технології важливе значення мають соціально-психологічні проблеми. Для їхнього успішного розв'язання необхідна участь у цьому процесі професійно підготовлених фахівців-психологів і соціологів, здатних передбачати важливі результати і наслідки здійснення інноваційної програми. Зокрема, опір новому буде значно меншим, якщо фахівці, яких він зачіпає, вважатимуть, що вони є ініціаторами нововведення, яке полегшить виконання їхніх службових обов'язків і не загрожує їхньому становищу і престижу.

Розробка й упровадження інноваційної програми створює надійну базу для реалізації стратегічного плану розвитку системи керування документацією в органах управління культурою.

Використана література

Слободянік М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М.С. Слободянік. – К. : Ред. журн. "Бібл. вісн.", 1995. – 268 с.

**ЕЛЕКТРОННА АРХЕОГРАФІЯ:
Новітній напрям старої науки,
її складові та стан дослідження**

Г.В. Папакін

Уперше проаналізований яскравий феномен сучасної гуманітарної науки – електронна археографія, появу якого в останні десятиліття ставить нові проблеми перед публікаторами історичних джерел. Подаються пропозиції щодо її структури, основну увагу приділено Інтернет-археографії, а також наявній історіографічній базі в Україні та світі.

Ключові слова: археографія, електронні ресурси історичної науки, Інтернет, історичні джерела.

**E-ARCHAEOGRAPHY:
The new trend of the old science,
its constituents and the state of research**

G. Papakin

First analyzed the phenomenon of bright modern humanities – E-Archaeography, whose appearance in the last decade poses new challenges to the publishers of historical sources. Served proposals for its structure, the main attention is paid to Internet Archaeography and existing historiographical base in Ukraine and abroad.

Keywords: Archaeography, electronic resources of historical science, the Internet, historical sources.

Історія науки археографії, однієї з числа спеціальних історичних дисциплін, що займається комплексом проблем, пов'язаних із публікацією писемних історичних джерел, їхнім пошуком та описуванням, починається з «епохою Гуттенберга» (XV ст.) – винаходом і початком книгодрукування. Саме тоді Західна Європа розпочала досліджувати і публікувати античні та ранньосередньовічні рукописні пам'ятки. Найбільше у розвитку теоретичних зasad публікації історичних пам'яток в XVII ст. прислужилися французькі мавристи (ченці-бenedиктинці, члени вченої конгрегації, названої на честь Марка, одного з учнів св. Бенедикта). Вони приділяли основну увагу мовознавчому та палеографічному дослідженню пам'яток патристики, критичному звірянню різних текстів та редакцій у хронологічній послідовності, створенню системи довідково-пошукового апарату і коментарів. Ними здійснена підготовка до друку більше 40 томів цінних пам'яток церковної та регіональної історії, які досі лишаються досконалими зразками наукової публікації історичних рукописів.

В Україні перші наукові видання пам'яток датуються XVII ст., коли розпочалося друкування збірок церковних документів часів запровадження Унії католицької та православної конфесій. У XVII-XVIII ст. поширення набула публікація світських правових та міжнародно-правових пам'яток (хоча традиція зберігання і розповсюдження рукописних пам'яток,

насамперед козацьких літописів, публіцистичних творів патріотичного спрямування та правових актів збереглася у нас ще на початку XIX ст.). Першими археографічними публікаціями в Україні можуть вважатися такі видання документів: 1584, Острозька друкарня: добірка з 12-ти листів константинопольського патріарха Єремії; 1593, Друк. Львів. братства: полемічне посланняalexандрійського патріарха Мелетія Пігаса, написане у 80-х рр. XVI ст.; 1598, Острозька друкарня: «Книжиця» – сім листів Мелетія Пігаса 1593-1597 рр., лист кн. Костянтина Острозького 1595 р. та лист Івана Вишенського; 1605 Дерманська друкарня: Лист Мелетія Пігаса до Іпатія Потія 1599 р. з Єгипту в перекладі на укр. літературну мову Івана Борецького; 1605 Друкарня Мамоничів, Вільно: грамота київського митрополита Мисайлa 1476 р. до папи римського Сікста IV (публікацію здійснено з примітками Іпатія Потія археографічного характеру про ймовірні помилки в тексті); бл. 1614, друкарня Львівського братства: Текст ухвали Віленського собору 1519 р.; др. пол. 1660 р., Друкарня Києво-Печерської Лаври – перша публікація світських документів: статей Богдана Хмельницького 1654, Переяславських статей 1659, текст присяги Юрія Хмельницького. Не дивлячись на суттєві ідеологічні чинники, що спричинили ці публікації історичних пам'яток, вони були підготовлені сумлінно, і досі використовуються вченими як абсолютно достеменне археографічне джерело [12; 13].

Проте, сама назва науки не є такою старою. Вперше термін *археографія* (*archaeography*) використав французький лікар та археолог-аматор Шарль Спон у праці про свої подорожі Грецією та Малою Азією «Miscellanea eruditae antiquitatis» (1685). Ця назва була штучно сконструйована автором із двох грецьких слів (*ἀρχαῖς* – давній, первісний та *γράφο* – пишу), і мала б означати *описування старожитностей*. Утім, Спон уживав цей термін для визначення того напряму наук, завданням якого є розповідь про всі «залишки минувшини» (рухомі та нерухомі). Така традиція називати *археографією* науку про «пояснення пам'яток або старожитностей», що дуже близька до археології, пам'яткоznавства, історії архітектури, закоренилася у Франції. Звідти цей термін у значенні «дослідження (описування) старожитностей» у російському перекладі праці французького історика Обена Луї Міллена (1752-1818) «Руководство к познанию древностей» (оригінальна назва: «Introduction à l'étude des monuments antiques»), здійсненого 1807 р. професором Московського університету Н.Ф. Кошанським, потрапив на терени Російської імперії. Сам Міллен під «археографією», яку він практично не розрізняв від «археології», розумів будь-яке «пояснення» всіх старожитностей, що мають матеріальний вимір, тобто залишав поза такою наукою лише обряди, побут та звичаї минулого. Відтоді термін *археографія* в Росії зажив своїм самостійним життям, що практично не перетиналося з його французьким (західноєвропейським) прототипом. 1832 р. цей термін уперше був застосований молодим російським науковцем

П.М. Строєвим щодо виключно писемних пам'яток (під час його відомого виступу в Імператорському товаристві історії та старожитностей російських із викладом програми збирання, описування та видавання вітчизняних історичних пам'яток). Згодом археографія на теренах Російської імперії набула розвитку і виділилася як наука, що займається питаннями публікації письмових історичних джерел, та/або їхнім пошуком й описуванням. У російській традиції – це «вузыке» та «широке» розуміння археографії.

Археографію в ранзі окремої науки (хоча і несамостійної, допоміжної, або ж спеціальної) можна вважати за своїм походженням російською (радянською). Західна традиція не знала її, і досі не визнає за нею такого статусу. Нагадаємо, що навіть останнє видання Вебстерівського словника англійської мови подає таке: *Archaeography – A description of, or a treatise on, antiquity or antiquities*, тобто «описання, або наука про старожитність чи старожитності». Для позначення сфери наукових досліджень, аналогічних російській археографії, там плідно користуються такими поняттями, як *публікація історичних джерел, описування архівних документів* тощо (*edition of documents, edition des documents, Quellenausgabe, wydawanie tekstów ets*). Світова наукова спільнота у 1970-х – на поч. 1990-х рр. створила в результаті багаторічних дискусій відповідні настанови у цій царині – «Міжнародні правила видання середньовічних документів, писаних латиною»; «Міжнародні правила видання листів та кореспонденцій», «Міжнародні правила видання фінансової, адміністративної та домініальної документації», Правила архівного описування (RAD); Міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) та ін. Натомість радянська система історичного наукознавства, засвоївши здобутки російської археографії, що від часу виникнення знаходилася на службі імперської політики (вислів відомої американської дослідниці Патриції К. Грімстед щодо стрижня діяльності Київської археографічної комісії) [7], поставила питання «правильної публікації потрібних джерел», і досить активно розвивала цей напрямок. Недарма одним з провідних археографів-теоретиків радянської доби вважається Сигізмунд Валк, головний публікатор творів В. Леніна.

Реальним фактом стало певне відокремлення від магістрального світового розвитку публікаційно-описових процесів російської/радянської археографії, яка перетворилася на унікальний феномен ідеологічно заполітизованої наукової дисципліни. Яскравим підтвердженням цього стала остання монографія відомого російського археографа, члена-кореспондента РАН і водночас тодішнього керівника Федеральної архівної служби Росії Володимира Козлова [14].

Сучасні українські вчені також активно досліджують теоретичні та практичні проблеми вітчизняної археографії, насамперед її зміст, складові, взаємини з іншими спеціальними галузями історичного знання та історію; готують підручники і посібники [4; 10; 11]. Разом з тим можна лише повторити те, ми констатували в одній із попередніх наших розвідок:

«Комплексного ж дослідження з археографії, яке б узагальнило едиційні, камеральні, евристичні підсумки бурхливого двадцятиріччя, містило б теоретичний аналіз сучасного стану загальної науки та перспектив її розвитку в ХХІ ст., вочевидь бракує [18, 564]».

У згаданій розвідці ми спробували сформулювати деякі спеціальні проблеми сучасної археографії, які, на наш погляд, мають першочергове значення для вітчизняної науки. Серед них була і така: «Обов'язковим елементом комплексного дослідження сучасної української археографії має стати аналіз електронних публікацій та веб-археографії взагалі. Оприлюднення окремих документів, документальних комплексів та баз даних на архівні фонди, колекції та окремі документи в мережі Інтернет, особливо в останні роки, носить лавиноподібний характер. Таких веб-сторінок навіть в українському сегменті Всесвітньої мережі нараховується вже кілька десятків. Але належний науковий аналіз їхнього змісту, форми, тенденцій поки відсутній. Немає також жодних теоретичних розвідок щодо можливостей і перспектив розвитку цього нового розділу археографії (польової, камеральної та едиційної в їхньому комплексі) [18, 566-567]».

Нагальна потреба дослідження електронної (технотронної, дігітальної) археографії в усіх її формах та різновидах викликана тим доконаним фактом, що спеціальні історичні науки не можуть опинитися осторонь інформаційних процесів, визначальних для сучасного глобалізованого світу. Наші знання про минуле повинні ґрунтуватися на найmodernішій джерельній базі. Старе джерельне вино для свого споживання потребує нових, сучасних і досконалих міхів. Становлення інформаційного суспільства (суспільства знань) не може відбутися без усебічного використання шляхом забезпечення якнайширшого і віддаленого в доступнення тих мільйонів писемних пам'яток, які були створені людською цивілізацією в процесі її розвитку. Адже вже Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, схвалена лідерами Великої вісімки 22 липня 2000 р., проголошувала «безперервний рух до загального доступу всіх до всього». Історичний сегмент Всесвітньої мережі сьогодні насичений різними текстами та віртуальними копіями писемних джерел найрізноманітнішого змісту, спрямування і тематики: від стародавніх священих книг до тільки що створених документів (згадаємо викривальні публікації WikiLeaks). Одним із найпотужніших є оприлюднений там комплекс документів і пам'яток Другої світової війни. У цій ситуації досить дивною видається нещодавно оголошена думка одного з провідних спеціалістів з цієї тематики, що «публікація архівних документів в Інтернет-мережі – справа майбутнього... [15, 11]».

На наш погляд, уже нині настав час для того, щоб предметно вести мову про цей розділ/напрям старої «науки про описування старожитностей» – археографію електронну, або ж технотронну (за В. Козловим), дігітальну (за англомовним терміном).

Електронна археографія (у нашому розумінні), або електронна публікація історичних джерел та організація віддаленого доступу до них (за визначенням, притаманним західній науці), є вагомим фактором сучасного наукового знання, могутнім інструментом у науковій праці історика, філолога, юриста та ін. Практично необмежені технічні можливості публікації високоякісних зображень історичних джерел знімають питання професійної підготовки до друку факсимільного відтворення текстів, що було каменем спотикання для археографів ще досить недавно. Разом з тим виникає безліч інших проблем – як правильно прочитати ту або ту пам'ятку, зробити коментар, подати різночитання та інші варіанти її тексту тощо. Раніше таку працю брав на себе археограф-упорядник; в електронному виданні його роль значно змінюється, стає менш помітною – і водночас значно більш відповідальною. Адже він не може задовольнитися роллю простого транслятора історичного джерела, розмістити його, наприклад, в Інтернеті, не маючи чіткого уявлення про нього, не усвідомивши до кінця його сенс, зміст та вміст. Навпаки, археограф – сумлінний публікатор пам'ятки в електронному форматі – має донести до нас не тільки безпосередньо її текст, але витлумачити, розшифрувати його, пов'язати з іншими відомими і ще невідомими джерелами того часу й того походження, адекватно перекласти на зрозумілу для нас мову. Іншими словами, йому потрібно провести повноцінне герменевтичне дослідження пам'ятки, і тільки після того здійснювати електронну публікацію.

Саме невідпрацьованість більшості теоретичних і практичних проблем сучасної електронної археографії, навіть її термінологічно-понятійного апарату, починаючи з назви дисципліни, її співвідношення із загальною/традиційною археографією, змістового наповнення та меж, і одночасно – надзвичайне поширення електронного археографічного продукту примусила нас наважитися на написання цього дослідження. Просимо розглядати його як спробу ініціювати важливу і потрібну наукову дискусію навколо історико-джерелознавчого феномена, що з'явився останніми роками і набирає все більшого розмаху.

Більшість порушених у ній проблем мають дискусійний характер, тому запропоновані нами трактування, висновки, рекомендації не можуть і не мають розглядатися читачами як остаточна істина – лише як можливі, вірогідні і прийнятні з нашої точки зору. Якщо ж ця публікація дійсно започаткує дискусії щодо проблем, стану та перспектив розвитку сучасної української електронної археографії – ми досягли поставленої мети.

Сучасну електронну археографію, на наше переконання, можна визначити як окремий розділ/напрям класичної/традиційної науки про публікацію та оприлюднення історичних пам'яток. Спеціальним предметом його виступають специфічні методи і засоби описування, пошуку й оприлюднення (включаючи забезпечення віддаленого доступу до них) історичних

джерел/пам'яток в електронному середовищі, незалежно від первісної/вихідної форми самої пам'ятки, факту її попередньої публікації (оприлюднення).

Наведене окреслення місця електронної археографії та її специфіки не може з багатьох причин претендувати на повноту й універсальність. На сьогодні воно є скоріш робочим, що застосовується в даному дослідженні з метою позначення в першому наближенні суть поставленої проблеми й обов'язково має бути уточненим. Використана тріада, характерна для класичної/традиційної археографії (описування, пошук й оприлюднення) лише у загальних рисах здатна віддзеркалити весь складний процес виявлення історичного джерела, його дігіталізації (оцифрування) – створення цифрової копії пам'ятки, її коментування, оздоблення різноманітним пошуковим інструментарієм, розміщення такої копії в електронному середовищі: у Все світній інформаційній мережі WWW, або в інший обраний спосіб – на носієві з жорсткою фіксацією інформації, наприклад; нарешті – зasadничі особливості її функціонування у згаданому середовищі.

Наголос у даному визначенні насамперед треба зробити на «специфічних методах і засобах», притаманних лише електронній археографії. Така специфіка полягає насамперед у тому, що наявні вже сьогодні (тим паче прогнозовані завтрашні) надзвичайні технічні можливості запровадження історичного джерела в електронне середовище просто не порівнянні з минулими, і накладають на сучасного археографа підвищену відповідальність за здійснені ним електронні видавничі проекти.

Варто підкреслити також проблему вихідного джерела електронної публікації. Нині це, як правило, – оцифровані паперові документальні видання. Змушені тому констатувати, що на сьогодні електронна археографія здебільшого є формою цифрової презентації здійснених попередніми роками звичайних (паперових) документальних видань, а електронні археографи є своєрідними «паразитами» (не маємо наміру образити їх), які живляться здобутками своїх попередників – археографів-традиціоналістів. Електронні публікації, вихідною основою яких слугують оригінали історичних пам'яток, відповідним чином оцифровані та археографічно опрацьовані, поки займають серед них незначне місце. Але саме вони мають становити основу майбутньої електронної археографії.

Ще однією особливістю нового розділу старої науки є її вертикальна структура, на відміну від горизонтальної побудови загальної/традиційної археографії. Всі проблеми виявлення та описування розглядалися там окремими наскрізними розділами: польовою, евристичною, камеральною археографією. Едиційна археографія, в свою чергу, виділялася в певні види археографічних видань: за видами джерел та способами їхнього відтворення. Натомість в електронній археографії відповідно до обраної форми оприлюднення історичних пам'яток можна виділити інші структурні розділи. Насамперед це Інтернет-археографія, яка

вирішує проблеми описування, інструментарій презентації та пошуку джерел у всесвітній інформаційній мережі. Наступний розділ можна назвати інформаційно-пошуковою електронною археографією, оскільки вона розв'язує питання описування, механізм створення різноманітних автоматизованих інформаційно-пошукових систем та баз даних історичних джерел і забезпечення доступу до них. окремо слід говорити про електронні публікації з жорсткою фіксацією джерельної інформації (оприлюднення історичних джерел або інформації про них як окремих електронних видань, а також із використанням різноманітних електронних носіїв інформації). Виділені розділи електронної археографії є взаємопов'язаними і можуть легко переходити один в другий, наприклад, бази даних та пошукові геоінформаційні системи обов'язково розміщуються в Інтернеті; але специфічні відмінності кожного з таких розділів є очевидними, як і включення до кожного з розділів проблемних питань, характерних для польової, камеральної, евристичної та едиційної археографії.

На жаль, доводиться констатувати, що рівень наукового усвідомлення всього кола проблем електронної археографії не адекватний її реальному місцю і ще більше – потенційним можливостям. Дослідники (археографи та джерелознавці) ще не звернули належної уваги на електронні публікації історичних джерел як специфічне явище, не розкрили його теоретичні та практичні аспекти. За справедливим зауваженням молодого дослідника проблем історичної інформатики О. Ждановича, «Вивчення інформації праць, що містять матеріали, пов'язані з використанням істориками мережі Інтернет, приводить до висновку: досліджуваний комплекс літератури здебільшого представляють праці, орієнтовані або на висвітлення загальних питань використання комп'ютерної техніки, або на рішення приватних проблем, які виникають при виконанні конкретних проектів. Проблема відсутності в істориків загальної методики використання ресурсів мережі Інтернет при проведенні історичного дослідження є дуже актуальною. Недостатньо розроблені такі теми, як орієнтація історика на ресурси, визначення рівня вірогідності та наукової цінності представлених матеріалів, відсутність алгоритмів їхнього аналізу [9, 165-166]».

Усе сказане є справедливим і щодо загальних проблем електронної археографії. Стан її дослідження значно відстає від наявних інформаційних можливостей таких електронних ресурсів. Важко назвати хоча б одну працю спеціаліста-археографа чи джерелознавця, присвячену комплексному аналізу сучасного стану й основних тенденцій розвитку зазначеного напрямку археографії. Винятком є лише поодинокі публікації з викладенням дотичних проблем зв'язку історичних наук та розвитку Інтернет-технологій, окрім огляди сайтів, де розміщено писемні джерела, або ж висвітлення окремих проблем впровадження конкретних інформаційно-публікаційних проектів. Усе це є здобутком насамперед американської, англійської, російської, частково білоруської історіографії.

Західна (переважно англомовна) історіографія з кінця 1980-х рр. активно обговорює загальну тему «Історія та комп’ютер», і має значні напрацювання з висвітлення електронного інструментарію історичних досліджень, використання комп’ютерних технологій у викладанні різних історичних навчальних курсів тощо. Проте проблема електронної археографії взагалі не ставиться як окреме питання. Це цілком зрозуміле з огляду на відсутність у ній терміна *археографія* в нашому розумінні слова. Замість цього зазвичай використовується термін *публікацієзнавство*, і поширеним є розгляд дотичної проблеми презентації історичних джерел в Інтернеті та на електронних носіях, організація віддаленого доступу, описання окремих проектів дігіталізації архівних та рукописних зібрань. Як приклад, можна назвати посібник Роберта Гриффіна, професора Університету Остіна (Техас, США), в якому йдеться про особливості пошуку первинних історичних джерел (визначеніх ним як продуковані учасниками подій історичні матеріали: офіційні документи, щоденники, листи, спогади тощо), та вторинних (за Гриффіном – історичні матеріали, створені тими особами, які не були учасниками певних подій, жили пізніше, тобто відповідні дослідження, підґрунттям для яких є первинні джерела, а також і вторинні) в Інтернеті, їхнє використання при здійсненні історичного дослідження [22]. Там є багато цікавих спостережень і висновків, зокрема, щодо географії представлення історичних джерел в Інтернеті: констатовано, що найкраще репрезентовані своїми пам’ятками США та Західна Європа; натомість Азія, Африка та Південні Америка представили джерела своєї історії значно гірше.

Практичний аспект праці науковця з історичними електронними ресурсами розкритий у розвідці Сюзанн Грехем з Університету Південної Міссісіпі (США) «Історики та електронні ресурси: зразки і використання». В основу статті покладені наукове дослідження проблем користування американськими істориками електронними ресурсами, що провадилося бібліотекою університету 1999-2000 рр. Вихідна гіпотеза була така: історики віддають перевагу вторинним електронним ресурсам, але ігнорують первинні джерела в Інтернеті, воліючи опрацювати їх власноруч, у первинному/вихідному вигляді документів з паперовою, пергаментною та ін. основами. Дослідження констатувало недосконалість інструментарію цифрового пошуку джерел, з одного боку, і необізнаність істориків у представлених в електронному форматі історичних ресурсів, насамперед оцифрованих збірок пам’яток. Для нас принципове значення має визначення у статті електронних історичних ресурсів як «*ресурси у цифровій мережі, що включають CD-ROM, Інтернет-вузли, електронні бази даних, оцифровані збірки* [21]».

У розвідці Стівена Хенсона підіймалися принципові питання феномена *digital scriptorium*, тобто «цифрового/віртуального зібрання рукописів» (в одному ряду з «цифровою бібліотекою» та «цифровим архівом») на прикладі програми оцифрування значної колекції

давньогрецьких текстів та єгипетських папірусів, що зберігаються в бібліотеці Університету Дюка (США) [23].

Дуже важливу проблему не лише оцифрування первинних джерел та їхнього розміщення в Інтернет-мережі, але й необхідності презентації контексту таких джерел (створення пошукових засобів за змістом, тобто використання гіпертекстових методик для оцифрованих пам'яток) порушив австралійський науковець Стефан Робертсон, який спробував дати і конкретні рекомендації з цього приводу [25].

Серед цікавих практичних розробок із презентації історичних пам'яток в Інтернеті можна згадати веб-сайт Internet Medieval Sourcebook, створений ще 1996 р. викладачем Фордхемського університету (США) Полем Халсалом як зручна онлайнова альтернатива паперовим збірникам джерел [24]. Завдяки співпраці через мережу Інтернет численних дослідників середньовічної історії нині цей сайт перетворився на добре оформленій і всебічний збірник ресурсів, що далеко вийшов за заявлені межі. У ньому, крім середньовічних першоджерел, представлені також пам'ятки романського світу, середньовічні та ранньомодерні карти, священні тексти тощо.

Отже, західна історіографія заявленої проблеми здебільшого сконцентрована навколо обговорення питань розвитку Інтернет-технологій із представлення та пошуку історичних джерел, натомість практично оминає інші видалені нами складові електронної археографії.

Великий внесок у формулювання загальних проблем запровадження наукового інструментарію сучасних комп'ютерних технологій у практику історичних досліджень зробили праці учасників російської (за участі представників України та Білорусі) наукової асоціації «Історія і комп'ютер» (регіональна гілка міжнародного асоціації «History & Computing»). Тематика їхніх досліджень є досить широкою, пов'язаною насамперед з історичною інформатикою, кліometрією, місцем історичної інформатики у навчальному процесі, але певна частина обговорюваних тем корелюється з питаннями електронної археографії (насамперед її Інтернет-розділу).

Досить цікаві спостереження висловлювалися Л.П. Афанасієвою в її проблемній розвідці щодо значення Інтернету для історика. Зокрема, серед інших проблем вона зосередилася на окресленні питань віддаленого доступу до історичних джерел, наголошуючи, що «публікація джерел в Інтернеті стала досить розповсюдженним явищем». Влучним спостереженням авторки є і таке: «На жаль, першість у цьому напрямку розвитку мережевих технологій належить далеко не тим організаціям, які зберігають документальну спадщину документальної історії – архівам, відділам рукописів бібліотек і музеям. Документи, розміщені на сайтах цих установ, відіграють, як правило, роль ілюстрацій». Авторка підкреслює, що більшість джерел з історії XX ст. розміщено на сайтах політичних партій, громадських рухів, авторських колективів і домашніх

сторінках, і мають дуже серйозні вади у способах оприлюднення [1]. Від себе додамо, що і там історичні джерела є здебільшого ілюстраціями, а не системною ознакою або складовою частиною таких ресурсів.

Серед найактивніших дослідників і розробників джерельних ресурсів Рунету варто назвати професора історичного факультету Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова Л.І. Бородкіна, одного з творців сайту цього вищого освітнього закладу (функціонує з 1997 р. в основному в режимі «електронна бібліотека»). Не зважаючи на те, що основною сферою його дослідницьких зацікавлень є навчальні історичні ресурси, він порушує (але, на жаль, не вирішує) у своїх статтях досить широкі проблеми: «Як встановити ідентичність електронної версії й оригінала історичного документа (джерела), якщо ми «скачуємо» текст з Інтернету? Як цитувати фрагменти електронної копії (особливо, враховуючи те, що відповідний сайт може змінити адресу або взагалі зникнути)? Як ставитися до новим архівним одиниць зберігання, які спершу надходять в архів на електронних носіях? Який статус таких документів з точки зору критеріїв джерелознавства? [3]». Відкидаючи з цього кола питань скоріше технічні (зокрема, щодо посилання на джерело), варто констатувати, що всі вони, безумовно, є актуальними і для української електронної археографії.

Деякі особливості періодизації впровадження Інтернет-технологій в лабораторію істориків на пострадянському просторі порушені у статті В.М. Владімірова «Інтернет для історика». Зокрема, він доходить висновку, що після 1998 р. Інтернет-публікації історичних джерел набули значного характеру: почалося «масове розміщення історичних найрізноманітніших матеріалів: від науково-коректних і строго виважених електронних публікацій історичних джерел до історичних анекdotів і відверто антинаукових умовиводів». Він також підкреслив, що на сучасному етапі взаємодії істориків та Інтернету головним питання є не «Так що ж таке Інтернет?» (перший етап, до 1996 р.), або «Наскільки потрібний Інтернет історику?» (другий етап, 1996-1998), а «Де можна знайти необхідні джерела?». Дуже влучним видається остаточний висновок вченого: «Очевидно, що за рік-два ми зможемо підбити підсумки нинішнього періоду розвитку Інтернет-технологій в історичних дослідженнях і освіті, зміст якого визначається, з одного боку, кількісним збільшенням ресурсів, з другого, все більшим усвідомленням комплексу проблем, виникли у зв'язку з цим. Коли завершиться період перетворення Інтернет-ресурсів і відповідних технологій на звичайний фактор розвитку і звичний інструмент творчої лабораторії історика, йтиметься про рішення методологічних проблем електронного історичного джерелознавства, а створення власних ресурсів стане однією зі складових процесу публікації результатів будь-якого наукового дослідження і повноцінною основою історичної освіти [5, 279-289]». Враховуючи час написання статті, варто

констатувати, що цей період уже настав і, зокрема, розв'язання проблем електронної археографії перетворилося на нагальну потребу не тільки для вузьких спеціалістів.

До важливих статей можна віднести також коротку розвідку науковця Томського держуніверситету Ж.А. Рожньової, в якій міститься спроба проблемного аналізу представлення історичних джерел в Інтернеті. Дослідниця констатувала вузькість існуючої джерельної бази, яку склали виключно «опубліковані джерела і сучасні матеріали». Висновок вона сформулювала таким чином: «кількість і якість розміщених у мережі електронних історичних джерел, а також нерозробленість відповідних джерелознавчих методик, дозволяє говорити поки тільки про фрагментарне використання мережі в традиційних історичних дослідженнях [20]». Дуже близькою до заявленої нами теми є публікація московської дослідниці О.В. Бобрової, присвячена аналізові археографічного сегменту Рунету. Вона подала там докладну схему класифікації джерельних публікацій в Інтернеті, виходячи з форми їхньої презентації: «клони» паперових видань; самостійні віртуальні публікації: перевидання перероблених паперових публікацій; виправлені перевидання паперових публікацій, а також за типами таких видань (науково-популярні, навчальні, наукові й навіть політичні), специфічно електронні: віртуальні виставки, бази даних; та за їхніми видами. Вчена особливо підкреслила нові можливості, що надаються археографу електронною формою публікації; з другого боку, констатувався і значний непрофесіоналізм упорядників, які друкують документ «як він є», не маючи жодного уявлення про засади археографії [2, 80-84].

2001 р. журнал «Новая и новейшая история» провів дискусійний круглий стіл на тему: «Історик, джерело та Інтернет». Зокрема, там констатувалося: «В глобальній комп’ютерній мережі Інтернет сьогодні можна знайти сотні тисяч електронних копій архівних документів, тисячі сканованих історичних джерел, включаючи унікальні тексти античності й середньовіччя, матеріали археологічних і етнографічних експедицій, колекції фотографій і зображень». В обговоренні взяли участь як ентузіасти історичної інформатики (Л.І. Бородкін, Т.Я. Валетов), так і скептики, зокрема Д.А. Гутнов, котрі зосередилися на ризиках і небезпеках електронної публікації історичних джерел [17].

Однією з небагатьох російських публікацій, які мають безпосереднє ставлення до нашої теми, стала стаття Ю.В. Грум-Гржимайлло та І.В. Сабенікової, в якій розглянуто принципові проблеми (здебільшого практичні) здійснення електронного видання архівних документів. Автори намагалися сформулювати власні визначення деяких термінів, наголосити на необхідності дотримуватися наукових зasad здійснення електронних публікацій; але вважаються їхньою іншою «формою публікації архівних документів», а не новим розділом археографії. При цьому розрізняються лише два їхні види: «електронні аналоги друкованих публікацій» та «самостійні електронні публікації [8]».

У статті одного з членів Асоціації «Історія і комп’ютер» А. Володіна міститься висновок, що «в основу історично-документальної електронної публікації може бути покладений принцип документальної колекції [курсів оригіналу – авт.], тобто, систематизована збірка різних типів історичних джерел...», що слішно порушує питання про інтерес до публікації як єдиного цілого. Отже, на думку автора, принцип підготовки електронного документального видання багато в чому різничається від відтворення документів звичайним друкарським способом. Він також наголошує, що науковий статус електронної документальних публікації потребує якнайскорішого вирішення, як і підготовка спеціальних правил видання історичних документів в електронній формі. Привертають увагу і такі думки автора: «створення історичного електронного ресурсу – це вихід на ринок інформаційних послуг, який визначає економічні закони, а також конкретні інтереси учасників наукової комунікації... [6, 58-61]».

У Росії сформульовані також певні критерії підходу до здійснення електронних публікацій окремих пам’яток або групи джерел, здебільшого середньовічної та ранньомодерної доби. Такі напрацювання, з одного боку, демонструють практичний аспект і можливості електронної археографії, з другого, на конкретних прикладах порушують зasadничі, теоретичні проблеми здійснення електронних археографічних видань і проектів. Причому розробники таких проектів схильні вважати електронну археографію ледь не панацеєю у вирішенні всіх проблем, пов’язаних із передаванням особливостей текстів пам’яток, здійсненням коментування, оприлюдненням різних списків тощо, бачать її здатність надати відповідний інструментарій усім видавцям середньовічних джерел, остаточно подолати суперечки між істориками та лінгвістами. Зокрема, можна навести цитату з описання одного такого проекту, здійсненого вченими Удмуртського державного університету: «Розбіжності в принципах видання настільки великі, що знайти компромісне рішення, яке б задовольняло мовознавців, з одного боку, і літературознавців, істориків, мистецтвознавців – з другого, при традиційній техніці відтворення стародавніх текстів майже неможливо. Таким чином, пам’ятки, що цікавлять дослідників різних спеціальностей, необхідно перевидавати кілька разів.

Зараз шлях рішення цієї ... проблеми існує. Стало можливим вводити в науковий обіг неопубліковані стародавні слов’янські рукописні пам’ятки для глибокого всебічного їхнього обстеження. Ідеється про створення інформаційно-пошукових систем на основі повнотекстових баз даних із засобами збереження, редактування, трансформації й відображення різноманітної текстової інформації [16, 401]».

Утім, російська історіографія практично не сформувала основних проблем, специфіки та завдань електронної археографії як окремого розділу загальної науки про оприлюднення історичних джерел. Більш того, питання її статусу в загальній археографії просто не ставиться; в найкращому випадку електронні документальні публікації розглядаються лише як окремий

вид археографічних публікацій. Досить нагадати, що така тема повністю відсутня в останній монографії провідного російського археографа В.П. Козлова. Там заявлений тільки самий термін – *технотронна публікація*, під якої автор розуміє лише спеціальний вид археографічної публікації з використанням «особливих технічних засобів і способів, винайдених у ХХ в., в т. ч. електронно-комунікаційних (Інтернет) [14, 156]». З огляду на це можна дійти висновку, що автор не вважав електронну археографію якимсь окремим розділом чи напрямом науки, з притаманними йому власними інструментарієм, засобами, термінологією та іншими особливостями.

На жаль, навіть невеличкі наукові розвідки щодо проблем електронної археографії в українській історіографії просто відсутні. Єдиним винятком, що лише підтверджує таку констатацию, є згадування деяких проблем електронних археографічних публікацій на сторінках навчального посібника, підготовленого львівським науковцем А. Заяцем. Зокрема, він констатував: «попри свою «молодість» та нерозпрацованість, ця гілка археографії має велике майбутнє, з огляду на колосальні можливості [11, 113]». Щоправда, далі автор, як і В. Козлов, говорить тільки про електронні видання як «спеціфічний вид археографічних публікацій». Отже, на ділі А. Заяць також відмовляє електронній археографії у статусі окремого розділу/напрямку згаданої науки.

Нарешті, можна згадати нашу дискусійну статтю в Українському історичному журналі», в якій ми намагалися окреслити основні проблеми Інтернет-археографії, як найважливішої складової археографії електронної [19].

Таким чином, бачимо, що основна увага вчених як в Україні, так і поза її межами нині прикута до проблем всебічної презентації історичних ресурсів в Інтернеті. Електронна археографія з усіма її складовими досі практично не потрапила до поля зору науковців. Це можна пояснити насамперед тим, що істориків (навіть учасників асоціації «Історія і комп’ютер») цікавлять виключно прикладні проблеми використання електронних ресурсів, притому здебільшого через Інтернет. На жаль, ані археографи, ані джерелознавці, ані фахівці з інформаційних технологій не змогли підступитися до окреслення проблем електронної археографії в усьому її комплексі, а навіть наголосити на її існуванні. У найкращому випадку вони говорять про електронну форму публікації джерел як окремий різновид, але не про новий напрямок загальної археографії. Також маємо констатувати і значну неувагу науковців до інших, крім Інтернет-публікацій, напрямів електронної археографії. Здебільшого вони просто ігноруються. Не існує жодного дослідження з проблем публікації електронних археографічних видань із жорсткими носіями інформації, особливостей створення баз даних на первинні історичні пам’ятки. Але і питання Інтернет-археографії не можна вважати навіть належним чином поставленими: наприклад, ніде не згадуються особливості використання історичних

джерел на веб-форумах та інших засобах обміну інформації у веб-середовищі – хоча явище таке є досить поширеним. Крім того, майже повністю невисвітленою лишається проблема організації повноцінного контекстного пошуку всередині електронної джерельної публікації.

Використана література

1. Афанасьева Л.П. Интернет для историка: мусорная корзина или кладезь премудрости / Л.П. Афанасьева // Новый исторический вестник. – 2003. – № 1 (9) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nivestnik.ru/2003_1/14.shtml/ вільний. Назва з екрану.].
2. Боброва Е.В. Анализ археографического уровня подготовки документальных публикаций в российском сегменте Интернет // Е.В. Боброва / Информационный бюллетень Ассоциации «История и комп’ютер». – № 30: Материалы конференции АИК, июнь 2002 г. – М., 2002. – С. 80–84.
3. Бородкин Л.И. Исторические научно-образовательные ресурсы в Интернете: разработки исторического факультета МГУ [Електронний ресурс] / Л.И. Бородкин. – Режим доступу : // <http://209.85.132...>вільний. Назва з екрана.].
4. Боряк Г.В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна Україніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи / Г.В. Боряк. – К., 1995. – 348 с.
5. Владимиров В.Н. Интернет для историка: и все-таки новая парадигма! / В.Н. Владимиров // Круг идей: историческая информатика в информационном обществе. Труды VII конференции Ассоциации «История и комп’ютер». – М., 2001. – С. 279-289.
6. Володин А.Ю. Ad fontes ergo ad Internet / А.Ю. Володин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и комп’ютер». – 2004. – апрель. – С. 58-61.
7. Грімстед Патріція К. Археографія на службі імперської політики: Київська археографічна комісія та утворення Київського центрального архіву давніх актів // Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 150-річчю Київської археографічної комісії (Київ, Седнів, 18–21 жовтня 1993 р.). – Київ, 1997. – С. 11–34. Англ. варіант: Grimsted P. K. Archeography in the Service of Imperial Policy: The Foundation of the Kiev Archeographic Commission and the Kiev Central Archive of the Early Record Books // Harvard Ukrainian Studies/ – Vol. 17, No. 1–2 (1993). – P. 27-42.
8. Грум-Гржимайло Ю.В. Некоторые проблемы публикации документов в электронных изданиях/ Ю.В. Грум-Гржимайло, И.В.Сабенникова // Вестник архивиста. – 2006. – № 2–3. – С. 306-319.
9. Жданович О. Історіографічні аспекти історичної інформатики / О. Жданович // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики: Збірка наукових праць. – Ч. 12 (2). – К., 2005. – С. 154-168.
10. Журба О.І. Становлення української археографії: люди, ідеї, інституції / О.І. Журба. – Дніпропетровськ : Вид. Дніпропетровського університету, 2003. – 316 с.
11. Заяць А.Є. Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 1. Археографія : навч. посіб. / А.Є Заяць. – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2010. – 120 с.
12. Ісаєвич Я.С. Українська археографія в XVII–XVIII ст. / Я.С. Ісаєвич // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 1. – К., 1964. – С. 176-182.
13. Ісаєвич Я. С. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я.С. Ісаєвич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 519 с.
14. Козлов В.П. Основы теоретической и прикладной археографии. – 2-е изд., перераб. и доп. / В.П. Козлов. – М. : РОССПЭН, 2008. – 248 с.
15. Лисенко О.Є. Деякі проблеми джерельного забезпечення досліджень історії України періоду Другої світової війни / О.Є. Лисенко // Архіви України. – 2010. – № 2. – С. 7-22.

16. Никифорова С. А. и др. Полнотекстовые базы данных и славянские рукописные памятники / под ред. В.П. Скулачева // Российская наука: «Природой здесь нам суждено...» : Сб. научно-популярн. статей . – М. : Изд. «Октопус», 2003. – С. 401-410.
17. Новая и новейшая история. – 2001. – № 2. – С. 51-75.
18. Папакін Г. Сучасна археографія: виклики інформаційної ери та російська/радянська традиція (роздуми з приводу книги В.П. Козлова «Основы теоретической и практической археографии». М., 2008) / Г. Папакін // Ейдос : Альманах теорії та історії історичної науки. – Вип. 4. – К., 2010. – С. 553-568.
19. Папакін Г. Сучасна українська Інтернет-археографія: основні форми та джерела електронних публікацій/ Г. Папакін // УДК. – 2010. – № 5. – С. 153-166.
20. Рожнева Ж.А. Проблемы представления исторических источников в сети Интернет / Ж.А. Рожнева//<http://huminf.tsu.ru/old/scince/publication/rojneva/1.htm>
21. Graham Suzanne R. Historians and Electronic Resources: Patterns and Use [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdl.handle.net/2027/spo.3310410.0005.201>/ вільний. Назва з екрана.
22. Griffin Roger A. Using the Internet as a Resource for Historical Research and Writing [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.austincc.edu/history/inres00title.html>/ вільний. Назва з екрана.
23. Hensen Steven L. Primary Sources, Research, and the Internet: The Digital Scriptorium at Duke [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://131.193.153.231/www/issues/issue2_9/hensen/ вільний. Назва з екрана.
24. Internet Medieval Sourcebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fordham.edu/halsall/sbook.html>/ вільний. Назва з екрана.
25. Robertson St. Doing History in Hypertext [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdl.handle.net/2027/spo.3310410.0007.201>/ вільний. Назва з екрана.

СТВОРЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

K.V. Lobuzina

Проведено аналіз та визначено місце бібліотеки в сучасному інформаційному просторі. Проаналізовано шляхи вирішення проблем формування інтегрованого бібліотечного простору. Визначено наукові засади організації інтелектуального доступу до бібліотечних інформаційних ресурсів. Запропоновано науково-методичні засади та технологічні рішення формування комплексних бібліотечних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: Інформаційний простір, інтегрований бібліотечний простір, інтелектуальний доступ, комплексні бібліотечні інформаційні ресурси.

CREATION OF INTEGRATED LIBRARY SPACE: THE MAIN PROBLEMS AND WAYS OF SOLVING

K.V. Lobuzina

The place of the library in the modern information environment is analyzed and determined. The ways of solving the problems of forming an integrated library space are considered. Scientific principles of intellectual access to library information resources are defined. A scientific methodology and technology solutions forming integrated library information resources are proposed.

Keywords: information space, integrated library space, intelligent access, integrated library information resources.

На перший погляд, можливість легкого доступу до інформації істотно знижує роль посередників у системі документальних комунікацій. Однак за умов насичення інформаційного простору все новими і новими самостійними інформаційними об'єктами він починає представляти собою безліч погано пов'язаних між собою фрагментів, характеризується неконтрольованими і перенасиченими інформаційними потоками, у тому числі сумнівного та навіть деструктивного змісту. У цій ситуації пошук інформації або окремого документа стає все важчим. Дедалі менш контролюване суспільними інститутами виробництво інформації призводить до нарощання кризи управління інформаційними процесами та проблем організації ефективної циркуляції інформації у сучасному суспільстві.

Як подолати суперечності між вільним доступом та якістю інформаційних ресурсів, обговорюють у своїх працях В. Горовий [4], В. Ігнатьєв [8], І. Ільяєва [9], Л. Марцева [15], В. Степанов [20], Г. Шемаєва [22]. Вони спільні у висновках, що це можливо лише за наявності розвиненої інтегрованої системи соціальних інститутів, що забезпечать виробництво якісних

інформаційних ресурсів, вільний доступ до них, ефективність пошуку та оцінку релевантності його результатів.

З появою електронних книг та глобальних інформаційних комунікаційних каналів (Інтернет), з'явилається ілюзія того, що електронний документ може безпосередньо зв'язати автора і читача, усунувши посередників (таких як видавництва та бібліотеки). Однак така безпосередня комунікація автор – читач, на нашу думку, призводить до виникнення двох основних комунікаційних криз (А.В. Соколов розглядає лише першу [18]): 1) протиріччя між постійно зростаючим обсягом інформаційних фондів та можливістю індивідуальної пам'яті усвідомити цю інформацію (інформаційне перевантаження); 2) протиріччя між легкодоступністю та швидкістю інформування та відсутністю редакційної та експертної оцінки інформації призводить до її хибності, неякісності та недостовірності (криза управління інформацією). Тут слід зазначити, що важливу роль у подоланні цих кризових явищ мають відіграти суспільні документальні інституції (такі як бібліотеки), що виробляють вторинно-документальну продукцію (бібліографічні матеріали і бази даних) з метою надання довідкових та навігаційних послуг споживачам інформації, пропустивши їх через експертний фільтр. Таким чином на нашу думку, сухо інформаційний підхід до ролі бібліотек у сучасних соціальних комунікаціях є недостатнім, тому, що споживач перш за все бажає отримати не лише інформацію, а достовірні знання (які відрізняються від інформації тим, що вони можуть бути усвідомлені та засвоєні індивідуумом → накладені на певний клас явищ, умов та ситуацій → застосовані для розв'язання задач або вироблення оперативних рішень). Саме таку можливість доступу до знань і мають створювати сучасні бібліотеки, використовуючи найкращі здобутки аналітичних та семантичних бібліотечних технологій опрацювання інформаційних потоків.

Як відповідь на ці проблеми виникло поняття, інформаційного простору, яке у першу чергу передбачає наявність певної *інформаційної інфраструктури*. Отже, інформаційний простір – це не тільки технологічна база, представлена розташованим всією земною кулею комп'ютерно-телекомунікаційним обладнанням, каналами зв'язку, засобами доступу до даних і самими даними, а, насамперед, система відносин між виробниками, розповсюджувачами, зберігачами та споживачами інформації, тобто між усіма учасниками нинішньої системи інформаційних комунікацій. Модифікація можливостей, виду та форми надання даних закономірно призводить до перерозподілу ролей у цій системі. Розвиток і пріоритет отримують ті її елементи, які здатні виробляти і обробляти інформацію, стимулювати і управляти знаннєвими процесами. У зв'язку з цим специфічною рисою інформаційного суспільства визнається зростання ролі консультантів, експертів, а інтелектуальні інститути (такі як бібліотеки) перетворюються на провідні соціальні інститути.

Словосполучення «інформаційний простір» застосовується дуже широко, але його зміст як наукового поняття розмитий. З однієї точки зору виходять із розуміння слова «простір» як звичайного метричного простору і трактують його як «інформатизований» фізичний простір. З геополітичної точки зору, «інформаційний простір» є віртуальною територією, яка належить державі, є її специфічним ресурсом. Інший підхід включає в себе розуміння «інформаційного простору» як простору певних інформаційних взаємодій (інформаційні процеси, інформаційний пошук). Соціальна точка зору розглядає інформаційний простір як сферу відносин між людьми і спільнотами з приводу інформації. Однак, тут важливим є, що виникнення самого поняття «інформаційний простір» (*«information environment»*) стало вираженням загального усвідомлення того, що інформаційні ресурси мають бути структуровані та упорядковані, що це має бути не хаотична суміш даних, а організовані за визначеними принципами інформаційні масиви та інтерфейсні засоби доступу до них.

Концепція інформаційного середовища вперше була запропонована Ю. А. Шрейдером [23], який розглядав це поняття у контексті соціальної комунікації, а саме: інформаційне середовище не тільки є провідником інформації, а й активно впливає на її учасників, надає можливість отримання необхідних для них знань, а вміння отримувати інформацію та перетворювати її набувається в процесі навчання. Отже інформаційне середовище це простір, де знання створюється → відчувається від носія → передається → змінюється в процесі передачі → і відновлюється в нове особисте знання індивіда. Існують три основні складові інформаційного середовища. Перша складова це діяльність, під час якої людина розглядається як учасник комунікаційного процесу, тобто в основному з точки зору своєї здатності уявити особисте знання в тій формі, в якій це знання може бути відчужено, тобто у вигляді інформації. Сприйнявши інформацію, знову перетворювати її в своє особисте знання. Друга складова це система історично сформованих форм комунікації. Третя складова це створена суспільством інформаційна інфраструктура, що дозволяє здійснити комунікативну діяльність в масштабах, що відповідають рівню розвитку цього суспільства: видавництва, бібліотеки, інформаційні центри, банки даних, засоби масової інформації тощо. Важливою характеристикою інформаційного середовища є його комфортність для користувача.

Поняття «інформаційного простору» по відношенню до бібліотеки застосовується у двох основних значеннях:

1) інформаційний простір (*«information space»*) бібліотеки (комплекс архітектурних, технічних та технологічних засобів, які сприяють швидкому та зручному отриманню інформації), з цим поняттям пов'язана французька концепція «медіатеки» – сучасної бібліотеки, яка відповідає світовим стандартам обслуговування на основі фонду, що включає різноманітні види документів (від друкованих до електронних та мультимедійних), а також забезпечує доступ до інформаційних

мереж. Саме у цьому аспекті розглядає поняття інформаційного простору сучасної бібліотеки О. Воскобойнікова-Гузєва О. [1], В. Нефедов [16].

2) бібліотека – елемент глобального інформаційного простору / середовища («*information environment*»), який є сукупністю інформаційних ресурсів, інформаційних процесів, організаційних структур, технічних інструментів і засобів інформаційної взаємодії користувачів. Бібліотеку як інформаційного посередника між інформацією та споживачем розглядає Т. Ф. Берестова [1]. Це розуміння функції бібліотеки в соціокультурній комунікації як організатора «зустрічі» документа і споживача, співпадає з поглядами М. Я. Дворкіної [6], яка переосмислює нові реальності бібліотечного обслуговування, та структурно-функціональним підходом Ю. М. Столярова [21], у якому бібліотека розглядається у «четвероєнанні»: документа, абонента, бібліотекаря і матеріально-технічної бази. За визначенням Н. В. Соколової [19], інформаційно-бібліотечний простір це сукупність фондів в традиційній та електронній формах, зовнішніх електронних ресурсів і механізмів доступу до них користувачів, реалізованих у вигляді інформаційно-бібліотечних сервісів. Саме у цьому контексті ми будемо надалі розглядати бібліотечно-інформаційну діяльність.

Отже, сучасний інформаційний простір (середовище) включає такі основні компоненти, які у свою чергу, визначають місце бібліотек у ньому:

- інформаційні ресурси, що включають дані, відомості і знання, зафіковані на відповідних носіях інформації;
- організаційні структури, що забезпечують функціонування і розвиток інформаційного простору (інформаційні центри, бібліотеки, центри управління знаннями);
- засоби інформаційної взаємодії користувачів і організацій, що забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій, що включають програмно-технічні засоби і організаційно-нормативні документи.
- користувачі інформаційних комунікацій та споживачі інформації з їх інформаційними потребами.

Розуміння необхідності створення інформаційної інфраструктури, яка буде сприяти організації та управлінню інформаційними потоками привело до розробки у Росії в 1995 році «Концепції формування і розвитку єдиного інформаційного простору Росії і відповідних державних інформаційних ресурсів», яка була ухвалена Президентом Російської Федерації. Стосовно бібліотек у «Концепції» для них визначено доцільним створювати систему депозитаріїв державних інформаційних ресурсів, що створять можливість відкритого доступу до інформації, відповідно до основних функцій бібліотечної справи як сфери інформаційної та просвітницької діяльності, яка повинна забезпечити гарантію прав людини і суспільства в цілому на вільний доступ до інформації [11].

Закон «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» передбачає вирішення бібліотеками таких завдань: створення необхідної технічної і технологічної інфраструктури, електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях, науково-дослідних установах з визначенням вимоги щодо обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України [17].

У 2009 р. на Україні було схвалено «Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [7] виконання якої має на меті створення: єдиного національного депозитарію електронних бібліотечних ресурсів; єдиної інформаційної інфраструктури, яка б охоплювала бібліотеки та архівні установи і забезпечувала належний рівень роботи працівників зазначених установ з використанням сучасних інформаційних технологій; базових центрів переведення в електронну форму документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах; єдиного веб-порталу «Бібліотека – XXI». Найбільш перспективним та оптимальним у програмі визначається напрям створення розподіленої системи зберігання бібліотечних інформаційних ресурсів з єдиними правилами каталогізації та довідково-пошуковим апаратом.

Розвиток і розповсюдження глобальних комунікаційних технологій призвели до втрати бібліотеками їх абсолютноного пріоритету у галузі інформаційного забезпечення, вони змушені шукати нові форми обслуговування, використовуючи для цього сучасні інформаційні технології. Діяльність бібліотек трансформується від традиційного інформаційного сховища (архіву друкованих та електронних інформаційних ресурсів) до інформаційного центру, в якому експерти і технічні засоби сприяють користувачам в організації навігації і пошуку інформаційних ресурсів.

Щодо сучасного етапу еволюції інформаційно-комунікаційної та бібліотечної діяльності слід зауважити впевнене зростання уваги з боку бібліотек до аналітичних, семантичних і когнітивних технологій. Огляд робіт бібліотечно-інформаційних професіоналів таких як С. Абрамс [24], М. Броадбент [24], Р. Гіляревський [3], Е. Деревянко [5], К. Колін [10], Л. Костенко [12], А. Кримська [13], Дж. М. Оуен [30], Х.-У. Лі [29], Т. Шанхонг [31], С. Койна [27], С. Ганді [26], М. Сарафзадех [31] показує, що технології управління знаннями можуть привнести багато корисного у бібліотечну справу та покращення обслуговування користувачів. У цих публікаціях із різних країн світу (Австралія, Великобританія, Індія, Китай, Росія, США, Україна) обговорюються питання про те, що навички бібліотекарів та інформаційних фахівців, навчених бути експертами в технологіях пошуку, відбору, придбання, організації, збереження, перерозподілу, розповсюдження та обслуговування, у сучасних інформаційних комунікаціях мають відігравати суттєву роль відносно процесів управління знанням.

Забезпечення ефективного доступу до інформації є одним із основних завдань бібліотек та інформаційних центрів. Метою бібліотек завжди була розробка інструментів і засобів, які наблизяють користувачів до інформації, що міститься у бібліотечній колекції документів. Бібліотеки постійно працюють у напрямі розвитку методів ефективного пошуку, опікуються створенням засобів, за допомогою яких користувач може знайти, відкрити і відібрати інформацію, яка буде відповідати особистим потребам наукового дослідження. Важливою складовою доступу до знань є вторинна документна інформація: бібліографічна та аналітична продукція бібліотеки. Високоякісні інформаційні ресурси національних бібліографічних, реферативних та інформаційно-аналітичних служб інтегровані в єдиний пошуковий інтерфейс бібліотеки, значно удосконалюють можливості інтелектуального доступу до бібліотечних фондів та національних документально-інформаційних потоків. Застосування єдиних стандартів сховища знань бібліотеки до формування електронних ресурсів вторинної документної інформації створює передумови для кумуляції експертних знань бібліотечних спеціалістів та організації на їх основі у сполучені із цифровими об'єктами інтегрованих інформаційних ресурсів національного наукового та історико-культурного надбання.

У процесі становлення і розвитку бібліотечної діяльності були розроблені *семантичні технології*, інтеграція яких з сучасним інструментарієм інформаційно-комунікаційної техніки та послідовне застосування до гібридних бібліотечних фондів (традиційних паперових документів та цифрових ресурсів) забезпечує їх трансформацію у сховища знань. За визначенням Кушнаренко Н. М., це такі технології наукової обробки документів як бібліографування, систематизація, предметизація, анотування, реферування, аналітичні огляди [14]. До цих технологій можна також віднести формування систем класифікації документів та авторитетних файлів, аналітичний опис історико-культурних фондів, колекцій і книжкових пам'яток. Всі ці семантичні технології є основою організації інтелектуального доступу до інформаційних ресурсів.

Інтелектуальний доступ має передбачати процедури отримання знань для їх ефективного використання. Інформаційний ресурс бібліотеки має бути наділений розвинутим інструментарієм для семантичної навігації у накопиченому інформаційному фонді. Інструменти інтелектуального доступу повинні у першу чергу усувати неоднозначність пошукових об'єктів (синонімію, омонімію, альтернативні назви, терміни-еквіваленти, абревіатури тощо), представляти ієрархічні та асоціативні зв'язки між об'єктами бібліотечного сховища знань. Надавати згорнуту, аналітичну інформацію про документ.

Для реалізації *інтелектуального доступу* до ресурсів бібліотеки документальний масив проходить цілу низку етапів опрацювання.

I етап. Відбувається комплектування бібліотечного фонду, відповідно до принципу інтегрованості, це можуть бути документи будь-якого виду і формату. За бібліотечною традицією

кожен з цих видів документів має опрацьовуватись за своїми правилами, тому на цьому етапі може відбуватись розділення документального потоку за видовим складом: рукописи, архівні документи, стародруки, книги, періодичні видання, ноти, образотворчі видання, карти, електронні, цифрові, мережеві ресурси тощо. На цьому етапі відбувається також, крім оперативного опрацювання нових надходжень, формування ретроспективного документального фонду: історико-культурні колекції, рукописні та архівні фонди.

II етап. Відбувається первинне опрацювання документального потоку за видовим принципом, кожний із видів документів отримує в процесі опису специфічні атрибути, які визначає експерт бібліограф, книгознавець або документознавець. На цьому етапі важливо виробити сумісні формати представлення об'єктів бібліотечного фонду, які надалі забезпечать єдиний інформаційно-пошуковий апарат сформованого інформаційного ресурсу. Ця сумісність забезпечується на рівні основних точок доступу: автори (особи, персоналії), назва (заголовок), рік та місце створення (видання, написання), вид документа. Цими атрибутами має бути наділений будь-який об'єкт документально-інформаційного ресурсу, включно з фондами і колекціями.

III етап. Відбувається усунення неоднозначності об'єктів пошуку: вводяться альтернативні та уніфіковані назви (заголовки), різночитання імен і прізвищ, назв організацій і колективів, уточнюються дати та хронологічні межі. Цей етап забезпечується створенням авторитетних файлів авторів (персоналій) і колективів (установ), де реалізована можливість зафіксувати знання експерта щодо неоднозначних пошукових елементів з метою надалі забезпечити інтелектуальний пошук.

IV етап. Відбувається розкриття змісту документів. Цей етап забезпечується такими основними технологіями як анотування, реферування, предметизація та систематизація. Введення змісту документів, анотування та реферування документів забезпечує додаткові точки доступу до змісту документа, у стислому (скомпресованому) вигляді надає доступ до ключових тем публікації. Якщо зміст та анотація просто інформують про викладений матеріал, то якісно укладений реферат інформує про суттєвий зміст документа і на етапі відбору інформаційних джерел може замінити саме джерело інформації. До предметних рубрик можуть бути віднесені тематичні, географічні та хронологічні рубрики, інформація про персоналії, установи, назви творів, які мають відношення до змісту документа. Класифікаційні індекси якими наділяється документ містять у вигляді формули згорнутий зміст документа. Цей етап забезпечується створенням таких інструментів бібліотечної технології як авторитетні файли предметних і географічних рубрик, тезауруси, бібліотечні класифікації, рубрикатори.

V етап. Відбувається інтеграція розділеного документального потоку в інформаційний ресурс, забезпечений засобами інтелектуального пошуку: інформацією про колекції і фонди,

авторитетними файлами, тематичними пошуковими інструментами, розкриттям формули класифікаційних індексів та комплексними точками доступу.

VI етап. Передбачає, завдяки упорядкованості інформаційного ресурсу і реалізації технологій управління знаннями бібліотечного фонду, можливість отримати на основі бібліотечного сховища знань нові комплексні ресурси за заданими параметрами, зробити необхідні інформаційні зразки: тематичні, географічні, персональні, видові тощо.

Основною перевагою упорядкованого сховища знань є можливість управління створеним документально-інформаційним ресурсом. Це забезпечує отримання на його основі нових комплексних ресурсів і сервісів із заданими параметрами. Об'єднання зусиль на упорядкування спеціалізованих ресурсів на основі інтелектуально опрацьованої інформації полягає у тому, що кожен із отриманих похідних зразків інформаційного ресурсу буде мати ті ж самі функціональні можливості, що і сховище знань у цілому. Для кожного із спеціалізованих інформаційних комплексів повинні бути визначені його ресурсні складові (що забезпечить повноту представлення документів обраного профілю) та комунікаційні складові (що забезпечить інтелектуальний доступ до інформаційного ресурсу). Ресурсну складову бази знань складають не окремі документи, а вже опрацьовані інформаційні ресурси: електронні каталоги, бази даних, повнотекстові, мультимедійні, цифрові бібліотеки, електронні виставки і колекції (див. *Табл. I*). Завдяки комунікаційній складовій, яка визначає засоби інтелектуального доступу і поєднує всі ці інформаційні ресурси в єдиний комплекс, з'являється можливість отримати якісно новий ресурс орієнтований на ефективне отримання знань та документальних джерел наукової інформації.

Таблиця 1

Основні складові комплексного інформаційного ресурсу бібліотеки

Ресурсна складова	Комунікаційна складова
<p>Поточні та ретроспективні документальні інформаційні джерела</p> <ul style="list-style-type: none"> • Каталоги: <ul style="list-style-type: none"> – Електронні каталоги – Імідж-каталоги – Фондові каталоги • Бази даних: <ul style="list-style-type: none"> – Бібліографічні бази даних – Реферативні бази даних – Фактографічні бази даних – Електронні картотеки • Електронні ресурси <ul style="list-style-type: none"> – Повнотекстові бібліотеки – Мультимедійні бібліотеки • Цифрові ресурси: <ul style="list-style-type: none"> – Цифрові бібліотеки – Галереї – Електронні колекції – Електронні виставки • Ресурси Інтернету 	<ul style="list-style-type: none"> • Засоби інформаційного пошуку <ul style="list-style-type: none"> – Ключові слова – Правила укладання запитів – Повнотекстова індексація • Засоби навігації <ul style="list-style-type: none"> – Покажчики термінів – Гіпертекстові дерева – Зображення, іконографія • Лінгвістичне забезпечення: <ul style="list-style-type: none"> – Бібліотечні класифікації – Тезауруси – <i>Авторитетні файли:</i> <ul style="list-style-type: none"> ○ Словники предметних рубрик ○ Словники географічних назв ○ Авторитетні файли авторів (осіб) ○ Авторитетні файли колективів (станов і організацій) – Засоби машинного перекладу • Засоби зворотного зв'язку <ul style="list-style-type: none"> – Служби віртуальної довідки – Форуми, блоги – інтерактивні (синхронні) засоби онлайнового зв'язку
Інтегрований інтерфейс користувача з інтелектуальним доступом	

Створюваний єдиний бібліотечний простір дає змогу користувачу отримати на своєму робочому місті на екрані комп’ютера необхідну джерельну базу для вирішення наукових, творчих та практичних завдань, у той час як за допомогою традиційних засобів пошуку на це витрачались дні та роки. Завдяки упорядкуванню всього інструментарію бази знань бібліотеки за єдиними технологічними стандартами, остаточне формування профільного ресурсу відбувається застосуванням інформаційних фільтрів із заданими параметрами (тематичних, функціональних, форматних, персональних тощо) для виділення необхідної частини електронної колекції бібліотечних документів. Ці технологічні та науково-організаційні рішення дають змогу створювати віртуальні проблемно-орієнтовані бібліотеки і сервіси без зайвих витрат на розробку окремих технологічних рішень та формування спеціалізованого ресурсу.

Основним досягненням розроблених рішень, завдяки єдиній платформі реалізації, стала можливість впровадження та формування комплексних інформаційних ресурсів НБУВ

згрупованих у режимі «єдиного вікна»: ресурс «Історико-культурні фонди», інформаційно-бібліографічний сервіс, спеціалізовані бібліотеки (юридична і філософська).

Викладені принципи організації інтелектуального доступу до інформаційного ресурсу бібліотеки передбачають обов'язкову участь висококваліфікованих бібліотечних спеціалістів, які у сучасних умовах повинні досконало володіти семантичними бібліотечними технологіями і професійно опановувати інформаційні технології. Для підтримки такої експертної діяльності необхідна організація спільної роботи, налагодження ефективного обміну знаннями у самому бібліотечному колективі – формування сховища корпоративних бібліотечних знань, яке стане інтелектуальним капіталом бібліотеки і гарантам її успішної діяльності у соціальних комунікаціях.

Запропоновані рішення спрямовані на формування фонду бібліотечних знань та на отримання ефективних можливостей управління складним інформаційним ресурсом бібліотеки. Створення структурованих описів всіх електронних інформаційних ресурсів, що надходять на опрацювання до бібліотеки, забезпечило умови для отримання необхідних зразків знань в залежності від поставлених завдань. Інтеграція бібліотечних ресурсів на єдиній програмній платформі і за єдиною концепцією представлення знань виявила оригінальні можливості отримання нових комплексних інформаційних бібліотечних продуктів і сервісів. Наявність в електронному фонді крім документів, що надійшли на зберігання також і корпоративних бібліотечних знань опрацьованих на тій же технологічній основі дає змогу залучити їх для повноцінного подання користувачам інтелектуального здобутку наукової бібліотеки.

Узагальнений результат проведеного аналізу свідчить про інтегрованість бібліотеки у інформаційні процеси соціальних комунікацій. Очевидним наслідком цього є те, що бібліотека має еволюціонувати разом із розвитком суспільного інформаційного середовища. Сьогоднішній етап цієї еволюції характеризується зростанням ролі когнітивних та семантичних технологій. Бібліотека вимушена пристосовуватись до змінюваних умов і надавати послуги користувачам у тих формах які від неї очікують. Створення нової моделі діяльності бібліотеки передбачає її активну участь у суспільних інформаційно-знаннєвих процесах. Перехід бібліотеки на новий рівень семантичного узагальнення інформаційних послуг, які вона надає, потребує освоєння нових технологій, у першу чергу, пов'язаних із опрацюванням, представленням, наданням доступу та виявленням нових знань. Бібліотечні процеси опрацювання знання потребують також нового фахового рівня від бібліотечних професіоналів. Сьогодні технології, які дозволяють вирішити питання ефективного використання колективного знання експертів (інтелектуального капіталу) підприємства, розробити та організувати інформаційні масиви у базі знань, знайшли своє комплексне теоретичне та практичне втілення у досить успішному напрямі людської діяльності, що отримав узагальнючу назву «управління знаннями» («knowledge management»). Ці технології підтвердили ефективність свого впровадження протягом останніх 20-ти років, вони мають багато

спільного у своїх підходах з бібліотечною діяльністю, їх впровадження може надати нового імпульсу бібліотекам в опануванні сучасного інформаційного простору.

Список використаних джерел:

1. Берестова Т.Ф. Библиотека как элемент информационного пространства (к разработке концепции) / Т.Ф. Берестова // Библиотековедение. – 2004. – № 6. – С. 43-51.
2. Воскобойникова-Гузєва О. Наукова бібліотека ХХІ століття в європейському соціокультурному вимірі / О. Воскобойникова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 6. – С. 33-36.
3. Гиляревский Р.С. Информационный менеджмент: управление информацией, знанием, технологией : учеб. пособие / Р.С. Гиляревский. – СПб. : Профессия, 2009. – 303 с. – (Библиотека).
4. Горовий В.М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія / В.М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К. : [НБУВ], 2010. – 356 с.
5. Деревянко Е.В. Навигаторы знания: будущее библиотечной и информационной профессии (По материалам зарубеж. печати 1998 – 1999 годов) / Е.В. Деревянко // Библиотековедение. – 2000. – № 2. – С. 8-11.
6. Дворкина М.Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность: лекции / М.Я. Дворкина ; Московский гос. ун-т культуры и искусств. – М. : Издательство МГУКИ : ИПО «Профиздат», 2000. – 45 с. – (Серия «Современная библиотека»; вып. 2).
7. Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956 // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>.
8. Игнатьев В.И. Информационное общество как объект социологической теории / В.И. Игнатьев // Социально-гуманитарные исследования : сб. науч. тр. – Новосибирск, 2001. – С. 7.
9. Ильяева И.А. Миссия библиотек в современном мире : [библиотеки вузов] / И.А. Ильяева. – Белгород: Изд-во. Белгород. гос. технол. ун-та, 2004. – 300 с.
10. Колин К.К. Библиотекари будущего – инженеры знаний / К.К. Колин // Библиотековедение. – 2000. – № 6. – С. 1.
11. Концепция формирования и развития единого информационного пространства России и соответствующих государственных информационных ресурсов [Электронный ресурс] // Российский Правовой Портал. – 1995. – Режим доступа: <http://arhiv.inpravo.ru/data/base951/text951v504i399.htm>.
12. Костенко Л.Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л.Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23-28.
13. Крымская А.С. Управление знаниями – перспективная технология для библиотечно-информационных работников / А.С. Крымская // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 9. – С. 10-16.
14. Кушнаренко Н.М. Наукова обробка документів : підручник / Н.М. Кушнаренко, В.К. Удалова. – 3. вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 331 с. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).
15. Марцева Л. М. Концепция библиотеки информационного общества: социально-философский аспект / Л.М. Марцева, И.А. Фалалеева // Личность. Культура. Общество. – 2006. – Вып. 1 (29). – С. 254.

16. Нефедов В.А. Информационное пространство нового поколения / В.А. Нефедов // Библиотечное дело. – 2005. – № 11. – С. 10-14.
17. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : закон України (ВВР України, 2007, № 12, с. 102) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
18. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособ. / А.В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с.
19. Соколова Н.В. Интеграция информационно-библиотечных ресурсов и сервисов вариативность решений в рамках общей концепции / Н.В. Соколова // Электронная библиотека : современные технологии интеграции информационных ресурсов: сб. науч. тр. – СПб., 2011. – С. 54-73.
20. Степанов В.К. Библиотеки реальные и виртуальные в эру цифровых коммуникаций / В.К. Степанов // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 1. – С. 73.
21. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный поход / Ю.Н. Столяров. – М. : Книга, 1981. – 255 с.
22. Шемаєва Г.В. Транспортування знань у каналах інформаційного забезпечення науки / Г. Шемаєва // Бібліотечна планета. – 2005. – № 4. – С. 29-31.
23. Шрейдер Ю.А. Информационные процессы и информационная среда / Ю.А. Шрейдер // Науч. и техн. б-ки. Сер. 2. – 1976. – № 1. – С. 3-6.
24. Abram S. Post information age positioning for special librarians: Is knowledge management the answer? / S. Abrams // Information Outlook. – 1997. – Vol. 1, № 6. – P. 18-25.
25. Broadbent M. The phenomenon of knowledge management: What does it mean to the information profession? / M. Broadbent // Information Outlook. – 1998. – Vol. 2, № 5. – P. 23-34.
26. Gandhi S. Knowledge Management and Reference Services / S. Gandhi // Journal of Academic Librarianship. – 2004. – Vol. 30, № 5. – P. 368-381.
27. Koina C. Librarians are the ultimate knowledge managers? / C. Koina // The Australian Library Journal. – 2003. – Vol. 52, № 3. – P. 269-272.
28. Kumar S.A. Knowledge management and new generation of libraries information services: a concepts / S.A. Kumar // Intern. J. of Library and Inform. Science. – 2010. – № 2. – P. 22-30.
29. Lee H.W. Knowledge Management and the Role of Libraries [Electronic resource] / H.W. Lee // 3rd China-US Library Conference website. – 2005. – Made of access: <http://www.nlc.gov.cn/culc/en/index.htm>.
30. Owen J.M. Knowledge management and the information professional / J.M. Owen // Inform. Services and use. – 1999. – Vol. 19 (1). – P. 7-16.
31. Sarrafzadeh M. The implications of knowledge management forthe library and information professions [Electronic resource] / M. Sarrafzadeh // actKM Online J. of Knowledge Management. – 2005. – Vol. 2, № 1. – Made of access: <http://www.actkm.org/userfiles/File/actKMjnl/2005/>.
32. Shanhong T. Knowledge management in libraries in the 21st century / T. Shanhong // 66th IFLA council and general conference, Jerusalem, Israel. – 2000. – P. 88-93.

БІБЛІОТЕКА У ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ

O.Yo. Mar'ina

Розглядаються напрями розвитку діяльності бібліотек з урахуванням кардинальних змін інформаційної інфраструктури соціуму. Порушуються проблеми участі бібліотек у формуванні та використанні цифрового контенту.

Ключові слова: бібліотека, контент, медіа-контент, цифровий контент.

LIBRARY IN THE PROCESSES OF DIGITAL CONTENT FORMATION

O.Yu. Marjina

The paper presents directions of library's activity development are examined taking into account the cardinal changes of informative infrastructure of society. The problems of participation of libraries rise in forming and use of digital content.

Keywords: library, content, medias are content, digital content.

Кардинальні зміни, що відбулися в інформаційному просторі на рубежі ХХ-ХХІ ст., зумовлені процесами формування інформаційного суспільства. Конотації, що виникають з приводу його становлення – орієнтація на знання, авангардна роль інформаційного виробництва, цифрова форма представлення інформаційних об'єктів, динамізм соціальних процесів, уявлення про людину, що володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, віртуалізація соціальних комунікацій, медіатизація суспільства – відбивають основні виклики світу, що нестримно змінюється з розгортанням інформаційно-технологічної парадигми розвитку соціуму та невпинним зростанням потоків інформації. Це знаходить вираження в стиранні бар'єрів між різними каналами трансляції інформації та формами її існування, підвищенні швидкості передачі інформаційних повідомлень, інтелектуалізації інформаційної інфраструктури, а головне – в тенденції глобального охоплення аудиторії єдиним медіа-контентом.

Зростаючий масштаб впливу медіа-контенту на життя суспільства стає все більш значним, а ефекти впливу все менш передбачуваними. Проблемними постають питання дослідження не тільки процесів його розвитку, але й наслідків, які динамічна трансформація медіа породжує в соціальній практиці. Найактуальнішим серед таких є зміна способів створення, збереження, транслювання інформації та пов'язана з цим зміна напрямків взаємодії учасників

інформаційних відносин: авторів, видавців, інформаційних посередників, бібліотек, користувачів та ін.

Метою статті є визначення напрямів розвитку діяльності бібліотек у процесах створення, використання та транслювання глобального цифрового контенту.

Осмислення цих процесів відбувається одночасно на теоретичному та емпіричному рівнях. Значна увага у дослідженнях приділяється організаційно-технологічній стороні включення бібліотек у цифрове середовище. Активно вивчаються економіко-правові аспекти участі книгозбірень у цифровому просторі. Однак роль та напрями діяльності бібліотек в системі цифрових комунікацій залишаються невизначеними. Це пов'язано передусім з динамікою та швидкістю розвитку інформаційного цифрового контенту, певною невизначеністю його особливостей відносно цілей бібліотечно-інформаційної діяльності. Отже, спершу розглянемо поняття *контент* та окреслимо особливості його розвитку.

Контент – вміст будь-якої форми представлення даних, інформації [4, 179]. Це поняття:

- відбиває зниження значущості форми подання інформації, незалежність вмісту від носія та середовища поширення, високу міру комунікативної спроможності;
- існує завдяки технологіями, але домінує над останніми;
- акцентує традиційні процеси збору, зберігання, передачі, представлення інформаційних об'єктів на виявлення призначення та транслювання сенсу інформації [10];
- ілюструє прояви «цифрової ери», «цифрового життя», наближує нас до «цифрового всесвіту», неминуче співіснує з такими явищами, як «цифрова нерівність», «цифровий слід», «цифрова тінь»;
- виступає ключовою ланкою в розумінні того, як розвиваються соціальні комунікації;
- формує сьогодні цілу індустрію: оцифрований, готовий до поширення, не обмежений формою представлення інформаційний контент є продуктом та водночас ресурсом інформаційної економіки.

У світі продукується велетенська кількість контенту, і в результаті збільшення пропускної спроможності та появи нових цифрових каналів, експоненціальне зростання його обсягів продовжується. Істотну долю становить «цифровий» контент. За даними дослідження «The Diverse and Exploding Digital Universe ...» аналітичної організації IDC, станом на 2007 р. на кожну людину в світі доводилось 45 ГБ інформації, а середньорічний зрост ії сумарного обсягу становив понад 60 % [9]. Та важко уявити, у скільки разів цей обсяг збільшився за останні роки.

Ключовою особливістю, що яскраво ілюструє розвиток сучасної контент-індустрії, є виокремлення певних типів інформаційного контенту. Найбільш значимою (але не найбільшою за обсягами) є частина «інтелектуального» цифрового контенту, що створюється й транслюється професіоналами: окремими авторами, науковцями, видавцями, інформаційними

агенціями, бібліотеками, ЗМІ, аудіо- та продакшн-студіями, медіабрендами, медіахолдингами тощо. Головною особливістю його формування є конвергенція традиційних соціокомунікаційних структур та медіа, які, в спробі адаптуватися до сучасних технологічних умов та породжених ними інформаційних потреб суспільства, були вимушенні шукати інші формати обробки та представлення інформаційних об'єктів. Основними тенденціями розвитку інтелектуального контенту є мультимедійність та переважно комерційний характер. Проблемним питанням постає уразливість професійного контенту з точки зору захисту інтелектуальної власності.

Другий тип – це так званий User Generated Content (UGC), контент, що створюється споживачами під впливом конвергенції мультимедійних технологій, гіпертексту, інструментів інтерактивної комунікації при підтримці світових корпорацій (як наприклад, Google). UGC є най масовішим та становить приблизно 70% від усього цифрового контенту [11]. До нього мають відношення блогосфера, форуми Інтернет-відвідувачів, коментарі до повідомлень на сайтах різного масштабу та орієнтації, акаунти в соціальних мережах, веб-ресурси, фото-, відео- та аудіо-хостинги, створені приватними користувачами тощо. Ключовою особливістю такого контенту є те, що він продукується переважно в соціальних, некомерційних цілях. Непрофесійний контент характеризується, з одного боку, доступністю, новаторством та звільненням аудиторії від тиску офіційних медіа, а з другого – невисокою інформаційною цінністю, великою кількістю незалежних інформаційно-довірельних ресурсів, підтримуваних самими медіакористувачами.

Ключовими показниками конкуренції між професійним та UGC типами контенту є бюджети часу і користування тими або тими видами медіа для отримання інформації. Це приводить, по-перше, до формування іншої моделі подання інформації в медійному середовищі: текст перетинається з аудіо- та відеофайлами, посиланнями, підкастами й інфографікою; по-друге – до зростання значення просування контенту у зв'язку з посиленням конкуренції та боротьби за споживача.

Третій тип контенту – наповнюється інформаційними продуктами, що створюються штучним інтелектом. Найбільш популярними серед таких є пошукові системи, інформаційні агрегатори, автоматизовані системи створення корпоративних новин та листування. Останні автоматично структурують інформаційні потоки, виконують фундаментальну функцію у встановленні пріоритетності новин.

Актуальною тенденцією є зрошення типів контенту: періодичні перетинання між першим, другим і третім. Переконливими ілюстраціями цього є застосування професійного контенту для формування «індивідуальних порядків денних» блогерів, транслювання ЗМІ відеоряду екстремальних подій із соціальних хостингів, створення акаунтів офіційними установами

(наприклад, бібліотеками) в соціальних мережах, використання користувачів як джерела інформації, застосування технології краудсорсингу у розвитку діяльності соціокомунікаційних структур тощо.

Універсальною та пріоритетною платформою для зрошення контенту, безперечно, є мережа Інтернет, яка, по-перше, уможливлює його доставку незалежно від типу, форми або способу транслювання інформації; по-друге, не обмежує оперативності доступу до інформаційних об'єктів; по-третє, передбачає наявність інтелектуальних сервісів пошуку й агрегації інформації. Перетинання типів контенту в мережевому середовищі, підвищення комунікаційної спроможності призводить не лише до якісної зміни форматів та жанрів, але і до появи нових методів, форм й способів його створення, транслювання та споживання у суспільстві. Це створює нові виклики для всіх учасників інформаційного суспільства, зокрема для бібліотек.

Зміна природи інформаційного масиву – його трансформація в цифрову форму – негативно позначилася на ролі та значущості книгозбірень у суспільстві [5, 12]. Нині монополія бібліотек, яка існувала в аналоговому світі, на оперування інформацією є майже повністю втраченою.

По-перше, головним проблемним аспектом сучасного розвитку бібліотек в цифровому контенті постає недосконалість законотворчої діяльності [3]: чинне законодавство з авторського права та внутрішньобібліотечні підзаконні акти не спрямовані на формування єдиного правового простору, що регулює взаємовідносини між виробниками інформації, інформаційними посередниками та користувачами. Нормативний аспект права не повним обсягом відбиває правила та норми, що складаються між цими суб'єктами взаємодії у процесі розвитку медіа середовища. У зв'язку з цим перед бібліотеками постають нові питання правового характеру: фактичне формування трансграничного інформаційного простору; невизначеність базових «правил гри» в новому інформаційно-комунікаційному середовищі; виникнення систем електронного обміну інформації та електронної комерції; переміщення значної частини ринку в кібер-простір; невирішеність питань добросовісного використання та вільного доступу до інформації; невизначеність змісту та правової природи концептів авторства та власності в цифровому середовищі; необхідність пошуку збалансованості між вільним доступом до інформації та захистом прав інтелектуальної власності; проблема визначення якості, надійності інформаційних об'єктів; трансляція недостовірної інформації, спаму, кіберсквотінг, відсутність механізму правового забезпечення інформаційної безпеки людини, країни, соціуму в цілому та ін.

По-друге, крім недосконалості законодавства та неврівноваженості інтересів різних учасників інформаційного суспільства (бібліотек, видавців, авторів тощо), консерватизм та

невміле застосування менеджменту, невпинний розвиток інформаційних технологій фактично виключають бібліотеки з системи цифрових комунікацій. Фахівці констатують, що обмежуючись роботою з друкованими виданнями, бібліотеки вже не спроможні виконувати свою первинну місію і в міру подальшого розвитку цифрової інфраструктури перетворюються на архаїчні установи з низьким соціальним статусом [5, 12]. Вони поступово втрачають свої позиції в «інтелектуальному» контенті, віддаючи свої функції іншим організаціям та навіть окремим користувачам, які не забарілися скористатися новими можливостями «цифрового» оперування інформацією. Глобальне значення останньої призводить до утворення величезної кількості конкурентів для бібліотек – інформаційних центрів, агенцій, які по суті виконують традиційні бібліотечні функції. Таким чином, у всесвітній мережі з'являються безкоштовні Інтернет-колекції, комерційні повнотекстові банки та бази даних, навіть безкоштовні електронні бібліотеки, створені окремими користувачами тощо.

По-третє, поширення Інтернету породило нову реальність інформаційного обслуговування, та навіть «самообслуговування». Головною проблемою у цьому фахівці бачать те, що невеликий перелік продуктів та послуг бібліотек виявився не спроможним у задоволенні потреб, інтересів сучасних користувачів, що долучилися до можливостей інтелектуальних сервісів та інформаційних обсягів мережі Інтернет [6]. Дійсно, традиційні бібліотеки постали перед такими проявами «цифрової» епохи як піратство та конкуренція в інформаційно-комунікаційній сфері, які для сучасних користувачів сьогодні є рівнозначними з поняттями *доступність* та *зручність* оперування інформацією. Та якщо про першу загрозу можна говорити як про відкриту, то на питанні конкуренції бібліотек на рівні вимог, можливостей та явищ «цифрової» епохи потрібно дещо зупинитися.

Вище вже зазначалося, що за багатьма критеріями бібліотеки нині витісняються сильнішими «професійними» конкурентами на периферію інформаційної діяльності та інформаційного ринку. Та разом з тим існує інша загроза для бібліотек, яку можна уявити, пригадавши 70% UGC контенту. Саме цей сегмент стає все більш мультимедійним та привабливим для користувачів. Він надається на різних технологічних платформах, транслюється за допомогою мобільних пристрій з метою захоплення споживача інформації в максимальній кількості майданчиків соціального простору та робить ставку на бюджет часу. Подекуди UGC контент не поступається та навіть перевершує можливості бібліотеки за зручністю, швидкістю, доступністю подання інформації (наприклад, електронна бібліотека Мошкова). Поміж тим, цей тип контенту є цікавим для споживача як сфера дозвілля.

Активний розвиток «користувальницького» контенту призводить до певної зміни моделі споживання та виробництва інформації в бік медіа, що є достатньо загрозливим для багатьох

учасників інформаційного суспільства, зокрема книгозбірень. Це виявляється у кількох аспектах:

- падінні попиту на текстову інформацію;
- скороченні обсягу друкованої продукції;
- конкуренції традиційних медіа з цифровими;
- збільшенні попиту на візуальний контент;
- експоненціальному зростанні обсягу UGC контенту;
- перерозподілі ролей та стиранні меж між користувальницизмом та професійним контентом;
- підвищенні зворотного зв'язку з користувачами;
- делегуванні споживачам більшості функцій з управління контентом;
- застосуванні технологій соціальної взаємодії;
- використанні краудсорсинг-технологій;
- застосуванні маніпулятивних технологій «програмування» споживача, щодо встановлення його інформаційних пріоритетів;
- збільшенні обсягу дозвільного контенту;
- посиленні конкуренції в боротьбі за споживача;
- формуванні «консолідованих», фрагментованої аудиторії;
- виникненні вузьконішевих професійних сегментів контенту;
- розвитку сервісів із формування контенту третього типу – агрегації, фільтрації, ранжуванню.

Скорочення обсягу друкарської продукції. Традиційні друковані примірники залишаються значимими джерелами інформації, але сучасною тенденцією діяльності багатьох видавництв стає змагання за передплатників в Інтернеті – видавництва та ЗМІ використовують веб-ресурси для того, що компенсувати втрати аудиторії в традиційному сегменті. На заваді співіснування друкованої й онлайнової версій інформаційних об'єктів у бібліотеках стають проблеми фінансового та правового порядку.

Зниження попиту на текстову інформацію та збільшення обсягу візуального контенту, масова «таблоїдизація», «кліповість», спрощення подання інформації, візуалізація значної частини друкарської продукції відтворені численними мобільними пристроями та терміналами є наслідками процесів медіатизації. За цим сценарієм користувач у цілому втрачає інтерес до інтелектуального контенту (у тому числі й до продуктів та послуг бібліотек) та тяжіє до UGC-контенту, в якому через візуалізацію (інфографіку, відео, фото та ін.) подається майже 80% від загального обсягу інформації. Це призводить до іншої проблемної ситуації.

Субкультуризація суспільства та інтелектуальна деградація. Численність інформаційних джерел, суб'єктів медіа взаємодії, їхніх інтересів, мов, культурних традицій у новому віртуальному середовищі викликає процес утворення практично ніяк непов'язаних груп – процес субкультуризации. Він виявляється в формуванні «консолідованої», фрагментованої аудиторії, прив'язаної до власного акаунту/профілю межами соціального графу [7] та виникненні вузьконішевих сегментів контенту. Така тенденція призводить до зміни характеру споживання інформації користувачами, що характеризується зростанням фрагментарності, «дозвільності», легкості пошуку знань при одночасному зниженні їхньої точності та достовірності, інтелектуальної «пасивності», неспроможності до аналітики та «програмованості» споживача щодо встановлення його пріоритетів – соціальних, інформаційних, комунікаційних тощо. Чи потрібно констатувати, що у формуванні цих пріоритетів бібліотека знову ж таки залишається осторонь?

Така ситуація стає більш реальною через експоненціальне зростання обсягу UGC-контенту; перерозподіл ролей та стирання меж між користувальницьким та професійним контентом. Адже нові горизонтальні технології обміну інформацією роблять соціальний контент більш привабливим, індивідуальним, мобільним, фрагментарним, інтерактивним, видовищним, мозаїчним, випадковим. Ці технології дозволяють максимально наблизити користувачів до процесів його формування та трансляції через підвищення зворотного зв'язку, делегування їм більшості функцій з управління контентом; застосування технологій соціальної взаємодії; використання краудсорсинг-технологій [2]. Це викликає звикання споживачів до UGC та певним чином стирає межі між ним та професійним контентом, існуючі зараз на ментальному рівні. Дехто навіть називає цей феномен «покоління Google» [1].

Цікавою тенденцією є посилення конкуренції в боротьбі за споживача. Перетинання «професіоналів» та «непрофесіоналів» у трансляції цифрового контенту призводить до формування двох взаємопов'язаних способів його поширення: з одного боку, сегменти UGC-контенту розповсюджують контент професійних медіа, останні зі свого боку конкурують один з одним не лише на ринку кінцевого продукту, але і на ринку «посилань» у соціальному сегменті.

Зважаючи на ці виклики та глибоку інтегрованість суспільства у UGC-контент, бібліотеки вже почали використовувати його переваги, застосовуючи численні соціальні сервіси як канали неформальної комунікації та способи мотивації розвитку професійної сфери, що реалізуються у різних формах (від професійної комунікації з колегами до курсів підвищення кваліфікації); як засоби залучення більш широкої аудиторії користувачів мережі у вигляді поінформування про бібліотечні події, навчання або, навіть, інформаційного обслуговування; як інструменти бібліотечного маркетингу, що сприяють розповсюдженню бібліотечних новин, стимулюють просування бібліотечних продуктів, послуг та сервісів, анонсують маркетингові заходи,

проекти та програми; слугують засобами реклами та PR-технологій для книгозбірень; як «creativen» доповнення основних веб-сайтів бібліотек, що існує паралельно, а подекуди і як альтернатива створення останніх завдяки доступності.

Проте у віртуальному просторі бібліотеки зберігають та навіть спрощують ті функції, що характерні для їхньої традиційної діяльності. У новому для себе середовищі вони створюють окремі розмежовані, не пов'язані між собою проекти та втрачаються поміж численних інформаційних об'єктів, створених самими користувачами UGC контенту. Здебільшого бібліотеки зупиняються на традиційних формах комунікації – створюють професійні бібліотечні сайти, портали та ін. Але ресурси, покликані розвивати тісну і взаємовигідну співпрацю з користувачами та суспільними утвореннями, розвиваються дуже важко, не витримуючи конкуренції соціальними проектами. Це відбувається внаслідок їхньої незначної затребуваності у суспільстві та віддаленості від користувачів, орієнтації на вирішення сутін внутрішньо професійних проблем.

У цілому ці тенденції відповідають основним трансформаціям сучасних технологій та процесам формування медіа-сфери. Вони вимагають від бібліотек, які вже сьогодні відчувають падіння інтересу до себе з боку користувачів, трансформуватися в інформаційні центри, сталі соціокомунікаційні структури, визначати певну стратегію свого просування в медіасередовищі.

Основними перспективами збереження бібліотеками як соціально-комунікаційними установами привілею на здійснення інформаційного обслуговування користувачів, є активна участь в системі інформаційних обмінів, в процесах формування та споживання цифрового контенту. З цієї точки зору для бібліотек є важливими кілька аспектів.

Бібліотеки повинні забути так званий міф «покоління Google» [1] та винести з нього для себе важливий урок. Нині складається ситуація, при якій споживач уже не спроможний обробити всю доступну йому інформацію. В межах моделі вільного пошуку він самостійно формує власну «систему інформаційних пріоритетів» на основі пошукових запитів у широких базах даних цифрового контенту. Водночас джерелами масової інформації в абсолютній більшості випадків залишаються професійні структури, в тому числі й бібліотеки. У такому разі ключовим механізмом успішної участі бібліотек у процесах формування та використання цифрового контенту є управління інформаційними пріоритетами користувачів.

Технологія визначення та формування інформаційних пріоритетів нині стає однією з ключових для орієнтації у екзабайтах цифрового контенту. Для формування інформаційного впливу в медіа середовищі знадобиться значно активніша участь бібліотек (організаційні, інтелектуальні, фінансові зусилля) в найбільш масових Інтернет-ресурсах: пошукових машинах, соціальних мережах, блогосферах тощо.

Перед бібліотечним співтовариством постає завдання створити нові умови комунікації, які служили б цілям розуміння, орієнтації та розваги окремих користувачів. Бібліотекам, бажаючим вступити у віртуальний простір цифрового контенту, важливо сформувати стратегію розвитку «свого» нового комунікаційного середовища: змінити орієнтацію діяльності в медіа-середовищі зі створення контенту на дослідження інформаційних потреб користувачів; позиціонувати себе як надійне та безпечне джерело інформації, використовуючи для цього всі продукти та послуги, здатні запропонувати аудиторії більш глибоку і цікаву концепцію самореалізації; створити та постійно підтримувати імідж, що виокремить бібліотеки з-поміж інших учасників віртуального простору; запропонувати новий, більш дружній образ бібліотеки, за яким стоять реальні люди; заохочувати внесок користувачів (коментарів, конструктивної критики) в діяльність бібліотечних веб-проектів; застосовувати технології соціального медіа-маркетингу, соціальні форми кооперації, обміну та самоорганізації та ін.

Таким чином, бібліотекам необхідно застосовувати всі «якості» комунікації, які уможливлює сьогодні медіа-середовище: масовість аудиторії, активність та зацікавленість користувачів, можливість діалогу, отримання миттєвого зворотного зв’язку. Використання означених переваг у процесах формування та використання цифрового контенту внесе істотні зміни в специфіку комунікаційних процесів бібліотек: однобічність потоку повідомлень та спрямованість на конкретних користувачів зміниться на можливість діалогізації комунікаційного процесу, з’явиться можливість збільшення оперативності передачі інформації, транслювання великого її обсягу, підвищиться ефективність залучення до взаємодії максимальної кількості суб’єктів інформаційного суспільства та організації зворотного зв’язку.

Використана література

1. Колеснікова Т.О. Бібліотечні міфи інформаційного суспільства / Т.О. Колеснікова // Освіта регіону. – 2009. – № 4. – С. 155-161.
2. Мар’їна О.Ю. Краудсорсинг технології як інноваційна форма соціокомуникаційної взаємодії бібліотек / О.Ю. Мар’їна // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 17 – 19 листоп. 2010 р. / Харк. держ. акад. культури та ін. – Х., 2010. – С. 166-168.
3. Монахов В.Н. Библиотеки в цифровую эпоху (правовые аспекты) [Электронный ресурс] / В.Н. Монахов. – Режим доступа : // <http://oipopp.edsp.net/content/view/145/58/>. – Загл. с экрана.
4. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / сост. В.А. Ильганаева. – Х. : КП «Гор. тип.», 2009. – 392 с.

5. Степанов В.К. Библиотеки в системе легального распространения цифрового контента / В.К. Степанов // Современная библиотека. – 2011. – № 6. – С. 10-15.
6. Степанов В.К. Будущее библиотек в системе цифровых коммуникаций: подход к проблеме [Электронный ресурс] / В.К. Степанов // Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2011/trud/tom2/222/Doc60.HTML>. – Загл. с экрана.
7. Ших К. Эра Facebook. Как использовать возможности социальных сетей для развития вашего бизнеса [Электронный ресурс] / К. Ших. – Режим доступа : // <http://lib.rus.ec/b/296326/read#t137>. – Загл. с экрана.
8. Noam E.M. If Fiber is the Medium, What is the Message? Next-Generation Content for Next-Generation Networks [Electronic Resource] / E.M. Noam. – Mode of access : // http://www.elinoam.com/eli/fiber_medium_message.pdf
9. The Diverse and Exploding Digital Universe: An Updated Forecast of Worldwide Information Growth Through 2011 [Electronic Resource]. – Mode of access : // <http://www.emc.com/collateral/analyst-reports/diverse-exploding-digital-universe.pdf>.
10. The Next Information Revolution [Electronic Resource] / Peter Drucker. – Mode of access : // <http://www.s-jtech.com/Peter%20Drucker%20-%20the%20Next%20Information%20Revolution.pdf>.
11. State of the Media: The Social Media Report – Q3 2011 [Electronic Resource]. – Mode of access : // <http://blog.nielsen.com/nielsenwire/social/>.

УДК 025.2 (477)

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ (90-і рр. ХХ ст. – ПОЧ. ХХІ ст.)

N.G. Asharenкова

У статті проаналізовано динаміку і характер змін у комплектуванні фондів публічних бібліотек в умовах становлення ринкових відносин, охарактеризовано проблеми і підходи до їхнього розв'язання.

Ключові слова: комплектування, бібліотечний фонд, публічна бібліотека, обертаність, нові надходження, фінансування комплектування, розподільний бібліотечний фонд.

COMPLETING OF THE FUNDS OF PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE IN NEW ECONOMIC CONDITIONS (1990s – BEGINNING OF THE XXIst CENTURY)

N.H. Asharenkova

The article analyzes dynamics and type of the changes in completing of the funds of public libraries in the conditions of formation of market relations. The author shows the problems and approaches toward their decision.

Keywords: completing, librarian fund, public library, new comings, financing of completing.

Комплектування фондів бібліотек здійснюється за допомогою таких видів: поточного (відбір, замовлення, поповнення новими виданнями), ретроспективного (придбання документів, що вийшли минулими роками), рекомплектування (звільнення від застарілих за змістом, зношених, дублетних примірників). Від повноти бібліотечного фонду, його відповідності інформаційним потребам користувачів, регіональним і місцевим особливостям залежить виконання публічними бібліотеками завдань, покладених на них суспільством.

Мета статті – узагальнити тенденції змін у комплектуванні фондів публічних бібліотек у визначений історичний період, розкрити проблеми і шляхи їхнього розв'язання.

За даними Міністерства культури України, у першій половині 1990-х рр. відбулося істотне зменшення сукупного фонду публічних бібліотек. 1994 р. він досяг відмітки 1980 р. – 297 млн прим., внаслідок чого зменшилася кількість користувачів – з 25,7 млн до 16,2 млн [1, 4].

За 1996-1998 рр. фонд публічних бібліотек країни скоротився на 9996,03 тис. прим. (або 3,2%) і становив на 01.01.1999 р. 303593,74 тис. прим. При цьому фонди обласних книгозбірень

зменшилися на 183,97 тис. прим. (або 0,8%), ЦБС – на 10079,75 тис. прим. (або 3,6%). Найвідчутніші зміни відбулися в сільських бібліотеках-філіях. Їхні фонди втратили 7850,92 тис. прим., що становило 78,5% від скорочення сукупного фонду публічних бібліотек [2, 10; 2, 7].

Надалі фонди обласних книгозбірень і ЦБС продовжували зменшуватися. 2000 р. вони нараховували 298551,58 тис. прим., 2001 р. – 296335,65 тис. прим. [3,8]. Отже, на початку нового століття сукупний фонд публічних бібліотек України наблизився до показників 1994 р.

Упродовж багатьох десятиліть у Радянському Союзі сформувалася тенденція до постійного зростання обсягу бібліотечних фондів, а кількість одиниць зберігання була гордістю кожної бібліотеки. Тому на початку 1990-х рр. постало питання про приведення обсягу і змісту фондів публічних бібліотек у відповідність до завдань, пріоритетних для розвитку незалежної України. Втім, аналіз забезпеченості документами одного користувача показав, що вона залишилася високою і мала тенденцію до зростання – від 16 прим. 1996 р. до 20 прим. 2001 р. [4, 24; 4, 20].

За даними Національної Парламентської бібліотеки України (далі – НПБ України), списання книг у публічних бібліотеках України 1999-2001 рр. не перевищувало 2-3%, хоча щорічний обсяг мав становити не менше 8% від сукупного фонду книгозбірень [5,11]. Цим показником користуються в різних країнах світу, вважаючи його не менш важливим фактором розвитку бібліотечних фондів, аніж їхнє поповнення.

При комплектуванні фондів публічних бібліотек ІФЛА рекомендує враховувати таке: обсяг і склад бібліотечного фонду повинен відповідати інформаційним, освітнім, культурним потребам місцевого населення; темпи оновлення бібліотечного фонду є важливішими за його обсяг.*

Однією з якісних характеристик фондів бібліотек є обертаність, яка свідчить про активність (частоту) їхнього використання. Якщо зважати на показник обертаності у 5 разів, який міжнародна спільнота вважає оптимальним для публічних бібліотек, то можна стверджувати, що Україна далека від цих вимог.

Не зважаючи на те, що з 1996 р. по 2001 р. сукупний фонд публічних бібліотек зменшився на 17 млн 254 тис. документів, його обертаність залишилася без змін і становила в середньому 1,2 разу. Причому в сільських книгозбірнях вона знизилася до 0,9 разу.

2001 р. частота використання бібліотечних фондів була найвищою в ЦБС м. Києва (2,1), а найнижчою – у книгозбірнях Вінницької обл. (0,7). Менше одного разу видавалися документи з фондів публічних бібліотек Дніпропетровської, Житомирської, Миколаївської, Одеської, Рівненської і Хмельницької обл. Стабільно низьким був цей показник і в головних книгозбірнях регіонів: від 0,1 у Львівській ОУНБ, до 1,4 в Сумській ОУНБ [6, 22].

* Рекомендації ІФЛА щодо обсягу фондів публічних бібліотек не стосуються ОУНБ, які виконують функції регіональних депозитаріїв творів друку, а також ОДБ і ОЮБ як регіональних спеціалізованих книгозбірень.

Про невідповідність фондів потребам відвідувачів свідчить його обертаність і у спеціалізованих бібліотеках для дітей. Незважаючи на те, що кількість користувачів за єдиною реєстраційною картотекою (далі – ЕРК) в обласних бібліотеках для дітей зросла з 185,6 тис. чол. 1999 р. до 199,9 тис. чол. 2001 р., а в міських ЦБС для дітей і районних дитячих бібліотеках відповідно з 1646,5 тис. чол. до 1872,4 тис. чол., активність використання фондів залишилася незмінною: в 1,5 разу в обласних книгозбірнях і 1,6 разу в міських і районних бібліотеках [7].

Наведені вище дані вказують не лише на нераціональну укомплектованість бібліотечних зібрань, а й на необхідність включення показника обертаності до переліку підстав для списання літератури. І цей процес повинен відбуватися поступово. Наприклад, у публічних бібліотеках Німеччини спочатку вилучають документи, які за останні два роки видавалися тричі та рідше, або двічі та рідше, а далі списанню підлягають ті, які за останні три роки замовлялися двічі та рідше.

Принагідно зазначимо, що і показники зношеності літератури застосовуються німецькими бібліотекарями по-різному, залежно від читацького призначення та кількості книговидач: для «дорослої» книги – 60 видач, для дитячої книги – 40. Необхідною умовою списання вони вважають обов’язкову заміну книг новими екземплярами за наявності на неї читацького попиту. Прийнята практика рекомплектування дозволяє публічним бібліотекам Німеччини дотримуватися європейських норм – щорічно вилучати з фондів не менше 8% документів [8].

На зростання показника обертаності вагомий вплив має оновлення бібліотечних зібрань. Розглядаючи питання про стан формування бібліотечних фондів, колегія Міністерства культури України відмітила, що протягом 1991-1994 рр. щорічний обсяг нових надходжень скоротився у 4-5 разів. Особливо незадовільним було визнано поточне комплектування сільських книгозбірень, які отримували обмежену кількість книг і періодичних видань [9,1].

1993-1994 рр. різко скоротився репертуар галузевої літератури, порівняно з 1990 р.: до ОУНБ надійшло книг менше у 3-4 рази, періодичних видань – у 2-3 рази. Завдяки спеціальній Постанові Кабінету Міністрів України, спрямованій на підтримку ОУНБ, наприкінці 1995 р. були виділені кошти з резервного фонду уряду. Це дозволило поповнити фонди новою літературою, виданою за кордоном, насамперед у Росії.

За даними анкетування, проведеного 1996 р. Міністерством культури України спільно з НПБ України, на одну ОУНБ припадало в середньому 5 тис. нових надходжень за назвами, що Україні мало для головної книгозбірні регіону. Втім, 1998 р. ця цифра знизилася до 3,5 тис. [10, 9].

Не кращою була ситуація і в ЦБС. Приміром, до книгозбірень Закарпатської обл. 1994 р. надійшло 156 тис. нових видань, а через два роки – 39 тис. прим. [11,5; 10], тобто у 4 рази менше. 2000 р., порівняно з 1996 р., кількість нових надходжень до бібліотек Луганщини зменшилася на 256,223 тис. прим., або у 4 рази [12,19]. Якщо 1994 р. ЦБ ЦБС м. Дніпропетровська по-

повнилася 38 тис. нових книг, то 1999 р. – 2 тис. прим., а фонди кожної міської бібліотеки-філії лише 12 прим. книг [13].

Подібна практика книгопостачання склалася і в сільських бібліотеках. Наприклад, у Переяслав-Хмельницькій ЦБС Київської обл. кожна бібліотека-філія отримала 1993 р. 262 книги, 1994 р. – 215 книг, а 1995 р. – від 20 до 40 книг [14, 2-3]. Деякі сільські книгозбирні, зокрема у Поліському районі Київської обл., взагалі не мали нових надходжень упродовж 5-6 років.

З року в рік скорочувалося надходження літератури до спеціалізованих бібліотек для дітей. Приміром, 2001 р. фонди обласних бібліотек поповнилися 97 тис. прим., що менше на 2 тис. видань, аніж 1999 р. Крім того, існував великий розрив у комплектуванні дитячою книгою в різних регіонах країни. Якщо 2001 р. Донецька ОДБ отримала 10,55 тис. прим., Житомирська ОДБ – 6,10 тис. прим., то Дніпропетровська ОДБ – 1,81 тис. прим., Вінницька ОДБ – 1,47 тис. прим., Київська ОДБ – 0,44 тис. прим. [15]. Критичним був стан із новою літературою для дітей у сільських книгозбирнях. Наприклад, упродовж 1996-2001 рр. до сільських бібліотек-філій ЦБС Луганської обл. не надійшло жодного примірника нової книги, адресованої дітям, а остання була датована 1988 р. видання [16, 6].

Загалом на початок 2000 р. обсяги нових надходжень до обласних книгозбирень скоротилися, порівняно з 1992 р., на 60-70%, ЦБС – на 80-90% [17, 9]. Втім, виконувати свої функції публічні бібліотеки можуть лише за умови стабільного поповнення бібліотечних зібрань новими документами, що дозволяє підтримувати їхню актуальність та інформативність.

Згідно з «Керівництвом ІФЛА/ЮНЕСКО з розвитку служби публічних бібліотек», фонди повинні оновлюватися кожні 10 років і мати 10% документів, виданих за останні два роки (або щорічно 5% нових видань), і 30-40% тих, що вийшли друком за останні 5 років [18, 68]. Для порівняння міжнародних і вітчизняних показників використаємо дані, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка оновлення сукупного фонду публічних бібліотек
України 1995-2001 рр. (тис. прим.)**

	1995	1997	1998
Надійшло за рік	7185,24	4683,07	4708,23
Усього на кінець року	317351,94	307854,03	303593,74
Оновлення б/фонду (%)	2,3	1,5	1,6
	1999	2000	2001
Надійшло за рік	3661,34	3487,62	4415,4
Усього на кінець року	301780,42	298551,58	296335,65
Оновлення б/фонду (%)	1,2	1,2	1,5

За нашими підрахунками, обсяг нових надходжень скоротився у визначений період на 2769,84 тис. прим. І хоча оновлюваність сукупного фонду загальнодоступних бібліотек протягом 1999-2001 рр. зросла з 1,2 % до 1,5 %, вона так і залишилася незначною. Поміж тим, намітилася тенденція до покращення поточного комплектування публічних бібліотек.

Дещо іншою була динаміка нових надходжень по регіонах країни. Якщо 2000 р. відсоток оновлюваності фондів публічних бібліотек був найвищим лише у Києві (4,6) та Севастополі (2,5), а у Волинській, Дніпропетровській, Луганській, Одеській, Донецькій, Рівненській областях знаходився у діапазоні від 1,3 до 1,9, то 2001 р. він зріс до 2,4 у Донецькій і 2,2 у Миколаївській обл., а у м. Києві – до 5,0. Однак, у переважній кількості областей відсоток нових надходжень до бібліотечних фондів залишився стабільно низьким (від 0,7% до 1,5%) і не відповідав вимогам міжнародного стандарту.

Про кризову ситуацію з поточним комплектуванням свідчило і те, що на початку нового століття 80% надрукованих в Україні видань взагалі не були представлені у фондах бібліотек [19, 9]. Однією з вагомих причин була руйнація системи централізованого книгопостачання бібліотек.

Економічна криза 1990-х рр., скорочення книжкового репертуару, подорожчання видань відчутно позначилася на роботі бібліотечних колекторів. Якщо раніше друкована продукція замовлялася і надходила від державного об'єднання «Укркнига», обласних книготорговельних установ,* то в нових економічних умовах вони були змушені самі шукати постачальників книг, вирішувати питання щодо їхнього транспортування, оплати оренди приміщень, комунальних послуг тощо.

Зміни торкнулися і розрахунків із виробниками та постачальниками продукції. Якщо раніше вони здійснювалися після її реалізації (книг, бібліотечної техніки, кінофонодокументів), то на поч. 1990-х рр. постало питання про попередню оплату замовлень. За цих умов були спроби підпорядкувати бібліотечні колектори обласним управлінням культури, перевести їх на повне (часткове) самостійне господарювання, приватизувати, увести до складу об'єднань видавничо-торговельно-бібліотечного спрямування.

На наш погляд, для збереження і повноцінного функціонування цих закладів варто було б надати їм деякі преференції, зокрема, прирівняти до бюджетних установ за тарифами орендної плати і платежами за комунальні послуги. У разі переходу бібліотечних колекторів в іншу форму власності не допускати перепрофілювання діяльності, закріпивши книгопостачання бібліотек як їхню основну функцію в статутних документах.

* Указом Президента України від 05.03.1992 р. ці книготорговельні структури були ліквідовані.

Відсутність низки продуманих заходів, спрямованих на підтримку бібліотечних колекцій, не дозволила реанімувати систему централізованого комплектування бібліотек. Їхні замовлення не виконувались, або виконувалися частково та із запізненням. Наприклад, 1993 р. надходження з бібліотечного колектора до Житомирської та Кіровоградської ОУНБ становили 40%, Сумської ОУНБ – 30%, Вінницької ОУНБ – 24% від загального обсягу новинок (до 1991 р. включно – 60%). Втім, для ЦБС це джерело поточного комплектування фондів залишилося основним і забезпечувало до 70% нових надходжень [20, 3].

1994 р. надходження з бібліотечних колекторів до ОУНБ ще зменшилися. Приміром, у Сумській ОУНБ вони становили лише 7,3% від сукупного обсягу нової літератури [21, 2]. У цілому за 1992-1994 рр. кількість бібліотек, що комплектувалися в цих установах, скоротилася на 20% [22, 2]. Вагомою причиною було те, що ланцюг посередників між книгозбірнями і видавничими організаціями часто-густо викликав подорожчання книг у 3-4 рази, порівняно з їхньою відпускною ціною.

Надалі ситуація з новими надходженням не покращилася. Приміром, 1997 р. Чернігівська, Запорізька, Миколаївська ОУНБ отримали по 300-350 книг, а Хмельницька ОУНБ – 189 книг [23, 20]. Неспроможність бібколекторів повноцінно виконувати свої основні функції поступово перетворила їх на склади комерційної літератури, де завдання книгопостачання бібліотек поступилося місцем отриманню прибутку. Згодом вони припинили централізовану обробку книг, продаж бібліотечної техніки, вважаючи ці напрями діяльності фінансово збитковими. Тому функцію книгозабезпечення частково взяли на себе національні, обласні, центральні міські бібліотеки.

За ініціативою Державної (зараз – Національної) бібліотеки України для дітей упродовж 1996-1999 рр. до дитячих книгозбірень надійшло майже 100 тис. нових книг [24, 20]. Встановивши прямі контакти з видавництвами, Київська обласна бібліотека для дітей виступила в ролі посередника між ними та бібліотеками області. Завдяки цьому 1993 р. сільські книгозбірні отримали 54 назви дитячої літератури, випущеної видавництвами «Веселка», «Соняшник», «Грайлик», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» та іншими, і без цінових надбавок. У такий само спосіб 2000-2002 рр. вона передала до районних і міських ЦБС області 15 тис. книг. Ця практика набула поширення і в інших регіонах країни. Наприклад, 2001 р. Львівська обласна бібліотека для дітей надіслала до дитячих книгозбірень 13 тис. книг і 2 тис. прим. журналів [25, 11].

Із переходом Київського бібліотечного колектора на госпрозрахунок ЦМБ ім. Л. Українки розпочала активну роботу із комплектування 150 книгозбірень міста. Здешевленню вартості друкованих видань сприяли безпосередні зв'язки з державними видавництвами, приватними видавцями, книжковими магазинами.

Крім проблем із книгопостачанням, бібліотечні заклади були позбавлені своєчасної, оперативної та якісно підготовленої друкованої реклами (темпланів, проспектів, інформаційних

листків, інших видань), а також книготорговельної інформації, у т.ч. про книги, що надійшли у продаж. Це не лише порушувало норми, передбачені ст. 22 Закону України «Про видавничу справу» (1997) у частині подання у встановленому порядку інформації про випущені у світ видання, а й значно ускладнювало їхнє придбання. Певну допомогу у цьому питанні бібліотекам надавали електронні книжкові магазини і книгорозповсюджаючі організації, на сайті яких можна було отримати інформацію та замовити вітчизняну і зарубіжну літературу. Здійснені замовлення виконувалися оперативно та зі знижкою вартості.

Не можна не сказати і про таку проблему як зниження культури аnotування книги у рекламних виданнях. Анотації не містили всю важливу інформацію про заплановані, або надруковані книги. Крім того, на книжковому ринку України постійно зростала кількість видавничих і книготорговельних структур. У зв'язку з цим НПБ України протягом 1994-1996 рр. видала чотири випуски «Переліку видавництв, альтернативних державним», а з 1997 р. цю роботу продовжила Книжкова палата України, уклавши довідник «Видавництва, видавничі та книгорозповсюджаючі організації».

Зважаючи на брак інформації про нові книги, її неповноту і нерегулярність, Книжкова палата України уклала бібліографічний покажчик «Нові видання України», що виходив тричі на місяць, а також довідник «Друковані та електронні засоби масової інформації». Однак, ці видання, а також книжкові Інтернет-магазини, тематичні плани, прайс-листи видавництв, не надавали повну інформацію про книжковий ринок.

Для налагодження систематичної, вичерпної інформації про книжковий потік Книжкова палата України розпочала роботу зі створення національної інформаційно-бібліографічної системи «Books in print». Суть проекту полягає у збиранні і накопиченні в одній базі даних – зведеніх друкованих та електронних каталогах – інформації про книги, що готовуються до друку і надійшли у продаж. Внаслідок реалізації проекту в єдине інформаційне поле увійдуть видавництва і книжкова торгівля, а бібліотеки отримають необхідний інструмент для поточного комплектування і доукомплектування фондів, яким уже кілька десятиліть користуються в економічно розвинутих країнах.

У зв'язку з кризовими явищами у книговиданні та книгорозповсюджені, на державному рівні були здійснені заходи щодо гарантованого забезпечення публічних бібліотек кращими творами вітчизняної та світової художньої літератури, довідковими, науково-популярними виданнями. Одним із них було видання і доставка за пільговими умовами «Української бібліотечної серії», книги якої відповідають критерію високої якості художнього оформлення та поліграфічного виконання.

Серія формувалася як держзамовлення на видання художніх творів за перспективними планами видавництв, відбором наявної друкованої продукції. Передбачалося, що видавничі ор-

ганізації випускатимуть щорічно 50-60 назв книг. Для районних і сільських бібліотек вона мала стати основним джерелом нових надходжень. Однак, за 1992-1995 рр. було видано лише 78 назв [26, 5], а обмежений тираж у 25 тис. прим. не дозволив належним чином забезпечити потреби книгозбирень. Наприклад, вивчення укомплектованості книгами «Української бібліотечної серії», проведене 1996 р. у 25 ЦБС Одеської обл., показало, що тільки 10 із них мали ці видання у своїх фондах. Крім того, із 45 назв книг, надрукованих 1993 р., вони отримали 17, обсягом 1618 прим. (кількість назв у бібліотеках області коливалася від 2 до 11) [27, 3].

Керівники бібліотечної галузі все більше схилялися до думки, що цільове книgovидання повинно стати постійним джерелом поточного комплектування районних і сільських книгозбирень. Однак, через брак коштів 1994 р. серія була профінансована на 30% від обсягу державної програми, 1995-1996 рр. – практично не фінансувалася [28, 19], а 1997 р. – лише на 4,6% [29, 2]. Тому замість запланованої кількості назв щорічно випускалося не більше шести.

Позитивні зміни у фінансуванні «Української бібліотечної серії» відбулися на початку нового тисячоліття. 2000-2001 рр. із державного бюджету було виділено 2 млн 400 тис. грн. З них на книги для дітей – 817 тис. 883 грн [30, 10]. Це дозволило Міністерству культури і мистецтв України закупити для публічних бібліотек 180 назв енциклопедичної, довідкової, науково-популярної, художньої та дитячої літератури загальним тиражем 500 тис. прим. [31, 7].

Згідно із Положенням про «Українську бібліотечну серію», затвердженим Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 02.10.2001 р. за № 617, функції розподілу книг, контролю за їх збереженням і використанням в ЦБС закріплювалися за державними і обласними книгозбирнями. Уперше за останні роки кожна сільська бібліотека повинна була отримати щонайменше 30 книг, а дитяча бібліотека – 60-70 видань [32, 10]. Однак, ці плани (принаймні, у деяких районних і сільських книгозбирнях Київської обл.) залишилися невтіленими.

Крім названої серії, важливе значення для поточного комплектування фондів публічних бібліотек мало схвалення національної програми видання соціально значущих книг. До складу експертної ради, в обов'язки якої входила оцінка значущості видань і доцільноті їхнього випуску, поряд із науковцями, видавцями, літературознавцями, увійшли бібліотечні працівники. 2001 р. до книгозбирень країни надійшло понад 850 тис. книг, серед яких: окремі томи повних зібрань творів українських класиків і твори українських репресованих письменників, книги серії «Бібліотека світової літератури», енциклопедія «Українська мова», довідники, альбоми з мистецтва та ін.

За відсутності достатнього комплектування публічних бібліотек книжковою продукцією посилилася роль періодики у задоволенні читацьких потреб. Соціологічним дослідженням, проведеним НПБ України, ставилося за мету узагальнити дані стосовно надходження періодичних видань до ОУНБ, ОЮБ, ЦБС протягом 1991-1998 рр. Отримані результати показали, що кіль-

кість періодики за назвами була представлена в достатній кількості у фондах обласних бібліотек. Наприклад, 1998 р. у фонді Харківської ОУНБ нараховувалося 600 назв газет, журналів, інформаційних видань, ОДБ – 263, ОЮБ – 115 [33, 39].

Зростання обсягу періодичних видань обумовлювалося розширенням репертуару української періодики, передусім газет. Приміром, у Чернігівській ОУНБ кількість назв газетних видань у досліджуваний період зросла у 2,5 рази, в Луганській, Херсонській ОУНБ – утрічі, Житомирській, Хмельницькій ОУНБ – уп'ятеро. Такий стан із газетною періодикою був притаманний не всім регіонам країни. Наприклад, у Чернівецькій ОУНБ загальний репертуар газет зменшився і лише за рахунок українських видань його вдалося зберегти на рівні 1991 р. Обмеженим був перелік газет у Львівській, Волинській, Тернопільській ОУНБ.

Проведене дослідження дозволило його організаторам дійти висновку, що ЦБ ЦБС східних і південних областей України були краще забезпечені періодичними виданнями: їхні фонди включали до 60-65 назв газет і журналів.

Критичний стан із передплатою періодики склався у сільських бібліотеках-філіях. Якщо на початку 1990-х рр. вони мали можливість передплатити 7-8 газет, 2-3 літературно-художніх і 5-6 журналів, розрахованих на масову аудиторію, то з 1995 р. сільські книгаозбірні отримували 1-2 газети (обласну і районну) і один журнал для дітей. Навіть такі центральні газети, як: «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Україна молода», «Вісті з України» були недоступні для сільських жителів.

Комплектування фондів публічних бібліотек здійснюється за принципом різноманітності носіїв інформації. За даними Міністерства культури України у першій половині 1990-х рр. надходження кінофотофонодокументів до бібліотек скоротилося втрічі. Для покращення ситуації колегією Міністерства культури України було схвалено рішення про заснування спеціалізованого центру з випуску цих та інших нетрадиційних носіїв інформації, налагодження системи централізованого постачання ними бібліотек. Однак, і надалі комплектування цими видами документів було незадовільним. Упродовж 1996-2001 рр. їхня кількість залишалася стабільно малою і становила лише 0,4% від сукупного фонду публічних бібліотек.

Крім друкованих видань і кінофотофонодокументів, публічні бібліотеки зобов'язані надавати користувачам доступ до інформації у новітніх форматах: баз даних на оптичних дисках CD-ROM, цифрових (DVD), лазерних дисків, електронних книг та ін. Одні з цих носіїв доповнюють друковані матеріали, другі – є додатком до них, або заміною. Існуючий обсяг інформації, зафіксований, приміром, на CD-ROM, нараховує десятки тисяч назв енциклопедій, довідників, словників, художніх творів, підручників тощо. Тому кожна книгаозбірня самостійно визначає коло цих джерел і критерії їхнього відбору.

У середині 1990-х рр. було розпочато комплектування фондів електронними виданнями, переважно в ОУНБ і самостійних міських книгозбірнях. Цей процес ускладнювався низкою невирішених питань, зокрема, невизначеністю співвідношення друкованих, аудіовізуальних матеріалів і баз даних на оптичних дисках у фондах бібліотек. Наприклад, у перспективному плані розвитку публічних бібліотек Німеччини, розробленому 1994 р. Федеральним об'єднанням бібліотечних спілок, аудіовізуальним і цифровим носіям інформації відводилося 20% фонду бібліотеки.

У повноті комплектування ОУНБ важливу роль відіграє обов'язковий примірник видань краєзнавчого характеру. Згідно з вимогами Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування розсылки контрольних примірників творів друку» від 06.07.1992 р. за № 376, видавництва, розташовані в обласних центрах, були зобов'язані надсилати обов'язковий безоплатний примірник своїх видань до ОУНБ, які виконують функції депозитаріїв місцевого друку. Проте, ОУНБ отримували лише до 40% таких видань.

Не дотримання видавничими організаціями встановлених вимог створило прогалини у краєзнавчих фондах регіональних публічних бібліотек. Для посилення їхньої відповідальності органи влади на місцях здійснювали певні кроки. Наприклад, держадміністраціями Рівненської, Херсонської, Запорізької та деяких інших областей були підготовлені розпорядження про забезпечення ОУНБ обов'язковими безоплатними примірниками друкованих видань.

Для вдосконалення функціонування системи обов'язкового примірника документів було ухвалено Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999р. за № 595. Згідно зі ст. 8 Закону за ОУНБ закріплювалося право на отримання обов'язкового безоплатного примірника документів, виготовленого (опублікованого) на відповідній території, у т. ч. аудіопродукції краєзнавчого змісту. Передбачалося, що взаємостосунки між видавцями і бібліотеками будуватимуться на підставі укладених угод.

Враховуючи те, що механізм упровадження Закону був недосконалим, а повнота складу обов'язкового безоплатного примірника документів не до кінця продуманою, голови держадміністрацій окремих областей видали розпорядження, яким зобов'язували усі видавничі структури на своїй території надсилати не лише до ОУНБ, а й до ОЮБ і ОДБ обов'язковий безоплатний примірник друкованих видань і аудіопродукції.

Для посилення контролю за надходженням обов'язкового примірника документів ОУНБ створювали банки даних про видавничі організації, розташовані в регіонах; керівники книгозбірень надсилали листи до видавництв із проханням про вчасне і повне доставлення друкованих та аудіовізуальних документів. З метою налагодження прямих контактів із видавничими структурами обласні бібліотеки проводили зустрічі з видавцями, поліграфістами, художниками, авторами, організовували виставки-презентації, виставки-продажі друкованої продукції.

Російські бібліотекарі у цьому питанні пішли далі, упровадивши матеріальне заохочення. Наприклад, Псковська ОУНБ за підтримки керівництва області щорічно нагороджує видавців призом «За дотримання Закону Псковської області «Про бібліотечну справу і обов'язковий безоплатний примірник документів».

Оскільки обсяг і цільове призначення коштів, що виділяються з обласних і місцевих бюджетів, є визначальними факторами у комплектуванні публічних бібліотек, розглянемо їхнє надходження за 1996-2001 pp.

Таблиця 2

**Фінансування комплектування
публічних бібліотек за 1996-2001 pp. (тис. грн)***

	1996	1997	Зміни		1998	Зміни			
			абс.	%		абс.	%		
Усі б-ки	8360,0	7532,0	828,0	-10	8063,7	531,7	7,1		
ОУНБ	1678,4	2036,8	358,4	21	2132,1	95,3	4,7		
ЦБС і міські б-ки	5999,1	4766,2	1232,9	-20,6	5222,4	456,2	9,6		
<hr/>									
1999	Зміни		2000	Зміни		2001	Зміни		
	абс.	%		абс.	%		абс.	%	
Усі б-ки	10235,1	2171,4	27	12201,0	1965,9	19	15638,4	3437,4	28
ОУНБ	2771,3	639,2	30	3385,5	614,2	22	4993,7	1608,2	47,5
ЦБС і міські б-ки	6402,6	1180,2	22,6	7638,5	1235,9	19	9595,4	1956,9	26

Наведені дані дозволяють дійти висновку про несформованість тенденції до постійного збільшення асигнувань на комплектування публічних бібліотек: зростання обсягу коштів в окремі роки чергувалося з його зменшенням. Поміж тим, спостерігалося відсутнє збільшення фінансових надходжень на комплектування фондів ОУНБ: із 21% 1997 р. до 47,5% 2001 р. Позитивні зміни відбулися і в ЦБС та самостійних міських книгозбірнях. Якщо 1997 р. кількість виділених коштів на комплектування зменшилася на 1232,9 тис. грн, то 1998 р. вона збільшилася на 456,2 тис. грн. А 2001 р. ця сума була перевищена у 4,3 разу. На думку фахівців НПБ України, це пояснюється зростанням тарифів на передплату періодичних видань [34, 7].

Якщо порівняти обсяг фінансування публічних бібліотек за 1996-2001 pp. із коштами, виділеними на комплектування, то отримаємо такі показники: 1996 р. видатки на оновлення біблі-

* Відсутність повноти статистичних даних про виділення коштів на комплектування сільських бібліотек-філій ЦБС не дозволило включити їх окремою позицією.

отечніх фондів становили 12,7%, 1997 р. – 10,9%, 1998 р. – 12,2%, 1999 р. – 13,3%, 2000 – 13,8%, 2001 р. – 13%. Отже, витрати на комплектування в бюджетах публічних бібліотек знаходилися в діапазоні від 11 до 14%. За такого фінансування держава стала мимовільним «цензором» бібліотечних фондів, оскільки брак нових надходжень обмежував можливості населення в отриманні інформації.

Позитивні зрушенні у виділенні коштів на комплектування публічних бібліотек очікували від Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 16.03.2000 р. за № 1561, де у ст. 26 було записано, що «суми витрат на поповнення бібліотечних фондів у Державному бюджеті України та місцевих бюджетах виділяються окремим рядком [35, 14]», Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» від 22.03.2000 р. за № 490, в якому перед Кабінетом Міністрів України було поставлено завдання збільшити асигнування на поповнення бібліотечних фондів під час підготовки проектів законів про Державний бюджет України.

Для розв'язання проблеми комплектування бібліотечних фондів вітчизняною і зарубіжною книжковою продукцією, періодичними виданнями в умовах економічної нестабільності було розроблено Програму поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 р. за № 900. У ній передбачалася низка заходів, спрямованих на забезпечення книгозбирень країни мінімумом друкованих видань відповідно до їхнього статусу і складу користувачів. Було визначено кількість назв видань, щорічний обсяг і джерела фінансування (державний і місцевий бюджети, позабюджетні кошти) згідно із чисельністю населення у кожному з регіонів. Analogічні програми повинні були розроблятися і затверджуватися в областях, містах, районних центрах, а їхнє фінансування забезпечувати органи виконавчої влади.

Ознайомлення із практикою упровадження названих вище документів показало, що виділення коштів із місцевих бюджетів, принаймні для районних і сільських книгозбирень, здійснювалося «окремим рядком» здебільшого на папері, а про існування місцевих програм поповнення бібліотечних фондів і передбачених для цього коштів чимало директорів районних ЦБС, не кажучи вже про сільських бібліотекарів, навіть не чули.

У разі, коли такі програми були розроблені і затверджені, їхнє втілення у життя часто ускладнювалося. Наприклад, в інформації про стан виконання програм поповнення бібліотечних фондів 2003 р. в Тернопільській обл., підготовленій за дорученням голови облдержадміністрації, містилися такі відомості: не виділено коштів на придбання мінімуму книжкової продукції для обласних бібліотек; suma асигнувань для передплати періодичних видань становила 35,5% від запланованої; придбання мінімуму книжкової продукції для ЦБС області було профінансовано на 0,4%, а передплату періодики – на 5,2% від передбачених видатків; на виконання

Програми з обласного і місцевих бюджетів було виділено 40,4% коштів від запланованих на цей рік [36]. Отже, питання про включення витрат на комплектування бібліотек до переліку захищених статей обласних, районних, міських бюджетів залишилося не скрізь вирішеним.

Поміж тим, оптимальної повноти бібліотечного фонду не вдавалося досягти ніколи. І в умовах стабільного виділення бюджетних коштів завжди були незадоволені запити користувачів. Розвиток електронних інформаційних систем значно розширив можливості пошуку і швидкого отримання повнотекстової інформації, що дозволяє бібліотекам відмовитися від повноти комплектування власних фондів. Однак, між володінням і доступом до інформації повинен бути розумний баланс. На думку вітчизняних і зарубіжних фахівців, досягти його можна шляхом формування розподільного бібліотечного фонду.

У спеціальній літературі поняття *розподільний фонд* трактується як „сукупність територіально віддалених бібліотечних фондів, що мають узгоджені принципи комплектування, організації використання, а також засоби дистанційного отримання інформації про склад фондів і доступ до документів із цих фондів [37, 56]”. Згідно з цим, політика і практика комплектування фондів публічних бібліотек будеться на засадах координації і спільногого використання інформаційних ресурсів (області, районного центру, міста). Внаслідок раціонального розподілу обов'язків, застосування нових інформаційних технологій у кожній бібліотеки збільшується можливість більш повного й оперативного задоволення інформаційних потреб і запитів своїх користувачів, раціонального використання коштів на комплектування.

Нова модель комплектування фондів ґрунтуються на закріпленні певних обов'язків за кожною книгозбірнею, їхній взаємодії на основі зведеного тематико-типологічного плану комплектування, розробленого згідно з принципами профілювання та координації, а також корпоративної каталогізації джерел інформації. Взаємне використання фондів здійснюється через МБА, мережу Інтернет, технологію електронної доставки документів. Перші кроки у цьому напрямі були зроблені обласними публічними бібліотеками шляхом об'єднання у консорціуми для спільногого комплектування і використання періодичних видань.

Втім, не можна не сказати про те, що такий підхід до комплектування бібліотек містить певні ризики. Наприклад, координація у передплаті часописів, адресованих науковцям і спеціалістам різних галузей знань, які є провідними категоріями користувачів ОУНБ, впливатиме на зменшення тиражів, а відтак – і продаж. У цьому випадку можна передбачити зростання цін на журнали, інформаційні видання, оскільки видавці будуть змушені покрити свої витрати, а ще – отримати прибуток. Певний оптимізм вселяє те, що з часом зростатиме кількість повнотекстових електронних версій наукових, фахових журналів, скористатися якими бібліотеки зможуть за наявності комп'ютерної техніки і доступу до Інтернету.

Таким чином, запровадження ринкових відносин, зростання вартості друкованої продукції, комерціалізація книговидання і книгорозповсюдження позначилися на обсязі та галузевому складі фондів публічних бібліотек країни, порушили створену роками систему їхнього централізованого комплектування, ускладнили прогнозування розвитку фондів.

Динаміка змін в обсязі і складі фондів загальнодоступних книгозбірень у 90-х рр. ХХ ст. і початку ХХІ ст. показує їхнє погіршення. Склалася і набула сталості тенденція до скорочення кількості надходжень нової літератури, обмеженого обсягу кінофотофономатеріалів, репертуару періодичних видань. Не вирішенні низки питань, пов'язаних із комплектуванням фондів публічних бібліотек документами у новітніх форматах, відсутність нормативів на співвідношення традиційних і нетрадиційних джерел інформації не сприяли урізноманітненню видової структури бібліотечних зібрань.

Поточне комплектування фактично не виконувало, або виконувало лише частково функцію оновлення бібліотечних фондів, підтримки їхньої актуальності та інформативності за відсутності достатнього і стабільного бюджетного фінансування, недотримання органами виконавчої влади на місцях нормативно-правових актів у частині забезпечення публічних бібліотек мінімумом книжкових і періодичних видань. Критичною можна вважати ситуацію з комплектуванням сільських бібліотек-філій ЦБС, що позбавляє їх можливості повноцінно задовольняти інформаційні, освітні, культурні потреби сільських жителів.

Для того, аби поліпшити ситуацію з комплектуванням фондів публічних бібліотек, надати цьому процесу систематичного характеру, варто налагодити постійний контроль за дотриманням органами місцевої влади нормативно-правових актів щодо виділення для цього коштів, забезпечення публічних бібліотек обов'язковим примірником документів, визначенім мінімумом книг і періодики та ін. Вбачається доцільним переглянути політику фінансування поповнення бібліотечних зібрань з урахуванням змін, зумовлених новими економічними умовами. Для оперативного задоволення інформаційних потреб і запитів населення необхідно застосовувати нові підходи до координації і кооперації в комплектуванні та використанні фондів публічних бібліотек, залишивши до цього книгозбірні інших систем і відомств. Однією з перспективних є модель розподільного бібліотечного фонду. Її упровадження залежить від технічної і технологічної модернізації публічних бібліотек, можливостей доступу до територіально віддалених документних ресурсів.

Використана література

1. Поточний архів Міністерства культури України. – Довідка про стан та перспективи формування бібліотечних фондів в умовах ринкових відносин: [на колегію Міністерства культури України 22.12.1994 р.] – 7 с.
2. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (1996 – 1997 pp.) / НПБ України. – К., 1998. – 40 с.; Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (1998-1999). – К., 2000. – 38 с.
3. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (2000-2001 pp.) / НПБ України. – К., 2002. – 36 с.
4. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (1996 – 1997 pp.) / НПБ України. – К., 1998. – 40 с.; Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (2000-2001 pp.) / НПБ України. – К., 2002. – 36 с.
5. Формування та використання традиційних інформаційних ресурсів бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України через призму державної статистики (1999-2001 pp.) / НПБ України. – К., 2002. – 12 с.
6. Бібліотечна Україна в цифрах: стат. зб. (2000-2001 pp.) / НПБ України. – К., 2002. – 36 с.
7. Основні показники роботи дитячих бібліотек України за 1999 рік / Міністерство культури і мистецтв України, ДБУ для дітей. – К., 2000. – Таблиця 2, 5; Основні показники роботи дитячих бібліотек України у 2000 році / Міністерство культури і мистецтв України, ДБУ для дітей. – К., 2001. – Таблиця 2, 5.
8. Матеріали конференції на тему «Фонди сучасної бібліотеки: українське та німецьке бачення», проведеної УБА, ДАКККіМ, Гете-Інститутом у Києві 16-18 жовтня 2000 р.
9. Поточний архів Міністерства культури України. – Стан та перспективи формування бібліотечних фондів в умовах ринкових відносин: постанова колегії Міністерства культури України від 22.12.1994 р. № 12/1. – 4 с.
10. Прокошева Т. ОУНБ як центр регіональної бібліотечно-інформаційної системи: (Виступ на «круглому столі» «Регіональна бібліотечна політика на сучасному етапі») / Т. Прокошена // Бібліотечна планета. – 1999. – С.7-12.
11. Бібліотеки Закарпатської області: сучасні тенденції, проблеми, перспективи: (доповідь нач. управління культури Закарпатської обл. на обласній науково-практичній конференції 28 вересня 1995 р. в м. Ужгороді) / М-во культури і мистецтв України, НПБ України, Інформцентр з питань культури та мистецтва. – 1995. – Вип. 12/5. – 12 с. ; Бібліотечна Україна в цифрах : стат. зб. (1996-1997 pp.) / НПБ України. – К., 1998.
12. Бібліотеки Луганщини: огляд діяльності державних бібліотек в 1996-2001 pp. / Луганська ОУНБ ім. М.Горького. – Луганськ : Книжковий світ, 2002. – 31 с.
13. Рижков В. Працівники культури допомогли своєму міністрові продуктами / В. Рижков // День. – 2000. – 15 березня.
14. Поточний архів НПБ України. – Довідка «Про стан формування фондів бібліотек в сучасних умовах» : [в бібліотеках Сумської і Київської областей] від 22.11.1995 р. № 254-5/7. – 5 с.
15. Основні показники роботи дитячих бібліотек України за 1999 рік / Міністерство культури і мистецтв України, ДБУ для дітей. – К., 2000. – Таблиця 3, 3 б; Основні показники роботи дитячих бібліотек України у 2000 році / Міністерство культури і мистецтв України, ДБУ для дітей. – К., 2001. – Таблиця 3, 3 б.
16. Бібліотеки Луганщини: огляд діяльності державних бібліотек у 1996-2001 pp. / Луганська ОУНБ ім.М.Горького. – Луганськ : Книжковий світ, 2002. – 31 с.
17. Про затвердження Програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 р. № 900 // Урядовий кур'єр. – 2002. – 10 липня. – № 123. – С.9-12.
18. Руководство ІФЛА / ЮНЕСКО по розвитку служби публічних бібліотек / МФБА. – СПб. : Изд-во РНБ, 2001. – 112 с.
19. Про затвердження Програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 р. № 900 // Урядовий кур'єр. – 2002. – 10 липня. – № 123. – С.9-12.

20. Про функціонування бібліотечних колекторів на сучасному етапі / НПБ України. – К., 1994. – 4 с.
21. Поточний архів НПБ України. – Довідка «Про стан формування фондів бібліотек в сучасних умовах» : [в бібліотеках Сумської і Київської областей] від 22.11.1995. № 254-5/7. – 5 с.
22. Поточний архів Міністерства культури України. Стан та перспективи формування бібліотечних фондів в умовах ринкових відносин: Постанова колегії Міністерства культури України від 22.12.1994 р. № 12/1. – 4 с.
23. Гудімова Н. О. Стан комплектування фондів публічних бібліотек. Проблеми та шляхи їх вирішення / УБА, ЦМБ ім. Лесі Українки, ІПК ПК // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє : зб. ст. до міжнар. наук.-практ. конф. – К., 1997. – С. 16-21.
24. Кобзаренко А.С. Дитяча бібліотека в сучасному суспільстві: традиційні цінності, нові тенденції / А.С. Кобзаренко // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 7. – С.20-23.
25. Кобзаренко Н.С. Динамічність соціально-економічних процесів в державі, їх вплив на стан функціонування бібліотек для дітей / Н.С. Кобзаренко. – Світ дитячих бібліотек. – 2002. – № 3. – С.9-14.
26. Поточний архів НПБ України. – Довідка «Про стан формування фондів бібліотек в сучасних умовах» : [в бібліотеках Сумської і Київської областей] від 22.11.1995 р. № 254-5/7. – С.5.
27. Поточний архів НПБ України. – Довідка за підсумками дослідження «Укомплектованість фондів ЦБС Одеської області книгами національної «Бібліотечної серії» за 1994-1995 рр.» / Одеська ОУНБ. – 15 с.
28. Гудімова Н.О. Стан комплектування фондів публічних бібліотек. Проблеми та шляхи їх вирішення / Н.О. Гудімова // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: зб. ст. до міжнар. наук.-практ конф. / УБА; ЦМБ ім. Лесі Українки; ІПК ПК.– К., 1997. – С. 16-21.
29. Поточний архів Міністерства культури України. – Довідка «Про роботу Міністерства культури і мистецтв України по реалізації державної мовної політики [у 1997 р.]» (До Постанови колегії Міністерства культури і мистецтв України). – 5 с.
30. Кобзаренко Н.С. Динамічність соціально-економічних процесів в державі, їх вплив на стан формування бібліотек для дітей / Н.С. Кобзаренко. – Світ дитячих бібліотек. – 2002. – № 3. – С.9-14.
31. Прокошева Т.М. Шляхи формування бібліотечної політики в Україні: Партнерство і співробітництво / Т.М. Прокошева // Бібліотечна планета. – 2001. – № 2. – С. 7.
32. Кобзаренко Н.С. Динамічність соціально-економічних процесів в державі, їх вплив на стан функціонування бібліотек для дітей / Н.С. Кобзаренко. – Світ дитячих бібліотек. – 2002. – № 3. – С.9-14.
33. Ракитянська В.Складові регіональної бібліотечної політики: досвід, проблеми, перспективи / В.Ракитянська // Бібліотечна планета. – 1999. – № 3. – С.38-41.
34. Формування та використання традиційних інформаційних ресурсів бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України через призму державної статистики (1999-2001 pp.) / НПБ України. – К., 2002.–12 с.
35. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 16.03.2000 р. № 1561 // Законодавство – бібліотекам України: довідк. видання Вип. 1. Частина 2. Загальні засади діяльності бібліотек / НПБ України. – К., 2001. – 230 с.
36. Поточний архів управління культури Тернопільської облдержадміністрації – Інформація про стан виконання розпорядження (доручення) голови обласної державної адміністрації від 5 серпня 2002 року № 299 «Про обласну Програму поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року». – 4 с.
37. Справочник бібліотекаря. – СПб. : Ізд-во «Профессия», 2000. – 432 с.

МЕДІА-ПРОСТІР ТА ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Л.Я. Філіпова

У статті простежено різні наукові та термінологічні трактування понять «медіа» та «medіa-простір». Визначено причинно-наслідкові зв'язки між ІКТ та медіа-простором; підкреслено вплив Інтернет-технологій. Запропоновано визначення «medіa-простір документальних комунікацій», із позиції інформаційно-технологічного підходу.

Ключові слова: медіа-простір, Інтернет, документальні комунікації, інформаційно-технологічний підхід.

MEDIA SPACE AND DOCUMENTARY COMMUNICATIONS: INFORMATION AND TECHNOLOGY APPROACH

L.Ya. Filipova

The article traces various scientific terminology and definitions of «media» and «media space». Defined causal relationships between the ICT and media space, underlined the impact of Internet technologies. A definition of «media space of documentary communications» from the point of information and technology approach is proposed.

Keywords: media-space, Internet, documentary communication, information and technological approach.

У сучасному інформаційному суспільстві досить поширеними стають терміни *медіа* та його похідні: *мережеві медіа*, *on-line медіа*, *інтерактивні медіа*, *соціальні медіа*, *медіа-комунікації*, *медіа-мистецтво* і т. ін. Відомо, що *медіа* зазвичай пов'язують із поняттям *засоби масової інформації* (або *комунікації*) (ЗМІ), що цілком пояснюється англомовним походженням цього слова: *media* перекладається як *засоби масової інформації*. Тобто, і термін *медіа* трактується як сукупність усіх ЗМІ. Водночас існують і інші думки про поняття *нові медіа* або *нові ЗМІ*. Англомовний термін *new media* наприкінці ХХ ст. стали застосовувати для визначення інтерактивних електронних видань і нових форм комунікації виробників контенту з користувачами, для позначення відмінностей від традиційних медіа, таких як газети. Цим терміном позначають процес розвитку цифрових, мережевих технологій і комунікацій, у результаті чого звичними елементами сучасної журналістики стають конвергенція та мультимедійні редакції [11-16].

У сфері журналістики використовується, поряд з іншими, слово *медіум* (О. Шапинська) у значенні певного інструменту перетворення досвіду в знання, а його форма множини *медіа* позначає знаки, які надають сенс подій повсякденного життя, причому мається на увазі існування численних знакових систем. Термін *медіум* вважається узагальненим, це будь-який

інструмент комунікації, який передає, або «медіює» значення. Телефон, радіо, фільм, телебачення – всі вони є *media*, поряд з печаткою і людським голосом, живописом і скульптурою [6].

У дослідженнях із теорії медіа підкреслюється зв'язок нових комунікаційних технологій зі змінним характером суспільства, зокрема у другій половині ХХ ст. Спостерігаються тенденції щодо поєднання світових медіа разом в широку універсальну систему, що складається «із супутників новин, кольорового телебачення, кабельного телебачення, відеомагнітофонів, лазерної техніки, процесу електростатичної репродукції, електронного високошвидкісного друкування, бази даних, Інтернету та інших мережевих систем [6]». Всі ці нові медіа постійно формують нові зв'язки як між собою, так і зі старими медіа: печаткою, радіо, кіно, телефоном, і т. ін. Формуються нові процеси споживання продукції медіа (ЗМІ), з точки зору числа видань і телеканалів, поширеності нових технологій, мультимедіа, інтерактивності і т. д., водночас не залишає сумніву культурна значущість прилучення до нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Наприкінці ХХ ст. безсумнівний пріоритет серед ЗМІ зміщується в бік електронних медіа, де чільну роль займають телебачення та Інтернет. Визнається факт здійснення «комп'ютерної революції» в сфері ЗМІ, яку значною мірою обумовлює Інтернет як всесвітня мережа, що сповіщає новий рівень глобальних комунікацій [6].

Виходячи з вище викладеного, цілком зрозумілою стає пильна увага до всього «медійного» з боку журналістів, лінгвістів і філологів; їхні спроби переосмислити класичні теорії журналістики та лінгвістики в умовах розповсюдження мережевих комунікацій у всесвітньому масштабі.

Слід підкреслити, що найзначніший внесок у розробку поняття *media комунікації* зробив німецький соціолог Ніклас Луман, завдяки своїм науковим доробкам, зокрема другої частини фундаментальної праці «Суспільство суспільства» (Die Gesellschaft der Gesellschaft) – «Медіа комунікації» (Kommunikationsmedien) [6]. Сучасні науковці в галузі соціології та культурології активно посилаються на його наукові положення щодо пояснення медіа комунікації як «елемента всеохоплюючої соціальної системи», і водночас вони праґнуть не тільки піznати «культуру, життєвий світ як підсистему суспільства», як «фактор комунікації», а й визначити нові перетворення в суспільстві, викликані активним проникненням в усі сфери людського життя ІКТ, особливо – Інтернет-технологій.

Отже, таке явище сучасності, як Інтернет, змушує переосмислювати класичні визначення та категорії комунікативістики (теорії комунікації). Відбувається глобалізація засобів масової інформації та комунікації, трансформується вся структура комунікативного досвіду людини (О.Г. Філатова) [2]. Ці тенденції відбиваються і в сфері розвитку систем

документальної комунікації, в сучасних теоріях документальної комунікації (А.В. Соколова, О.П. Коршунова, С.Г. Кулешова, Г.М. Швецової-Водки [7] та ін.), в яких з'являються поняття *електронний документ*, *мережевий документ* та ін. Відбуваються об'єктивні трансформаційні процеси, в результаті яких *документальні комунікації* перетворюються на *документально-електронні комунікації*, тому що *неелектронні елементи документальної комунікації* в мережевому просторі практично не можуть існувати [3, 4].

Поняття *медійна сфера комунікації* пояснюється (С.П. Кушнерук) як середовище, в умовах якого здійснюється комунікація; це середовище визначає форми комунікації, її знакові особливості, правила комунікативних процесів; наприклад, електронне середовище комунікації, радіо-телевізійне середовище комунікації тощо [1]. У сфері комунікативистики *медійний простір* трактується дещо інакше, його слід уточнювати, тому що найчастіше його елементи ідеалізують до рівня якогось абстрактного феномена (гіпертекст, наприклад), як не зовсім зрозумілу даність, отриману ззовні. Слід зазначити також, що *medіа* розглядається як більш широке поняття, яке включає в себе всю сукупність технологічних засобів і прийомів, що служать для передачі конкретному споживачеві інформаційного повідомлення в тому чи іншому вигляді (друковане слово, музична композиція, радіо- або телепередача і т. ін.) [1]. *Medіa* розглядається як сукупність засобів аудіо- та візуальної комунікації, як засоби поширення реклами. Відзначається, що термін *medіа* не вживається самостійно, а служить частиною складно утворюваного слова, яке є його окремим варіантом.

Із позицій інформаційно-технологічного підходу, появі понять, споріднених *medіа* в сучасному суспільстві, тісно пов'язана з комп'ютерними технологіями, є наслідком впровадження ІКТ (комп'ютерних та Інтернет-технологій) у сучасне соціальне життя, в системі соціальних комунікацій.

Застосувавши до даного явища філософську закономірність детермінізму, як закономірного взаємозв'язку та причинну обумовленість усіх явищ, не тільки природних, але й соціальних, отримаємо об'єктивне йому пояснення. Відповідно до цієї закономірності, присутній зв'язок явищ, а одне явище (причина) за певних умов за необхідності породжує, виробляє інше явище (наслідок).

У нашому випадку *причина* – це послідовний ланцюжок явищ і подій:

- розробка персональних ЕОМ (комп'ютерів);
- інформатизація і комп'ютеризація суспільства;
- упровадження Інтернет-технологій у всіх сферах соціуму;
- розробка сервісної програми Інтернету – World Wide Web (WWW або скорочено – Web), найпотужнішої інтерактивної комунікаційної Інтернет-послуги, яка заснована на таких

технологіях, які дозволяють користувачеві мати доступ до гіпертексту, мультимедіа-документів та інших носіїв інформації: аудіофайлам, відеофайлами, гіпермедіа-файлів і т. ін.

Наслідок – це *medіa-простір* та похідні від слова *medіa*. Тому що, з одного боку, в умовах Інтернет-простору трактування його виходить далеко за межі вузького трактування ЗМІ, з другого боку, в Інтернеті функціонують різні інформаційні повідомлення, в т. ч. й *medіa* та *гіпермедіа*. Завдяки Web-технологіям (веб-технологіям), відбувається зближення понять *medіa-простір* та *Інтернет-простір*. У мережі Інтернет функціонують веб-документи (у т. ч. мультимедіа-документи тощо), оскільки для документів у мережевому середовищі є обов'язкова умова – бути збереженими у відповідному форматі (в електронному вигляді), в якому обов'язковими складовими є гіпертекстові посилання (hiperlinks), які дозволяють користувачеві виконувати переходи від одного тексту до іншого, розташованому на сервері, географічно віддаленому на будь-який відстані. Технологію гіпертексту необхідно застосовувати для формування інформаційно-документних ресурсів в Інтернеті. Система гіпертексту дає можливість користувачам створювати асоціативні мережі текстів, їхніх фрагментів і понять. Для управління створенням і редактуванням будь-якого гіпертексту в мережі треба використовувати відповідний стандарт або мову програмування (найбільш поширений – HTML (HyperText Markup Language)) [5]. Гіпертекстові посилання використовуються не тільки для отримання доступу до тексту, але до будь-якого іншого джерела інформації (файлу): аудіо-, відео-, мультимедіа- (або анімаційної), табличної, графічної та іншої інформації. Саме завдяки використанню таких технологій, веб-документам притаманні такі властивості, як інтерактивність, віртуальність, глобальність і т. ін.

Інформаційно-технологічний підхід до розгляду сучасного розуміння *medіa-простору*, зокрема для документальних комунікацій, однозначно вказує на головну причину його сучасного розвитку – Web-технології.

Таким чином, можна узагальнити вище сказане:

- *medіa*, з позицій теорії журналістики, – це сукупність всіх ЗМІ;
- *нові medіa* – це нові ЗМІ в умовах Інтернет-простору або, іншими словами, – Інтернет-медіа;
- *medійний простір*, із позицій теорії журналістики, – це узагальнене розуміння всього простору ЗМІ (і традиційного, і цифрового), що включає відео- та теле-комунікації, які також активно розповсюджуються в Інтернет-просторі;
- *medійний простір*, із позицій теорії комунікації, включає не тільки Інтернет-простір, а й інші засоби комунікації: електронні, радіотелевізійні, які теж активно розповсюджуються в Інтернет-просторі;

- *medіa-простір документальних комунікацій*, із позицій інформаційно-технологічного підходу, на наш погляд, може бути ототожнений із поняттям *Інтернет-простір документальних комунікацій*, оскільки його технологічною основою є Web-технології, які продукують веб-документи, що містять текстову (гіпертексти) і нетекстову інформацію: аудіо-, відео-, мультимедіа-, табличну, графічну й іншу, узагальнено названу – *гіпермедіа*.

Слід зазначити, що все вище викладене є лише оглядово-аналітичною спробою визначення нового соціального явища *medіa* через Інтернет-комунікації. Дослідження Інтернету як нового комунікаційного засобу, в т. ч. й в документально-комунікаційному середовищі, найближчим часом будуть продовжуватися, оскільки в окремих їхніх напрямах фіксується лише деяка феноменологія на шкоду її різnobічного вивчення та аналізу.

Використана література

1. Кушнерук С.П. Документная лингвистика : учеб. пособ. / С.П. Кушнерук. – 4-е изд., стереотип. – М.: ФЛИНТА: наука, 2011. – 256 с.
2. Филатова О.Г. Интернет как масс-медиа / О.Г. Филатова // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 232-240.
3. Філіпова Л.Я. Документально-електронні комунікації в умовах інформатизації освіти / Л.Я. Філіпова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ століття : Матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер. – Одеса : ОНПУ, 2009. – С. 18-20.
4. Філіпова Л.Я. Інформаційно-комунікативні прояви ресурсного потенціалу Інтернету / Л.Я. Філіпова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К., 2010. – №.2 – С.44-48.
5. Філіпова Л.Я. Основи комп’ютерної грамотності. Основи роботи в Інтернеті для бібліотечних працівників (Модуль 1) : [электронный ресурс] методичний посібник для тренерів/ Л.Я. Філіпова. – Х.-К., 2010. – 64 с.
6. Шапинская Е. Масс-медиа (средства массовой коммуникации) / Е. Шапинская // Лексикон нонкласики. Художественно-эстетическая культура XX века. – Режим доступа: <http://www.niv.ru/doc/aesthetic/lexicon/168.htm> – Загл. с экрана.
7. Швецова-Водка Г.Н. Система документальных коммуникаций / Г.Н. Швецова-Водка // Науч. и техн. б-ки – 2011. – №6. – Режим доступа : <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2011&num=6&art=1> – Загл. с экрана.
8. <http://terme.ru/dictionary>
9. <http://ru.wikipedia.org/>
10. <http://www.slovotop.ru/10/media.html>
11. <http://www.neonplast.com.ua/info/glossary/all/14/>
12. <http://www.unesco.org/>
13. <http://ritmlife.ru/>
14. <http://termin.bposd.ru/publ/50-1-0-3386>
15. <http://edu.jobsmarket.ru/glossary/media/1261/>
16. <http://www.stonefistwarriors.com>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗШИРЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ БІБЛІОТЕКИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Г.В. Шемаєва

Узагальнюється досвід розвитку взаємозв'язків бібліотек із соціокомунікаційними структурами та установами в сучасних умовах. Визначаються основні напрями взаємодії, до яких віднесено: встановлення та розширення комунікацій з освітніми та навчальними закладами; здійснення спільних наукових досліджень; розвиток партнерства в контексті збереження електронних ресурсів і переведення до цифрової форми об'єктів культурної та наукової спадщини; організація спільних заходів.

Ключові слова: бібліотека, професійні комунікації, напрями взаємодії, співробітництво, система соціальних комунікацій.

TENDENCIES OF DEVELOPMENT THE INTERRELATIONS OF THE LIBRARY IN SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

A.V. Shemayeva

The experience of libraries relationships with social communication structures and institutions in modern conditions summarized. The basic directions of cooperation determined, which include: the establishment and expansion of communications with educational and training institutions; joint research; development partnerships in the context of conservation of electronic resources and the transfer to digital forms of cultural and scientific heritage; organization of joint activities.

Keywords: library, professional communications, areas of interaction, cooperation, the system of social communications.

За сучасних умов розвитку інформаційного суспільства бібліотека як соціальний інститут перебуває у постійній взаємодії та взаємозалежності з усіма структурами суспільства. Взаємозалежність знаходить свій вияв не лише в обміні інформацією та знаннями, але у тому, що окремі процеси, реалізовані у різних формах, засобах і каналах, паралельно циркулюють у системі соціальних комунікацій, доповнюючи один одного, а іноді й конкуруючи поміж собою. За таких умов бібліотека стає соціально-комунікаційним центром, який забезпечує різноманіття форм подання інформації, створює можливості для їхнього використання та втілює у життя нові

моделі соціальних комунікацій на засадах розгортання зв'язків та розширення кола учасників взаємодії.

Серед основних публікацій, в яких розкриваються особливості сучасних напрямів розширення зв'язків бібліотеки слід назвати праці відомих українських та російських авторів В.О. Ільганаєвої, О.С. Онищенка, М.С. Слободянина, Є.Ю. Генієвої, А.І. Земської, Т.Я. Кузнецової, Т.В. Майстрович, Л.Я. Шрайберга. Широкий спектр зовнішніх комунікацій бібліотеки висвітлюється в англомовних публікаціях. Вищезазначене зумовлює необхідність узагальнення тенденцій, пов'язаних із розширенням зв'язків бібліотеки у сучасній системі соціальних комунікацій. Крім того актуальність теми посилюється й тим, що активне включення бібліотеки в широке поле нових соціальних відносин глобального інформаційного простору порушує низку проблем щодо позиціювання бібліотеки як соціокультурного, інформаційного, освітнього, комунікаційного центру.

Сучасна система соціальних комунікацій розглядається як багатоцільова й багатофункціональна система, що забезпечує комунікаційний процес та задовольняє комунікаційні потреби суспільства [7]. Вона забезпечує кожного члена суспільства можливістю творчого внеску в соціальну пам'ять; обмін інформацією та знаннями; збереження, використання, поширення культурної та наукової спадщини. Це – предметна соціально-комунікаційна діяльність та субстанціональна єдність процесу соціальної взаємодії [3]. Її розвиток впливає на роль та призначення бібліотеки, позначається на її взаємовідносинах із суспільством в цілому й окремими соціальними інститутами. В свою чергу розширення змісту інформаційно-бібліотечної діяльності завдяки розвиткові комунікаційної функції; впровадженню інноваційних форм та методів; презентації науково-технічних та культурних здобутків в електронному середовищі впливає на склад, структуру, організацію, функції системи соціальних комунікацій.

Урізноманітнення форм та засобів взаємодії створюють умови для розвитку зв'язків бібліотеки у сучасній системі соціальних комунікацій. До найважливіших напрямів поширення зовнішніх комунікацій бібліотек слід віднести встановлення та розширення зв'язків з освітніми організаціями. Це зумовлено тим, що бібліотеки більше за інших інституцій орієнтовані на формування інформаційної компетентності особистості, на залучення користувача до роботи із конструктами знання. Залучення громадян до читання як комунікаційно-пізнавальної діяльності дозволяє бібліотеці виходити за межі її локального простору. У першу чергу такі комунікації спрямовуються на організацію навчання користувачів і формування у бібліотечних фахівців стратегічної рефлексивної комунікації, котра трактується як взаємозумовленість стратегій, техніки, методів та інструментів розвитку бібліотечної практики комунікацій, з одного боку, і визначення концептуальних зasad, планування й управління процесами формування

інформаційної компетентності особистості – з іншого. Організація навчання бібліотечних фахівців, стажувань і тренінгів сприяє формуванню у бібліотечних працівників технологічних та управлінських навичок; правової й інформаційної культури; інноваційних підходів до розвитку бібліотеки у системі сучасних соціальних комунікацій. Забезпечуючи єдність здобуття загальнокультурних й професійних знань, бібліотека стає своєрідним університетом [5], що максимально наближує її до системи освіти.

Інший напрям спрямовується на проведення спільних досліджень бібліотеки із науково-освітніми організаціями та соціокультурними установами. Спільні дослідження здійснюються у різних аспектах. Зокрема, глобальні проблеми, котрі супроводжують розвиток суспільства, викликають необхідність пошуку нових шляхів подальшого розвитку, нових орієнтирів, спрямованих на забезпечення коадаптації внутрішньосистемних процесів, а також адаптації до зовнішнього середовища. Одним із таких напрямів є семантика коеволюційної технології самоорганізації всесвіту, пов'язана із тим, що вивчення семантичної суті являє собою відображення системних зв'язків форми і змісту, єдності реального й ідеального. При цьому матерія й енергія складають системну форму, а знання й інформація відбивають її зміст. Їхня взаємодія відбувається на внутрішньо- та зовнішньосистемному рівнях процесів самоорганізації, до яких у їхній єдності належать статичні, кінематичні та динамічні [8]. Семантична модель визначає конструктивні принципи самоорганізації та дозволяє поєднувати всю різноманітність комунікаційних засобів, форм, каналів. Це узгоджується із коеволюційним принципом необхідної різноманітності систем. Відповідно до нього для розвитку системи необхідно підтримувати та розвивати особливості її елементів і підсистем, зберігати їх розмаїтість. Реалізація принципу коеволюції з точки зору теорії соціальних комунікацій викликає необхідність формування узгоджених взаємозв'язків між елементами системи, встановлення спільних темпів їх розвитку із забезпеченням особливостей кожної з підсистем.

Особливого значення в зазначеному контексті набуває необхідність проведення спільних досліджень бібліотек з архівами та музеями. За нових умов розвитку інформаційного суспільства: відбувається переорієнтація системи соціокультурних установ; формується нова система інформаційних ресурсів, яка дозволяє створювати соціальний простір, де користувачі мають можливість здійснювати обмін інформацією на різних рівнях: глобальному, національному, регіональному, галузевому чи спеціалізованому; виникають нові можливості для інтеграції ресурсів з метою підвищення якості обслуговування. Одним із прикладів взаємодії щодо виконання спільних досліджень може слугувати реалізація міжнародного проекту бібліотеки Корнельського університету спільно із бібліотекою мистецтв Сан-Франциско, бібліотеками Вашингтона, театром Гертруд Стайн, музеєм Нью-Йорка та Санкт-Петербурзьким державним театрально-музичним музеєм щодо створення міжнародного

стандарту метаданих БД із мистецтв [11]. Іншим прикладом є організація спільних досліджень бібліотеками, музеями й архівами, що підтримується AHRC Великобританії [14]. Встановлення зв'язків AHRC із такими організаціями, як DCMS, Радою музеїв, бібліотек і архівів (MLAC) сприяє розвиткові, як у цілому соціокультурних закладів, так і кожної окремо взятої інституції.

Значний досвід у напрямі організації системних зв'язків із музеями, архівами й іншими установами мають бібліотеки США. Так, Американською бібліотечною асоціацією ще у 1970 р. було створено спільний комітет архівів, бібліотек і музеїв – CALM (The Joint Committee on Archives, Libraries and Museums) як виконавчий орган взаємодії між Товариством американських архіваріусів (SAA), Американською бібліотечною асоціацією (ALA) й Американською асоціацією музеїв (AAM) [11]. У комітеті працюють досвідчені та високопрофесійні представники зазначених об'єднань (по п'ять із кожного). Серед головних задач Комітету слід зазначити: сприяння й розвиток шляхів і засобів забезпечення більш тісного співробітництва між бібліотеками, музеями й архівами; уніфікація та створення єдиних стандартів; прийняття Комітетом відповідних програм, спрямованих на фінансування конкретних установ.

Інша американська інституція – Американський Інститут музейно-бібліотечних послуг (IMLS) є незалежним федеральним агентством, діяльність якого спрямовується на грантову підтримку національних бібліотек і музеїв, посилення їхньої інфраструктури, запровадження інновацій, розширення зв'язків між бібліотеками, музеями й іншими соціокультурними установами. Інститут докладає значних зусиль щодо розширення ролі бібліотек як культурних установ, сприяє розвиткові партнерства бібліотек, музеїв, архівів та інших структур, розширює уявлення про бібліотеку як інформаційний і культурний центр суспільства [13]. Слід зазначити, що архіви в уставі IMLS прямо не відзначаються, але за умов інтенсивного розвитку електронних комунікацій вони також розглядаються як пріоритетні установи щодо підтримки їхніх зв'язків із бібліотеками та музеями. Саме про це свідчать публікації, де акцентується увага на взаємопроникненні та взаємозбагаченні їхніх функцій [10;11;13;14]. Зокрема, відзначається, що зазначені вище структури за своїми функціями та напрямами діяльності за умов сучасності частково перекривають одна одну. В цілому вони покликані виконувати інформаційну, кумулятивну та комунікаційну функції. Модифікація системи засобів, видів, форми зберігання, поширення, споживання, а також подання інформації призводить, з одного боку, до перерозподілу ролей у системі соціальних комунікацій, а з іншого, – до розвитку поняття «документ», який включає текст, аудіо, зображення, мультимедіа, експонати й об'єкти мистецтва. З точки зору користувача стає все важче провести межу між цими трьома установами [10]. Разом із тим зарубіжними авторами наголошується на існуванні низки перепон на шляху до встановлення між ними системного співробітництва [12]. Серед них,

зокрема, можна назвати: різні організаційні культури, різні соціальні ролі, різні професійні методи, різне відношення до своїх активів, місії, а також розбіжності підходів до підготовки фахівців. IMLS сприяє взаєморозумінню партнерами та подоланню зазначених бар'єрів. Грантова підтримка створює стимули не тільки для розширення співробітництва бібліотек із музеями й архівами, але й із науковими та освітніми установами, товариствами й іншими організаціями. Як відзначають американські автори, завдяки фінансуванню IMLS зростає кількість академічних бібліотек, які розвивають зв'язки із музеями, історичними співтовариствами й іншими установами [9].

Розвиток зв'язків бібліотек з архівами та музеями потребує врахування особливостей діяльності кожної із установ, формування у них розуміння взаємної корисності. Важлива роль у цьому контексті належить конференції WebWise, яку щорічно організовує IMLS. На конференціях дискутуються проблеми взаємозв'язків між соціокультурними установами, доповідаються результати реалізації проектів, що фінансуються IMLS, порушуються питання щодо перекривання функцій між бібліотеками, музеями й архівами, зазначається, що в електронному середовищі між названими установами відбувається стирання меж, перш за все, за рахунок зменшення різниці між текстом і зображенням, об'єктом та експонатом. У цифровій формі усі об'єкти текстових, аудіо та відео файлів, зображень і їхніх комбінацій є інформацією, котра несе у собі знання. Для користувача не є принциповим, яка саме установа надає йому доступ до інформації та знань. У цифровому середовищі змінюється їхня поведінка, а саме: музеї мають можливість представити усю свою колекцію повністю: бібліотеки разом із ЕК презентують електронні тематичні виставки, використовуючи для їхнього розкриття музейні форми. Перетинання їхніх функцій створює сприятливі умови для формування партнерського середовища. Разом із тим слід зазначити, що посилення зв'язків між установами не є їхнім симбіозом. На цьому наголошують зарубіжні автори [9; 10].

Якщо розглядати зазначені тенденції з точки зору теорії соціальних комунікацій та системного підходу, то слід зауважити, що система сучасних соціальних комунікацій характеризуються єдністю, яка ґрунтується на взаємодії усіх компонентів, їхніх інтегральних властивостях та різноманітності функцій. Формування постійних і тимчасових взаємозв'язків на одному або на різних рівнях розвитку компонентів системи створює умови для переходу на вищий рівень її організації. Отже, за умови модернізації форм діяльності взаємопроникнення функцій бібліотек, музеїв та архівів не може привести до їхньої інтеграції у єдину структуру, оскільки це спричинить погіршення якості й оперативності інформаційного забезпечення. Саме тому процеси інтеграції бібліотеки із соціокультурними установами спрямовуються на інформаційно-ресурсну складову в електронному просторі, що сприятиме збереженню та

збагаченню існуючого різноманіття структур, засобів, каналів, форм, а також інформаційних ресурсів.

Широкого розвитку набуло розгортання співробітництва бібліотек, музеїв та архівів щодо створення електронних ресурсів. У цьому напрямі важлива роль належить програмі NLG (Міжнародна ініціатива Стратегічного партнерства), яка спрямовується на об'єднання освітніх і культурних установ світу на засадах розвитку їхніх зв'язків і співробітництва у межах реалізації різних проектів. Проекти співробітництва дозволяють бібліотекам спільно з іншими установами здійснювати дослідження з метою вирішення проблем, удосконалення обслуговування користувачів, а також подальшого інтенсивного розвитку. Пріоритетним проектом програми NLG є поцифрування культурної спадщини, що зберігається у бібліотеках, музеях, архівах та інших установах [13]. На умовах партнерської взаємодії вище названих установ відбувається створення Світової електронної бібліотеки, «Європеніані», національних електронних бібліотек. Заслуговує на увагу литовський досвід створення інтегрального порталу завдяки встановленню тісніших зв'язків між архівами, бібліотеками та музеями. У рамках проекту «Створення віртуальної бібліотеки інформаційної системи» формується банк даних поцифрованих об'єктів культурної спадщини – манускриптів, газет, старовинних книжок, метрик, щоденників, цінних матеріалів; ведуться роботи щодо подання у віртуальному просторі цінних музейних експонатів і матеріалів археологічних досліджень через їхнє представлення у вигляді трьохмірних об'єктів [2].

Зазначена тенденція одержує розвитку й в Україні, зокрема у напрямі створення електронної бібліотеки «Культура України» [6]. Формування електронних бібліотек сприяє подоланню цифрової нерівності, розвиткові професійних комунікацій між різними структурами, розширенню й удосконаленню інформаційного забезпечення користувачів. Разом із тим слід зазначити, що організація спільного ресурсу у формі електронної бібліотеки є складним завданням, яке висуває ряд вимог до формування та зберігання ресурсів, до технологічного циклу, користувачів, фахівців, а також до їхніх взаємовідносин. Узгодження підходів надасть можливість більш глибоко та всебічно знайомити світову громадськість із матеріалами, що зберігаються у бібліотеках, музеях і архівах.

Про розвиток взаємодії бібліотек з іншими структурами системи соціальних комунікацій свідчать багато прикладів. Зокрема спільними зусиллями компаній Elsevier, IBM та Королівської бібліотеки Нідерландів і Британської бібліотеки реалізується відомий проект JSTOR, спрямований на створення системи електронних архівів [1; 4].

Отже, роль бібліотеки у розвитку взаємодії з соціокомунікаційними структурами щодо формування спільних електронних ресурсів полягає, по-перше, в кооперації для забезпечення

доступу до вже існуючих інформаційних ресурсів з культурної та наукової спадщини та, по-друге, в інтеграції електронних ресурсів для організації баз знань.

Також слід зазначити, що позначаються тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки із такими соціально-комунікаційними установами й організаціями, як рекламні і торгові агенції, кінотеатри, радіо і телебачення. Бібліотеки розвивають свої зв'язки з туристичним, готельним і ресторанним бізнесом, розширяють участь в спортивних заходах, музичних концертах, фестивалях різноманітної спрямованості. Цікавим є досвід Данії щодо організації літературного фестивалю «Копенгаген Читає», який проводиться з 2008 р. протягом тижня щорічно. Це яскравий приклад взаємодії різних установ, що знаходить свій прояв у створенні симбіозу між містом та літературою. Графік подій у місті під час проведення фестивалю схожий на покажчик літератури. Пересування містом стає пересуванням у літературному середовищі. Деякі процеси частково саморозвиваються, формується єдине комунікаційне середовище різних структур, зокрема літературних співтовариств, медіа, бібліотек, музеїв, тощо. Слід зазначити, що особливістю фестивалю є новий підхід до його організації, який полягає у трансфері літератури та залученні до читання громадян в усіх сферах міста. Тобто, читання вбудовується до неочікуваного контексту середовища, віддаленого від літератури. Наприклад, у 2008 р. датський автор Франк Ленгмакк провів сім днів у скляному сосуді, розташованому у Центральній бібліотеці Копенгагена, протягом яких написав роман під назвою «Твір»; у 2010 р. читання спортивної поезії відомого датського поета Йоргена Лета було організовано у роздягальні спортивних клубів; комедійні твори зачитувалися під водою у басейнах; проведення літературних піших екскурсій у Копенгагені; ознайомлення з історією виробництва кустарного промислу палітурників, публікація поезій на медичних рецептах, безоплатна передача книжок користувачам метро й ін. Нетрадиційні форми застосовувалися разом із класичними, зокрема: організація літературних читань у бібліотеках для дітей і дорослих; проведення літературних дискусій, авторських презентацій прози і поезії; здійснення театралізованих та інших заходів, спрямованих на розвиток читання у сучасному суспільстві. Тобто розгортання бібліотечних зв'язків в системі соціальних комунікацій поступово сприяє встановленню якісно нового типу взаємовідносин, що впливає на зростання іміджу бібліотек та розуміння їх суспільного значення.

Таким чином розглянуті тенденції розширення зв'язків бібліотеки з різними структурами системи соціальних комунікацій свідчать про формування особливого комунікаційного середовища інноваційних та непередбачуваних подій, в якому відбуваються комунікації усіх з усіма. Бібліотеки стають провідним місцем науково-освітньої комунікації, відбувається їхня конвергенція з іншими інформаційними закладами у напрямі поцифрування наукової та культурної спадщини. Виклики інформаційного суспільства сприяють розвиткові бібліотеки у

системі соціальних комунікацій не лише як каналу, що забезпечує передачу інформації, але й як підсистеми, котра сприяє встановленню взаємозв'язків між різними структурами, виконуючи роль інтегруючого елемента. Розширення взаємодії зумовлює переструктурування бібліотечної діяльності як нової цілісності.

Використана література

1. Земсков А.И Электронные версии депозитарных Фондов научных библиотек / А.И. Земсков, Г.А. Евстигнеева // Научные и технические библиотеки – 2003. – №7 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/>
2. Зинкевичене Ю. Совместный проект архивов, библиотек и музеев Литвы – / Ю. Зинкевичене [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.epaveldas.lt
3. Ильганаева В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В.А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. Кудряшова И.А. Архив JSTOR для студентов и преподавателей ДВГУ / И.А. Кудряшова // Научные и технические библиотеки. – 2005. – № 6. – С. 31-33.
5. Кузнецова Т.Я. Библиотека в информационном обществе : онтологические основания социокультурных трансформаций / Т.Я. Кузнецова // Библиотековедение. – 2011. – № 1. – С. 28.
6. Микитенко А. Електронна бюбліотека «Культура України» / А. Микитенко // Бібліотечна планета. – 2011. – № 1. – С. 5-6.
7. Соколов А.В. Метатеория социальной информации / А.В. Соколов. – СПб, 2001. – 351 с.
8. Шемакин Ю.И. Семантика коэволюционной технологии самоорганизации Вселенной / Ю.И. Шемакин // Информационные технологии. – 2005. – № 7. – С. 72–77.
9. Allen N. Collaborative Digitization: Libraries and Museums Working Together / Allen Nancy, Liz Bishoff // Advances in Librarianship. – 2002. – 26 – P. 43-81.
10. Arroyo M. A. M. The physiology of collaboration, an investigation of library-museum university partnerships : Dissertation /Miguel Angel Morales Arroyo. – 2003, UNIVERSITY OF NORTH TEXAS. – 219 p.
11. Bradley M. Collaboration between libraries, archives and museums: Essential for maintaining relevance in the Digital Age / M. Bradley // Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 2010. – v.58, N14. – P. 2205 – 2225.
12. Howard J. Research Librarians Consider the Risks and Rewards of Collaboration / Jennifer Howard — [online] — Available : <http://collaborativelibrarianship.wordpress.com/category/article>

13. Lance B. Professionals and Cross-Pollination between Libraries, Archives and Museums / B. Lance // [Touchable Archives](#). – 2010. – N 5 (May) – [online] – Available : <http://librarchivist.wordpress.com>
14. O'Neill B. A strategy for supporting and sustaining high quality research in the UK's Museums, Galleries, Libraries and Archives / B. O'Neill – [online] – Available : <http://www.britac.ac.uk/policy/ahrc-2006/museums/museums-galleries.cfm>

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

O.G. Кириленко

Розглядаються прикладні аспекти використання можливостей інформаційного моніторингу в навчальному процесі підготовки фахівців документознавчої сфери. Аналізуються різні напрями застосування інформаційного моніторингу та його компонентів у викладанні дисциплін документознавчого циклу.

Ключові слова: інформаційний моніторинг, підготовка документознавців, система освіти, інформаційні технології.

PRACTICAL ASPECTS OF INFORMATIONAL MONITORING USE IN SYSTEM OF DOCUMENT SPECIALIST PREPARATION

O.H. Kyrylenko

The article analyzes practical aspects of use of informational monitoring potential in teaching of document science specialists. Various directions of use if informational monitoring and its components in teaching of disciplines of document science are investigated.

Keywords: informational monitoring, preparation of document science specialists, system of education, informational technologies.

Відмінною рисою соціально-комунікативного середовища є складність управадження діагностуючих інструментів для зняття сигналів її функціонування. Документно-комунікативна сфера відрізняється своєю специфікою, яка проявляється в тому, що впродовж багатьох століть соціум створює інформаційні моделі та інформаційні продукти, у яких закодовані його історичні, етичні, культурологічні погляди, прагнення до передачі досвіду в часі й просторі. У цьому випадку відбувається дворівнева циркуляція інформації: фактографічної інформації, що відбиває реальні природні й соціальні явища та інформаційних документів. Дослідження процесів функціонування інформаційних документів суспільством освоєні, вони використовувалися ще в минулому столітті, хоча справжнє поширення одержали в ХХІ ст.

Таким чином, моніторинг як основа дослідження розвитку інформаційних об'єктів, процесів і явищ в умовах глобальної інформатизації стає по суті важливим інструментом документознавчих досліджень і потребує відповідних технологій, розроблених методик та конкретних практичних організаційних дій для ефективного впровадження в навчальний процес підготовки кваліфікованих фахівців документознавців.

В умовах інформаційного суспільства при підготовці фахівців документознавчої сфери активно використовуються сучасні інформаційні технології, веб-ресурси інформаційної інфраструктури. Набуття документознавчих знань опосередковується процесами спостереження та багатоаспектного аналізу, порівняння структури, трансформацій інформаційних об'єктів, відносин, процесів і явищ.

Моніторинг як технологія безупинного спостереження за об'єктами інформаційного середовища з метою їхньої оцінки, аналізу і з'ясування можливості спрямованого впливу на подальше функціонування в даний час доволі широко застосовується різними документно-комунікаційними установами, а також постійно є складовою навчального процесу у підготовці фахівців документно-інформаційної сфери. Особливо успішно розвиваються різні форми інформаційного моніторингу у досліджені інформаційних потоків, інформаційних технологій, контенту веб-ресурсів мережі Інтернет. Про це свідчать використані в навчальному процесі численні моніторингові дослідження веб-сайтів документно-комунікаційних установ архівів, органів НТІ, бібліотек, документознавчих ресурсів українського сегменту мережі Інтернет. В цілому необхідно відзначити, що інформаційний моніторинг дозволяє не тільки вивчати інформаційний контент мережі Інтернет, виконувати завдання інформаційного забезпечення навчальної, наукової діяльності, але і здійснювати концептуальні узагальнення, що розвивають сучасну теорію документознавства.

Увага, що приділяється дослідниками і викладачами документознавчих дисциплін до використання можливостей інформаційному моніторингу, цілком зрозуміла [4].

По-перше, інформаційний моніторинг є важливим інструментом дослідження інформаційного середовища. Провідна роль інформаційних ресурсів у сучасній системі передачі знань потребує постійного стеження за ними, порівняння і, безумовно, на цій основі розробки прогностичних програм їхнього розвитку.

Використовуючи дані моніторингу про стан відповідних інформаційних ресурсів, можна стежити за розвитком тої чи іншої установи, навчального закладу, одержувати досить точні відомості, що характеризують інформаційно-освітнє та професійне середовище.

По-друге, інформаційний моніторинг можна використовувати багатофункціонально для різних інформаційних об'єктів на основі властивих кожному з них параметрів, які можна вимірюти, а кількісні значення легко піддаються багатоаспектному аналізу.

По-третє, вивчення веб-ресурсів за допомогою моніторингу дає чітке уявлення про них у комплексному виді: концептуальному, фактографічному та графічному. Така подача результатів дослідження є принципово новою формою згорнутого знання про об'єкт спостереження. Це впливає на сприйняття даних, отриманих у ході аналізу, і розширює можливості ефективного інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у різних галузях науки і практики.

По-четверте, інформаційний моніторинг дозволяє вирішувати багато освітніх задач у вивчені дисциплін документознавчого циклу, оскільки в кожній з них необхідно аналізувати інформаційні ресурси, інформаційні продукти і послуги, роботу інформаційних установ. Зокрема, в процесі вивчення дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» за допомогою окремих можливостей інформаційного моніторингу, під час проведення практичних занять, студенти аналізували: інформаційні ресурси мережі Інтернет; інформаційно-аналітичну діяльність документно-комунікаційних установ; здійснювали моніторинг інформаційних продуктів і послуг Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, комплексно аналізували структуру публікацій фахових періодичних видань: «Вісника книжкової палати», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

По-п'яте, в умовах інформаційного суспільства інформаційний моніторинг, на нашу думку, є важливим механізмом проведення маркетингових досліджень, без яких у сучасних умовах неможливо зайняти стійкі позиції на вітчизняному і світовому інформаційному ринку.

Технологія інформаційного моніторингу в кожному напрямі має свою специфіку і потребує творчого підходу, що є цікавим кожному фахівцю в його професійному зростанні.

Активне використання інформаційного моніторингу в теоретичних та прикладних документознавчих дослідженнях, навчальному процесі обумовлює необхідність розгляду його сутнісних ознак з позицій використання в системі підготовки фахівців за спеціальністю документознавство та інформаційна діяльність. Як справедливо зауважує харківська дослідниця О.В. Титова, «немає однозначного тлумачення цього поняття, оскільки вивчення і використання інформаційного моніторингу відбувається в рамках різних сфер науково-практичної діяльності, з різною метою та різним інструментарієм [5, 80]».

Застосування методів інформаційного моніторингу – складна і багаторівнісна технологія. У різних галузевих науках створені свої теорії, розроблені свої моніторингові методики, і це знання досить різноманітне. Кожна галузь науки виробляє своє пояснення методу виміру об'єктів за допомогою інформаційних моделей і має свої принципи застосування моніторингового спостереження. Поміж тим, можна говорити про формування усталених підходів, що утворюють загальнонауковий фундамент даної технології, і про прикладні її

аспекти в дослідженні документно-інформаційного простору.

Дослідники різних сфер (особливо економічної), обґрутувуючи сутність моніторингових досліджень різних соціальних систем, однозначно підходять до визначення поняття моніторингу його функціонального призначення, проте пропонують різні підходи до його класифікаційної структури [1, 3-5, 7]. Визначення інформаційного моніторингу як одного з видів моніторингу, що технологічно поєднує в собі процеси систематичного збору, обробки і кумуляції інформації з метою оцінювання стану об'єкта, процесу чи явища та інструменту управління ними висвітлює лише загальні його сторони.

Акумулюючи різні визначення, можна сформулювати, що в документознавчому аспекті *інформаційний моніторинг – це система регулярного спостереження за явищами, об'єктами і процесами інформаційного простору, що передбачає систематичний збір даних про їхні основні параметри з метою оперативної їхньої діагностики та оцінки в динаміці*.

Із позицій документознавства інформаційний моніторинг може бути розглянутий як самостійний інформаційно-аналітичний процес, за допомогою якого піддаються дослідженням об'єкти, процеси і явища, які мають властиву їм інформаційну природу.

У свою чергу, моніторинг інформаційних об'єктів можна підрозділити на два напрямки: моніторинг прямий і опосередкований. Прямий моніторинг полягає в безпосередньому аналізі інформаційних явищ із метою виявлення їхніх іманентних закономірностей в інформаційній сфері. Даний вид моніторингу використовується для того, щоб послідовно вивчати закономірності інформаційного середовища, інформаційні ресурси, потреби та ін. Інформаційний моніторинг прямого призначення застосовується для: аналізу документних фондів, процесів їхнього формування, зберігання, використання; комунікативних технологій обробки й обміну інформацією в суспільстві; аналізу стану інформаційних ресурсів тієї чи іншої галузі; дослідження тематичних інформаційних потоків і т. ін.

Опосередкований моніторинг інформаційних об'єктів має більш складне освітнє завдання. Опираючись на властивості інформації моделювати, відбивати знання, у цьому випадку студенти вчаться простежувати динаміку самої об'єктивної реальності. Спочатку використовуються прийоми й методи прямого моніторингу, але надалі студент на основі показників, параметрів певних інформаційних об'єктів виявляють закономірності та тенденції розвитку цих об'єктів і формулюють висновки. Як приклад можна навести аналіз текстів на основі дослідження цитування, частоти й динаміки публікацій, посилань і т. ін., внаслідок чого можна дійти висновків щодо стану документознавчої думки, розвитку актуальних напрямів прикладних досліджень, продуктивності певних учених і установ. Необхідно відзначити, що опосередкований моніторинг використовує родову властивість інформації – здатність інформації моделювати та відбивати дійсність.

Переходячи безпосередньо до використання технології моніторингового спостереження в освоєнні дисциплін документознавчого циклу, можна визнати даний підхід універсальним документознавчим методом, що може бути застосованим на всіх етапах одержання нового знання. Специфіка використання інформаційного моніторингу в освоєнні документознавчих дисциплін полягає в його поліфункціональності. Тобто, моніторинг охоплює і теоретичні, і прикладні рівні вивчення документознавчих основ. Синтезування різних підходів у процесі ведення спостереження за об'єктом, його моделювання, аналіз моделі, абстрагування тощо дозволяє моніторинговому методу виходити на статус універсальної методики отримання нових знань і практичних навичок.

Моніторингову технологію в документознавстві можна трактувати як універсальну концептуальну систему, в якій присутні як методи загальнонаукового рівня (моделювання, аналіз, синтез, абстрагування), так і методи емпіричного дослідження (спостереження, опис, порівняння і т. ін.). Це не допускає віднесення моніторингової технології до методологічного арсеналу якої-небудь окремої науки (інформетрії, наукометрії, бібліометрії), її використання лише в межах окремих документознавчих дисциплін (теорія інформаційних потоків, інформаційні ресурси та ін.).

Застосування інформаційного моніторингу у вивчені документознавчих дисциплін дозволяє ефективно поєднувати кількісно-статистичні та логічні методи (аналіз і синтез, узагальнення, моделювання), що дозволяє аналізувати інформаційні об'єкти, процеси і явища не тільки на основі їхніх показників, параметрів, а й отримувати результати проведення моніторингового дослідження шляхом аналізу процесу розвитку досліджуваного об'єкта, виявлення його закономірностей, рекомендації до подальшої раціональної організації, прогнозу подій, пов'язаних із цим об'єктом.

Глобальний характер використання інформаційного моніторингу в документознавчих дисциплінах має сьогодні універсальний характер, стає очевидним, позитивна оцінка його ефективності відстежується в освоєнні конкретних дисциплін та у студентських дослідних роботах. Аналіз різних аспектів його використання в навчальній діяльності приводить до думки про необхідність злиття різних концепцій викладачів кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями НАККоМ у єдиний комплекс інструментів, який дозволить підвищити ефективність освітньої діяльності. Ми не відкидаємо різноманітність і широкий спектр його застосування в конкретних сценаріях та методиках викладання документознавчих дисциплін.

Як показує власний досвід, ознайомлення студентів з основами інформаційного моніторингу і застосування його в навчальному процесі є вельми важливим елементом професійного становлення документознавців, оскільки дозволяє вже на рівні 2-3 курсу

сформувати аналітичне ставлення до опанування матеріалу і зорієнтуватися в тенденціях розвитку окремих напрямів сучасного документознавства та інформаційної діяльності.

Використана література

1. Кобелев О.М. Інформаційний моніторинг бібліотек як складова нової соціально-комунікативної реальності: до постановки проблеми / О.М. Кобелев // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 23. – С. 77-84.
2. Кобелев О.М. Проблема визначення інформаційний моніторинг / О.М. Кобелев // Соціальні комунікації : матеріали Міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2009 р., Харків. У 2 ч. Ч. 1. – Х., 2009. – С. 88-90.
3. Майоров А.Н. Мониторинг как научно-практический феномен / А.Н. Майоров // Школьные технологии. – 1998. – № 5. – С. 25.
4. Сладкова О.Б. Информационный мониторинг: теоретико-методологические основы : учеб. пособ. / О.Б. Сладкова. – М. : МГУКИ, 2002. – 65 с.
5. Титова О.В. Інформаційний моніторинг як засіб сучасних інформаційних комунікацій / О.В. Титова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 80-85.
6. Чубукова О.Ю. Моніторинг роботи з інформаційними ресурсами / О.Ю. Чубукова // Проблеми науки. – 2000. – № 9. – С. 24-29.
7. Чубукова О.Ю. Інформаційний моніторинг як інструмент оцінки діяльності об'єкта / О.Ю. Чубукова // Проблеми науки. – 2001. – № 10. – С. 27-34.
8. Чубукова О.Ю. Організаційно-економічні шляхи здійснення інформаційного моніторингу / О.Ю. Чубукова // Проблеми науки. – 2001. – № 3. – С. 12-20.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО, КНИГОЗНАВЧОГО ТА БІБЛІОТЕКОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ СУЧASНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

O.V. Пастушенко

Охарактеризований загальний стан дослідження преси та періодики на сучасному етапі, розглянуто зміст дисертаційних досліджень 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., присвячених періодичним історико-бібліографічним, книгоznавчим та бібліотекознавчим виданням України, зокрема, розглядаються «Бібліологічні вісті (1923–1930)», «Книгарь», «Книголюб», «Українська книга», «Бібліотечний вісник» (видавець – Національна бібліотека України ім. В.Вернадського), «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета» (Національна парламентська бібліотека України), «Світ дитячих бібліотек», «Бібліотечний форум», «Бібліотекознавство. Документологія. Інформологія» тощо.

Ключові слова: історико-бібліографічні дослідження, часописи з книгоznавства, бібліотекознавство, українська преса та періодика.

PERIODICAL ISSUES OF HISTORICAL-BIBLIOGRAPHICAL, BIBLIOLOGY AND LIBRARY SCIENCE DIRECTION AS AN OBJECT OF CONTEMPORARY RESEARCHES

O.V. Pastushenko

The article characterizes general condition of press and periodical issues nowadays. The article analyzes content of dissertation researches of 1990s – beginning of XX century, devoted to periodical historical-bibliographic, book- and librarian-study issues of Ukraine.

Keywords: historical-bibliographical studies, periodical issues on bibliography, library science, Ukrainian press and periodical issues.

Історія української періодичної преси та наукової періодики сьогодні є одним із найбільш актуальних для соціогуманітарних досліджень напрямів. Це є закономірним етапом формування нових напрямів, аспектів, актуальних тем у науці, оскільки впродовж значного часу історія

української періодичної преси та наукової періодики висвітлювалася в ідеологічно деформованому контексті.

Показником актуалізації цієї проблематики є численні дисертаційні дослідження, які засвідчують високій рівень та інтенсивність розробки різних тем, закладають підвалини для розвитку як пресознавства як напряму, пов'язаного з історією журналістики, так і інших галузевих наукових напрямів та окремих наук, зокрема, історичних, філологічних, політологічних, соціологічних та соціально-комунікаційних. Сьогодні таких дисертацій понад 120. Дисертації є найбільш виразним показником загальної затребуваності суспільством цієї проблематики, фіксують завершеність розробки теми або проблеми, ґрунтуються на доведення достовірності наукових результатів, містять їх апробацію у практиці та визнання у науковому товаристві, показують перспективи подальших досліджень. Серед них й проблема ролі досліджень періодичної преси та періодики в розвитку системи галузевих знань.

Найбільша кількість дисертацій присвячена пресі як джерелу вивчення національно-культурної політики та національно-культурному руху у періоди останньої четверті XIX – поч. ХХ ст.; періоду 1905–1914 рр., періоду Української революції (національно-визвольних змагань за українську державу) 1917–1920 рр.; в 1920–1930-х роках ХХ ст.; періоду нацистської окупації; 50-х-60-х років, а також сучасний період (релігійна преса, преса політичних партій, засобів масової інформації новітньої України, преса у державотворчих процесах, електронні журнали в системі інформаційних ресурсів). За останні роки домінує сучасна проблематика, присвячена пресі періоду незалежності та її функціям [1].

Серед таких напрямів періодичні видання історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування займають поки ще скромне місце, однак, для розвитку бібліографознавчих та книгознавчих досліджень вони мають велике значення. Воно складається з того, що найбільша увага зосереджена на дослідженнях, що присвячуються періоду формування національної бібліологічної школи, що була знищена в 30-х роках і тому, до 90-х років перебувала під ідеологічним табу.

З 90-х років різні дослідники історії бібліотечної справи торкалися теми історії професійних бібліотекознавчих та книгознавчих часописів 20-30-х років ХХ ст., зокрема, українські дослідники С.І. Білокінь, М.І. Гуменюк, Я.Р. Дашкевич, Л.А. Дубровіна, Я.Д. Ісаєвич, Г.І. Ковальчук, Н.Ф. Королевич, Л. Лазебний, В. Мільман, О.С. Онищенко, Н. Рева, Н.Г. Солонська, В.Є. Сошинська та інші, – у статтях та монографіях присвячених загальним питанням історії бібліотек та книжкової культури. Однак, хоча ці праці були написані ґрунтовними дослідниками, вони були фрагментарними. Лише в дисертаційних дослідженнях часописи стали спеціальним об'єктом комплексного наукового аналізу як видавниче явище.

Разом з тим, поряд з дисертаційними дослідженнями виникає й напрям створення

бібліографічних покажчиків з історії преси, де фіксуються різні довідники, що також відображають загальносуспільний інтерес до цієї теми та виконують функції джерельної бази подальших досліджень. Серед них певне значення мають бібліографічні покажчики змісту професійних бібліотечних та книгознавчих видань, або присвячені часописам загальнокультурного змісту де публікувалися статті бібліотекознавчої, бібліографічної та книгознавчої тематики, хоча їх кількість і незначна. Певне значення в цьому плані мають й дисертаційні дослідження часописів, таких, наприклад, як «Червоний шлях» [2], здійсненого Н.В. Лошинською, або, наприклад, низка праць В.Є Сошинської, присвячених спеціальній українській періодиці першої третини ХХ століття, де увага приділяється виданням цього профілю, що тут розглядається [3]. Однак, в ця стаття присвячена власне дисертаційним дослідженням.

Так, зокрема, в бібліографічному покажчику «Джерела українознавства» вказані лише «Бібліологічні вісті» та «Книголюб» [4]. Тема аналізу таких праць поки ще не стала об'єктом окремого наукового аналізу, хоча книгознавча тематика присутня в декількох дослідженнях процесів утворення та розвитку національного руху в Україні, однак, спеціально не виокремлена.

Серед таких видань необхідно назвати покажчик наукового часопису «Бібліологічні вісті» (1923–1930): Систематичний покажчик змісту», підготовлений Г.І. Ковальчук, де розписаний по роках багатоаспектний зміст часопису – єдиного на тої час друкованого органу Українського наукового інституту книгознавства, де публікувалися статті співробітників як самого Інституту, так і Всеноародної (національної) бібліотеки України, Української книжкової палати, книгознавці та бібліотекознавці з різних університетських та публічних бібліотек. Зміст цього часопису дозволяє не лише розкрити імена видатних вчених, а й уявити значення передової української бібліологічної думки, що поєднувала книгознавство, бібліотекознавства та бібліографію, розкрити її інтелектуальний потенціал, **розкрити** рівні види та типи публікацій, напрями дослідження української книжкової культури, розвиток теорії та методології книгознавства та його напрямів; формування національного бібліотекознавства та бібліографії, зокрема, репертуару української книги, української преси, дослідження світового досвіду в галузі бібліотечного будівництва тощо [5].

Цьому ж часопису приділяє увагу Н.Г. Солонська, яка захистила дисертацію на тему «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20- початку 30-х років ХХ століття в 1997 р. [6]. Вона показала, що часопис став самостійним осередком книгознавчої думки, підготовлений всім розвитком української гуманітарної науки, спрямованим на формування перспективних напрямів книгознавства, які стали можливими лише із здобуттям Україною незалежності. Значна увага приділена авторському складу, який представляв

найкращі сили української історичної та філологічної науки, що присвятили своє життя розвитку бібліологічної науки, книгознавству. На його сторінка знайшли відображення й розвиток загальних принципів бібліотечного будівництва та бібліотеки як складного, багатовимірного об'єкту культури, наукової та культурно-освітньої національної установи.

Іншим сучасним книгознавчим явищем стала дисертація Т.С. Гринівського, присвячення часопису «Книгарь» як осередку вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 pp.) [7]. «Книгар» був першим книгознавчим часописом, який оперативно реагував на усі актуальні питання цього нестабільного часу. Комплексне дослідження Т.С. Гринівського розглядає різні аспекти історії та функціонування часопису: він проаналізував передумови й історію його застосування та розвитку, охарактеризовано завдання, структуру, архітектоніку, змістове наповнення та методику подачі публікацій. Значну роботу проведено із встановлення авторів видання, просистематизовано та проаналізовано статейні та рецензійні матеріали «Книгаря», що є ґрунтовою джерельною базою історії становлення національної видавничої справи. Показаний його поліфункціональний напрям, визначено їх характерні особливості та нелегкі умови існування на тлі стану української видавничої справи періоду визвольних змагань 1917 – 1920 р. Стверджується про важливе місце даного часопису у розвитку національного книгознавства, попри короткий час його існування.

Інформаційна цінність цього часопису надзвичайна не лише для книжників. «Книгарь: Літопис українського письменства», яке видавало у Києві товариство «Час», крім наукових книгознавчих та публіцистичних статей інформацій, публікував значну кількість рецензій на українські книжки, в галузі української національної культури (в тому числі на перші поетичні збірки М. Рильського та П. Тичини, бібліографічні огляди українських нових видань, приміщувалися огляди бібліотек (зокрема, статтю І. Свенціцького про бібліотеку Національного музею у Львові та інші бібліотеки Львова, статті С. Кондри «Бібліографічна класифікація по децимальній системі», де розкривається сутність і переваги класифікаційної системи М. Дьюї, а також його ж праці в галузі бібліотечної технології, стандартизації бібліотечної справи, каталогізації, зокрема, на інвентарному, систематичному та алфавітному каталогах. На сторінках цього часопису публікувалися статті стосовно змісту науки бібліографії. Видання припинило свої існування з приходом більшовистської влади.

Не можна не відзначити невеличкий за обсягом покажчик М.А. Грузова та М.А. Шудрі, присвячений виданню «Книголюб» за часи в 1927–1932 pp., створеного українською еміграцією у Празі в міжвоєнний період (яке виходило до 1982 pp.) [8]. Важливим досягненням цього покажчика є його унікальний зміст, який повертає в історію української культури цілий шар книгознавчої інформації, яка належить українським діячам, які об'єдналися в Українське товариство книголюбів у Празі, дозволяє повернути культурі імена осіб, які долучилися до цієї

справи, подає й короткій біографічний словник цих осіб.

У дисертації І.М. Плехової, присвяченій часопису «Українська книга» (1937–1943), охарактеризовано цей український фаховий часопис із книгознавства й бібліографії «Українська книга», що наприкінці 1930-х рр. був єдиним центром національної книгознавчої думки в Україні. Проаналізовано умови розвитку української фахової книгознавчої періодики кінця XIX - початку XX ст., запропоновано періодизацію розвитку книгознавчої преси даного періоду. Висвітлено умови реалізації часопису «Українська книга», визначено відповідність та новаторство її концептуальних засад, а також місце і роль художньо-технічного оформлення в реалізації концепції журналу та специфіку маркетингової стратегії. Розкрито особливості співпраці редакції часопису з провідними українськими науковцями. Встановлено авторство статей, надрукованих під шифрованими та дешифрованими криptonімами, розглянуто проблемно-тематичну палітру публікацій часопису та актуальність їх наукового спрямування. Наведено дані статистичного аналізу діяльності українських видавництв, які працювали в період існування львівського часопису [9].

Часописи бібліотечного та книгознавчого спрямування періоду української незалежності (1991–2005) розглянув у дисертаційному дослідженні Л.І. Бейліс [10]. Він проаналізував систему фахової бібліотечної періодики, яка складається в Україні, починаючи з 1990-х рр.

В дисертації ґрунтовно розглянуто часописи «Бібліотечний вісник» (видавець – Національна бібліотека України ім. В.Вернадського), «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета» (Національна парламентська бібліотека України), «Світ дитячих бібліотек», «Бібліотечний форум», «Бібліотекознавство. Документологія. Інформологія» (Державна академія керівних кадрів культури та мистецтв), показано, що власне ці часописи створюють в Україні національну систему української фахової бібліотечної періодики. До національної системи фахових видань віднесено й періодичні збірники, зокрема, наукові збірники Харківської державної академії культури і мистецтв, Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Київського національного університету культури і мистецтв, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, які видаються як щорічники, або в якості неперіодичного видання, що продовжується. Крім того, оглянуто низку видань журналного типу, інформаційних бюллетенів, які випускаються державними або обласними бібліотеками і також є неперіодичними виданнями, що продовжуються.

Охарактеризовано інформаційні бюллетені як підвід серіальних українських бібліотекознавчих видань, які почали свій розвиток, починаючи з 1992 р., зокрема, «Бібліотеки України – юнацтву. Досвід. Проблеми. Перспективи» (1992–1996), «Бібліосвіт» (Державна юнацька бібліотека України); «Вісті з бібліотек» (Львівська ОУНБ), «Бібліотеки Київщини: Досвід. Проблеми. Перспективи» (Київське обласне управління культури і Київська обласна

бібліотека для дітей); «Пульс бібліотечного життя» (Управління культури Херсонської держадміністрації і Херсонська обласна універсальна бібліотека ім. О.М. Горького); «Дайджест «В бібліотеках області. Інформація. Досвід. Реклама» (Управління культури Сумського облвиконкому і Сумська обласна універсальна наукова бібліотека); «Інформаційний дайджест «В досьє библиотекаря» (Запорізьке управління культури облдержадміністрації та обласна універсальна наукова бібліотека ім. О.М.Горького); «Библиокрым» (Міністерство культури Автономної республіки Крим і Фонд підтримки бібліотек), «Бібліоімпульс» (Кіровоградська Обласна бібліотека юнацтва); «Калейдоскоп цікавих фактів» (Полтавська Обласна бібліотека юнацтва ім. Олеся Гончара).

Л.І. Бейліс залучає до періодичних видань й Збірники КНУКіМ «Соціально-психологічні проблеми бібліотечної професіології, менеджменту та маркетингу послуг» (К., 1998), щорічник «Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні», (з 1999 р.), де розкривають наукові проблеми суто бібліотекознавчого напряму. Його матеріали ґрунтуються на методології педагогіки, соціології, тісно пов'язані із проблемами бібліотечної професіології. Крім того, згадуються й «Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського» (з 1998 р.) – найбільш ґрунтовне серіальне видання, яке віддзеркалює широкий спектр проблем сучасного бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, а також «Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника», важливі з точки зору вивчення фондів україніки, особливо у західних областях України, а також цікавими підходами до бібліотекознавчих проблем.

В дисертації розглянуто окремі видання та місце, яке вони займають у системі професійної комунікації, структури, контенту, авторського складу, галузевої приналежності, встановлено головних редакторів і членів редколегій. подано типологічну характеристику, висвітлено процес створення системи української бібліотечної періодики у контексті історичної перспективи, починаючи з першої половини ХХ ст. Визначено жанри, документальних джерел наукової інформації.

Отже, основна увага дослідників, які обрали цю проблематику дисертаційних досліджень, була прикована до найбільш значних часописів бібліотекознавчого та книгознавчого напрямів. Автори встановлювали кількість, структуру і зміст, редакторський та авторський склад, жанрову приналежність, редакційно-видавничу специфіку, а також історичне значення для розвитку науки.

Було б важливим приділити спеціальну увагу часописам та журналам, періодичним збірникам, який не вдалося з політичних причин набрати ваги, зокрема, декільком виданням, досить різним за структурою і змістом «Бібліотечний вісник» (1919), «Бібліотечний журнал» (1925 – 1926), «Бібліотечний збірник» (1926 – 1927), «Журнал бібліотекознавства та

бібліографії» (1927 – 1930), «Інформаційний бюллетень» (1935), «Науковий збірник «Бібліотеки АН УРСР» (1945) та «Журнал Бібліотеки Академії наук» (1946 – 1947), «Книга» (1923–1924, Харків), Недослідженім залишається щорічник «Бібліотекознавство і бібліографія», збірник статей, який виходив друком з 1965 по 1992 роки на базі Харківського державного інституту культури.

Бібліотечна, бібліографічна та книгознавча періодика є специфічним об'єктом вивчення, в цих виданнях зосереджений велике коло історико-культурологічної інформації, вони за змістом охоплюють дуже широкі питання розвитку соціогуманітарної сфери суспільства. Ці видання характеризує різноманітність жанрової приналежності публікацій, серед котрих – офіційні документи, що регламентують розвиток галузі, методичні рекомендації і інструкції, наукові теоретичні та методологічні огляди, історичні розвідки, дискусії, публіцистичні статті, практичний досвід. Вони є необхідними каналами професійної комунікації як в історичній ретроспективі, та і в сучасному світі, коли ми перейшли на електронні форми, що значно розширили комунікаційні можливості соціального спілкування.

Використана література

1. *Пастушенко О.В.* Розвиток дисертаційних досліджень з історії періодичної преси в Україні у 90-х XX ст. – початку 10-х років ХХІ ст.: бібліографічний аспект / О.В. Пастушенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 301-323.
2. *Лощинська Н.В.* Журнал «Червоний шлях» та літературний процес 20-30-х рр. в Україні [Текст] : Автореф. дис... канд. філ. наук: 10.01.01 / Н.В. Лощинська, 1999. – 18 с.
3. *Сошинська В.Є.* Спеціальна українська періодика першої третини ХХ століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / В.Є. Сошинська // Бібліографознавство: теорія і практика: Зб. наук. ст. / НПБУ, КДІК. – К., 1997. – С. 111-120; *Сошинська В.Є.* Спеціальна українська періодика першої третини ХХ століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / В.Є. Сошинська // Бібліографознавство: теорія і практика: Зб. наук. ст. / НПБУ, КДІК. – К., 1997. – С. 111-120.
4. Джерела українознавства // Укл. Н.М. Погребецька, Л.М. Ковінчук; Віdp. Ред. В.Ю. Омельчук. – Вип. 2: Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань, 1998. – С. 236.
5. Бібліологічні вісті (1923–1930): Систематичний покажчик змісту / уклад. Г.І. Ковальчук; наук. ред. , вступ С.І. Білокінь; Нац. парл. Б-ка України. – К. : Абрис, 1996. – 157 с.

6. Солонська Н.Г. «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20-початку 30-х років ХХ століття [Текст] : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / Н.Г. Солонська, 1997. – 23 с.
7. Гринівський Т.С. Часопис «Книгарь» як осередок вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 рр.) [Текст] : автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / Т.С. Гринівський, 2008. – 20 с.
8. Грузов М.А. «Книголюб» (Прага, 1927–1932): покажчик змісту часопису / М.А. Грузов, М.А. Шудря / За ред. О.Сидоренка; Досл. Центр історії укр. преси. – К., 1996. – 34 с. (Серія: Бібліограф. показники).
9. Плехова І.Д. Часопис «Українська книга» (1937–1943) у контексті становлення української книгознавчої періодики першої половини ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / І.Д. Плехова, 2010. – 19 с.
10. Бейліс Л.І. Українська бібліотечна періодика 1991–2005 років: основні тенденції розвитку [Текст] : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / Л.І. Бейліс, 2006. – 18 с.

**ВНЕСОК Л.І. ГОЛЬДЕНБЕРГА У РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОЇ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ БІОБІБЛІОГРАФІЇ (50-80-ті роки ХХ ст.)**

Л.О. Матвійчук

У статті розглянуто вагомий внесок бібліографів у розвиток наукової літературознавчої біобібліографії, які активно працювали у сфері гуманітарних наук у 50-80-х рр. ХХ ст., окреслено роль Л.І. Гольденберга у формуванні і становленні фундаментальної методичної основи біобібліографії, розглянуто його критичні праці та основні вимоги як провідного фахівця в галузі книгоznавства та бібліографії в Україні до біобібліографічного матеріалу та видання покажчиків.

Ключові слова: біобібліографічне дослідження, бібліографічний покажчик, бібліографознавство, книгоznавство, біобібліографічний апарат, бібліографічний опис.

**GOLDENBERG'S CONTRIBUTION TO DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC
LITERARY BIOBIBLIOGRAPHY (1950s - 1980s)**

L.O. Matvijchuk

The article analyses contribution of the Soviet humanitarian bibliographers to development of scientific literary bibliography in 1950s - 1980s. It emphasizes L. Goldenberg's role in foundation of the basic methodological bibliographic principles. It also deals with critical reviews of this leading Ukrainian specialist in bibliography and bibliology and reveals the basic requirements to biobibliographic and index material.

Keywords: biobibliographic research work, bibliographic index, bibliographiology, bibliology, biobibliographic system, bibliographic description

Розвиток біобібліографічних досліджень соціогуманітарного характеру в системі НАН України в період 50-90-х рр. ХХ ст. характеризувався започаткуванням основних методологічних та методичних зasad напряму бібліографії як науки та біобібліографії вчених. Попередній період, попри методичні розробки М.І. Ясинського, М.А. Плевака і Г. Тарнавського [1, 2], характеризували практичну стадію опрацювання методики складання біобібліографічних персональних покажчиків, хоча розвиток української біобібліографії починається ще у другий половині XIX ст. [3].

Суспільно-політична ситуація в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст., коли національна бібліографія була «засуджена», а вчені пережили репресії, потім Велика Вітчизняна війна та

відбудова народного господарства в 40-х рр., – не сприяли активізації бібліографічних праць та розробці методичної основи національної біобібліографії, тим паче, що в пріоритетах гуманітарної науки було задекларовано роль народних мас в історичному процесі. Тому бібліографія літературознавства була зосереджена на видатних письменниках, які були визнані радянською владою, а короткі біобібліографічні розвідки стосувалися переважно політичних діячів.

Науково-методичним центром бібліотечної та бібліографічної діяльності в УРСР із 1949 р. стала Державна публічна бібліотека УРСР (до цього часу – Національна бібліотека Української держави (1918), Всеноародна бібліотека України (1919-1934), Бібліотека АН УРСР (1934-1949), нині – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), яка була створена з метою укріплення розвитку бібліотечної справи в Україні. Тому, з 50-х рр. ХХ ст. в ДПБ АН УРСР почалися методичні розробки основних зasad бібліотечно-бібліографічної роботи та підготовка бібліографічних покажчиків, серед котрих розвивався й напрям біобібліографії.

Зважаючи на викладене, важливим завданням є визначити внесок Бібліотеки та її вчених у розвиток бібліографознавства, які закладали його засади, що досі не було об'єктом спеціального дослідження. Лише коротко сказано про це у працях Л.А. Дубровіної та О.С. Онищенка [4], згадано в дисертаційних дослідженнях О.М. Яценка [5] та Д.В. Устиновського [6].

Розвиток літературознавчої біобібліографії та шевченкіані як окремого напряму в Державній публічній бібліотеці УРСР (з 1964 р. – Центральної наукової бібліотеці АН УРСР) в 50-80-х рр. відзначився значною активізацією. Серед біобібліографів, які активно працювали у сфері гуманітарних наук та літературознавстві, зокрема можна виокремити таких вчених як Л.І. Гольденберг, О.С. Ровнер, І.З. Бойко, К.Є. Скокан, С.В. Сороковська, Г.М. Гімельфарб, Л.В. Беляєва, М.В. Булавицька, Ф.К. Сарана та ін. Кожен із цих учених зробив вагомий внесок у розвиток наукової бібліографії та біобібліографії, про це свідчать покажчики праць співробітників НБУВ [7], і отже – це заслуговує на спеціальне окреме дослідження.

Окреме місце в цій когорті згаданих учених займає Л.І. Гольденберг. Він майже все творче життя присвятив книгознавчій та бібліографічній науці, працюючи в Бібліотеці (1947-1990 рр.), де пройшов шлях від редактора до старшого наукового співробітника. Він став одним із провідних фахівців у галузі книгознавства та бібліографії в Україні, про що свідчить його біобібліографічний покажчик, виданий 1991 р. [8].

Лев Ізраїлович Гольденберг народився 1921 р. в Києві. 1929 р. вступив і 1947 р. закінчив філологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. В 1942-1945 рр. був учасником бойових дій на фронтах війни. За участь у Великій Вітчизняній війні нагороджений трьома бойовими медалями та медаллю «За перемогу над Німеччиною». З березня 1947 р. до

квітня 1947 р. працював заввідділу іноземної літератури Київської обласної бібліотеки ім. ВКП(б).

Від липня 1949 р. працював у бібліографічному відділі Державної публічної бібліотеки УРСР на посаді старшого редактора, а надалі – головним бібліотекарем відділу бібліографії (з 1967), відділу наукової інформації і довідково-бібліографічного обслуговування (з 1972 р.), молодшим науковим співробітником відділу теорії і методології культури, історії книги та бібліотечної справи (з 1973), старшим науковим співробітником відділу книгознавства (1974-1990 pp.) [9].

Л.І. Гольденберг є автором значної кількості статей, бібліографічних покажчиків та оглядів матеріалів в енциклопедичних виданнях, часописах, збірниках праць, а також монографій «Українська радянська літературна бібліографія», «Бібліографічні джерела українського літературознавства», «Літературознавча книга в Українській УРСР», фундаментальної публікації документів «Книга и книжное дело в Украинской ССР : сборник документов и материалов, 1917-1941» [10]. Він брав участь у багатьох колективних працях, у створенні монографії «Історія ЦНБ АН УРСР». Одночасно проводив семінари в Київському інституті культури, де вів курс загальної іноземної бібліографії та заняття з бібліографії художньої літератури та літературознавства.

1971 р. він захистив дисертацію на тему радянської літературознавчої бібліографії – «Українське радянське літературознавство та проблеми його інформаційно-бібліографічного забезпечення», опубліковану в подальшому як монографію того самого року [11].

Упродовж творчого життя Л.І. Гольденберг залишив багатий бібліографічний та книгознавчий доробок, про що свідчить його біобібліографія, видана до 70-річчя. Однак, в його численному бібліографознавчому доробку окреме місце займає біобібліографічний аспект: у ньому Л.І. Гольденберг проявив себе якщо не як засновник (ця заслуга належить Івану Франку), та як перший в Україні професійний фахівець у галузі критичної біобібліографії. Тому аналіз його біобібліографічних праць та критичних статей викликає науковий інтерес у істориків бібліографознавства.

Він прийшов працювати в Бібліотеку 1949 р. У цей період Бібліотека АН УРСР була перетворена на Державну публічну бібліотеку УРСР (далі – ДПБ) і була орієнтована керівництвом на підтримку розвитку масової та рекомендаційної бібліографії на допомогу бібліографам масових та наукових бібліотек УРСР.

У бібліотеці почався розвиток цього напряму. З цією метою на початку 50-х рр. було схвалено два важливих методичних документи – «Інструкція бібліографічного опису», укладена О.С. Ровнер, за відповідальною редакцією К.М. Грибовської (К., 1951) [12], та «Список умовних скорочень при бібліографічному описі», укладений О.В. Бистряковим, О.Я. Білик,

Р.Б. Ліммер (К., 1951) [13]. Ці методичні документи визначили методику підготовки бібліографічного опису в будь-якій бібліографічній діяльності, враховуючи і підготовку ретроспективних, науково-допоміжних покажчиків, бібліографічних списків, каталогів. Розвиток зasad біобібліографічного напряму, який розпочався в 50-х рр. фактично у межах літературознавчої бібліографії, значною мірою не був методично забезпеченим та ґрунтувався на досвіді бібліографів-практиків, які своїми покажчиками встановлювали норми наукової біобібліографії, хоча на той час уже існували міжнародні підходи до складання таких праць. Лише через 30 років, 1981 р. в системі АН УРСР вийшли методичні рекомендації щодо складання біобібліографії вчених [14].

Одночасно в бібліотеці у цей період розвивається рекомендаційна біобібліографія, спрямована на популяризацію класиків літератури. Бібліографічні покажчики приурочувалися до ювілеїв, наприклад, до 100-річчя Івана Франка (І.З. Бойко) [15], Панасу Мирному (М.В. Булавицька) [16], 150-річчя О.С. Пушкіна (І.З. Бойко, Г.М. Гімельфарб) [17], 100-річчя з дня смерті М.В. Гоголя (І.З. Бойко, Г.М. Гімельфарб) [18], 125-річчю Л.І. Глібова (І.З. Бойко) [19] та ін. Значна увага приділяється загальній популяризації творчості Тараса Шевченка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки [20], а також радянським письменникам: Павлу Тичині, Олесю Гончару [21]. У цей період поширилася практика супроводження видань творів українських письменників короткими бібліографіями критичної літератури щодо життя та творчості, зокрема, Михайла Коцюбинського, Ю.І Яновського, Л. Первомайського та інших, підготовлений бібліографами Ф.К. Сараною та М.В. Булавицькою [22].

Отже, Л.І. Гольденберг потрапив до середовища бібліографів, які розвивали бібліографічних напрям у ДПБ УРСР. Він відразу включився в цю роботу, пов'язану з підготовкою бібліографічних літературознавчих оглядів, що були призначені для впровадження наукового знання у практику діяльності масових бібліотек і публікувалися в науково-популярних журналах, зокрема, «Українська мова в школі», «Соціалістична культура», «Вітчизна», «Культурно-освітня робота» [23]. Розвивалися різні види бібліографічної продукції, зокрема, бюллетень нових надходжень, методичні та бібліографічні матеріали на допомогу бібліотекам, бібліографічна пам'ятка, бібліографічний огляд тощо. Ці праці мали оперативний характер, який визначав вибірковий підхід до бібліографії, незначний обсяг та швидке старіння матеріалу [24].

Тоді ж у 50-х рр. Л.І. Гольденберг взяв участь у підготовці бібліографії «Украинская литература. Дооктябрьский период», над укладанням якого працювали також І.З. Бойко, І.В. Булавицька, А.М. Гімельфарб, А.А. Куніна, К.Є. Скокан, виданий під спільним грифом із Державною бібліотекою ім. В.І. Леніна 1957 р. [25]. Ця праця стала для Л.І. Гольденберга ґрунтовним досвідом професійної науково-бібліографічної роботи.

Л.І. Гольденберг брав активну участь у підготовці біобібліографічних праць, тому швидко набув необхідної кваліфікації. Перші такі його праці про І. Франка та І.К. Микитенка вийшли друком у 50-х рр. ХХ ст. [26]. У 60-70-х рр. він опрацьовує фундаментальну тему післявоєнного періоду, а результати роботи узагальнює в літературознавчу бібліографію післявоєнного періоду «Українська радянська літературна бібліографія» [27]. Ця робота заслуговує на окрему увагу, оскільки автор розвиває методичні засади персональної біобібліографії, виступає як критик біобібліографічних праць.

Книга містить біобібліографічні підрозділи: «Персональні бібліографічні покажчики», «Семінарії». «Біобібліографічні словники», в яких Л.І. Гольденберг здійснює загальний огляд опублікованих персональних бібліографій, методичної літератури з питань вивчення життя та діяльності письменників та біобібліографічних словників, підготовлених провідними науковими установами в Україні. Важливість таких досліджень Л.І. Гольденберг цілком справедливо пояснює їхньою емпіричною основою. Він зазначає, що «персональні покажчики є найкраще розробленим у світовій бібліографічній практиці типом літературознавчої бібліографії – адже одне з центральних місць у досліженні літератури посідає саме вивчення творчості окремих письменників, визначення ролі і місця письменника в загальному історико-літературному процесі, що неможливо без проведення обов'язкової попередньої роботи – опрацювання персональної бібліографії письменника. У переважній більшості таких покажчиків бібліографується творчий доробок письменника, літературно-критичні та інші матеріали, що стосуються його творчості [28].» Дослідник коротко зупиняється на загальній характеристиці стану біобібліографічної діяльності в Україні, вказує на основні біобібліографії, що вийшли в цей період, відзначає позитивні та негативні якості видань. Його праця містить і попереднє посилання на перші ґрунтовні видання біобібліографії таких письменників, як Лесь Мартович, О. Кобилянська, П. Грабовський, О. Маковей, В. Стефаник.

Увагу Л.І. Гольденberга привертає і біографічна розробка шевченкознавства і франкознавства. У шевченкіані він вказує на капітальний двотомний покажчик «Т.Г. Шевченко», підготовлений спільними зусиллями бібліографів Центральної та Львівської наукових бібліотек Академії наук УРСР, у якому вперше з усією можливою повнотою була зібрана науково цінна шевченкознавча література за 120 років (1839-1959), що вийшла 1963 р. [29], а також працю Книжкової палати УРСР, в якій зареєстровані окремі видання творів Тараса Шевченка в оригіналі та в перекладах на інші мови [29], а також низку бібліографічних списків «Збірниках праць наукових шевченківських конференцій» бібліографічної шевченкіані, підготовлених Ф.К. Сараною, та його окремі праці з шевченкіані. Згадуючи ці праці, Л.І. Гольденберг вважає, що вони формують надійну бібліографічну основу для наукового

вивчення творчості великого Кобзаря України, підготовки різноманітних рекомендаційних покажчиків для різних категорій читачів.

Бібліографічна база франкознавства, на його думку, складена М.О. Морозом, зокрема «Іван Франко Бібліографія творів, 1874-1964» (К., 1966) та його інші твори в з франкознавства, який подає найповніший бібліографічний покажчик творів Івана Франка – окремих видань та публікацій у періодичній пресі, альманахах і збірниках, відзначаючи значну роботу з атрибуції творів Франка, а також науково-методичну базу підготовки біобібліографії Івана Франка [30]. Крім того, Л.І. Гольденберг вказує й на бібліографічні розвідки львівських бібліографів, уміщенні у збірниках Львівського університету «Іван Франко. Статті і матеріали».

Л.І. Гольденберг згадує грунтовні праці серії бібліографічних праць львівських бібліографів про життя і творчість О. Маковея, О. Кобилянської, «Руської трійці» (М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького), В. Стефаника, І. Котляревського, М. Коцюбинського, колективну роботу бібліографів Центральної наукової бібліотеки Харківського університету (Е.С. Беркович, Р.А. Ставинська, Р.І. Штраймиш) «Григорій Сковорода» (Х., 1968) та деякі інші бібліографічні посібники.

Він звертає увагу на перші наукові біобібліографічні видання, що з'явилися наприкінці 50-х – на початку 60-х рр., і стали зразками науково-допоміжних біобібліографій, розрахованих на спеціалістів-літературознавців і критиків. Зокрема, у цьому виданні львівських академічних бібліографів: М.П. Гуменюка «Петро Козланюк» (Л., 1957) та О.П. Куща «Олександр Гаврилюк» (К., 1957), згадуються покажчики, присвячені Остапу Вишні, В. Бобинському, М. Ірчану, А. Головку, В. Сосюрі. Характеризуючи високий рівень підготовки цих покажчиків, він відзначає вагому дослідницьку роботу зі встановлення дат життя, атрибуції творів, критичної літератури, персоналій.

Також високому науковому рівневі, як вважає Л.І. Гольденберг, відповідає бібліографічний покажчик К.Є. Скокан «М.Т. Рильський» (К., 1970) [31]. Л.І. Гольденберг називає його зразком всебічного бібліографічного опрацювання друкованих джерел про життя та творчу і громадську діяльність письменника, встановлення оригінальних і перекладних творів М.Т. Рильського, схвалює ставиться до системи розміщення матеріалів та допоміжних покажчиків.

Оглядаючи науково-бібліографічне опрацювання прикнижкових бібліографічних матеріалів у збірках творів письменників, що видавалися Держлітвидавом України, Л.І. Гольденберг критично ставиться до якості видань, де, як він вказує, відчувається відсутність професійної бібліографічної підготовки, оскільки до них не залучалися досвідчені бібліографи, або ігнорувалися зазначення прізвищ упорядників прикнижкових бібліографій.

Виключенням він називає прикнижкову бібліографію творів Є. Гребінки, фактично першу наукову бібліографію текстів письменника, де у хронологічному порядку майже вичерпно зареєстровані всі відомі твори (першодруки, перевидання і збірки) письменника. Ретельністю опрацювання відзначалися також бібліографічні додатки до творів П.Г. Тичини і Олеся Гончара (складені І.З. Бойком), до творів А. Тесленка, Л. Первомайського і Ю. Яновського (упорядник Ф. Сарана), Ю. Смолича (склав В. Фількін), складена літературознавцем Л. Коваленком бібліографія до тритомного видання творів А. Малишка і деякі інші прикнижкові бібліографії.

Також Л.І. Гольденберг зупиняє свою увагу на статтях журналу «Радянське літературознавство», де були надруковані списки творів І. Мики-тенка, Я. Мамонтова, переліки літературно-критичних матеріалів про життя і творчість А. Головка і М. Стельмаха, матеріали до бібліографії М. Павлика та ін. [32]. Він згадує й про краєзнавчу бібліо-графію П. Ротача «Літературна Полтавщина» та В. Полєка «Літературно-мистецька і наукова Івано-Франківщина», що друкуються в журналі «Архіви України» під рубрикою «Матеріали до українського біобібліографічного словника».

Хоча цей розділ у праці Л.І. Гольденберга значною мірою був оглядовим, він уперше в історії бібліографії збирав в єдиному систематизованому вигляді основний біобібліографічний доробок українських літературознавців, професійно оцінював з точки зору бібліографічної майстерності.

Високо оцінює вчений деякі біобібліографічні словники, зокрема, М.П. Гуменюка «Письменники радянського Львіва. Матеріали до біобібліографії» (Вип. 1., Л., 1960).

Розглядаючи ґрунтовний п'ятитомний біобібліографічний словник «Українські письменники» (К., 1960-1965), виданий під редакцією О. Білецького, як помітне досягнення не тільки української, але й усієї радянської літературознавчої бібліографії, Л.І. Гольденберг виступає як прискіпливий критик, який бачить не лише позитивні досягнення, а й недоліки, що погіршують якість тексту. Він гостро критикував основні принципи добору матеріалу та його повноту, зокрема у 2-5 томах, присвячених XIX-XX ст. [33], де поза межами залишилося багато цікавого матеріалу. Не задовольняло його й те, що упорядники, приступаючи до підготовки видання, не визначили його тип і читацьке призначення, що зумовило невизначеність і ненауковість принципів відбору опрацювання і організації матеріалів, а також формально вузьке коло літераторів, які включаються до словника, а критерії відбору імен залишаються без коментаря. Л.І. Гольденберг критикує й правило не враховувати авторів незначної кількості праць, хоча творчість багатьох із них безперечно цікавить дослідників української джовтневої і радянської літератури. При чому він посилається на іменний список літераторів, які подані І. Бойком у бібліографії змісту українських альманахів і збірників [34], щоб пересвідчитися, що

упорядники обминули імена десятків українських прозаїків і поетів кінця XIX – початку XX ст., а також радянського часу.

Не оминув критичних зауважень з боку Л.І. Гольденберга і добір бібліографії, можливість раціонального використання розширеної бібліографії шляхом посилання на існуючі персональні бібліо-графічні видання, та необхідність пошуків нових видань, пропущені у персональному покажчику або опубліковані після його появи. Це дозволило б, на думку Л.І. Гольденберга, створити певну систему бібліографічних видань, присвячених українським радянським письменникам, та економніше використати обмежений обсяг видання.

Оцінюючи краєзнавчі біобібліографії, він зазначав їхній рекомендаційно-вибірковий характер, призначений для пропаганди творчості місцевих письменників перед широкими кілами читачів. Однак, він зазначає загальний низький рівень багатьох праць, необізнаність упорядників з розвитком бібліографічної науки та методичними працями. Л.І. Гольденберг розкритикував небажання авторів спиратися на існуючі науково опрацьовані засади підготовки таких праць, наприклад, посилається на те, що краєзнавцям невідома класична для прикладу праця І.І. Корнейчука «Краевая библиография художественной литературы», дисертаційне дослідження, де автор детально опрацював теорію та методику складання крайової бібліографії [35].

Слід підкреслити ще й те, що Л.І. Гольденберг уперше в бібліографознавстві проводить аналіз друкованих семінаріїв, присвячених окремим письменникам, упроваджених у вищих навчальних закладах під час підготовки спеціалістів у галузі літературознавства, аспірантів, викладачів, які є, за його власним визначенням, своєрідними науково-методичними і бібліографічними посібниками для організації наукової, в т. ч. бібліографічної роботи. Першою, після тривалої перерви, спробою створення персонального семінарію він називає працю Г. Неділька, присвячену Т.Г. Шевченкові, де подається усталена типова схема персонального семінарію, розроблена російським літературознавством. Окрім того, він розглядає семінарії О.Н. Мороза з франкознавства [36], В. Поважної, Н. Жук представлених розгорнутими літописами життя й творчості Франка, Грабовського й Коцюбинського. Вони методично пропонували для вивчення творчості письменника чотири самостійні розділи: історія вивчення життя і творчості письменника; хронологічна канва його життя й творчості; коротка бібліографія творів письменника і літератури про нього; тематика семінарських доповідей з бібліографічними списками. У семінарії «Іван Франко» міститься ще й п'ятий розділ – змістовні науково-методичні рекомендації щодо організації і проведення семінарів у вищих навчальних закладах. Варто зауважити, що найбільш кваліфікованими Л.І. Гольденберг вважає франкознавчі бібліографії, складені М.О. Морозом [37].

Загальним недоліком бібліографій того періоду Л.І. Гольденберг вважає істотне обмеження в списках літератури лише працями післявоєнного періоду, без врахування історії вивчення

даного питання, а також прагнення обмежуватися лише основними біобібліографічними працями, що визначали основні здобутки літературної бібліографії.

Варто сказати, що у путівнику «Бібліографічні джерела українського літературознавства» [38], одну з фундаментальних праць Л.І. Гольденберга, що вийшла пізніше його «Української радянської літературної бібліографії», представлені методи ґрутовного біобібліографічного дослідження (1977), а також доведено, що бібліографія, яка спирається на вивчення не лише біографії особи, а його життя та діяльності, що є обов'язковим елементом складання бібліографії праць і навпаки, неможливо уявити без повноцінної бібліографії [39].

Л.І. Гольденберг написав кілька критичних статей та рецензій на біобібліографічні праці, де послідовно притримувався своїх методичних принципів, вимоги повноти бібліографічної інформації, чітких принципів відбору матеріалу та його систематизації. Серед них рецензії на покажчики, присвячені працям І.З. Бойка «Т.Г. Шевченко: Бібліографія ювілейної літератури. 1960-1964» (К., 1966) [40], К.Є. Скокан «М.Т. Рильський» (К., 1970) [41], М.О. Мороза «Іван Франко. Бібліографічний покажчик, 1956-1984» (К., 1987) [42], О.Н. Мороза «Іван Франко. Семінарій» (К., 1966) [43].

Отже, основне значення усіх ґрутових біобібліографічних праць Л.І. Гольденберга, які становлять лише незначну частину його наукової спадщини, полягає в тому, що дослідникам вдалося не лише показати бібліографічний процес в українському літературознавстві в його повноті, а й спростувати загальнопоширену серед науковців того часу думку про другорядність бібліографії, її сприймання як допоміжної дисципліни, що обслуговує справжню науку. Допоміжність або рекомендаційність бібліографічного покажчика не означало відсутність теорії та методики, історичного підходу до його складання. Наукова ж біобібліографія означала ґрутову працю як бібліографічний метод реконструкції життя та діяльності особи, зокрема, великих письменників. Активно виступає Л.І. Гольденберг проти дилетантизму в бібліографії, який вважає так само шкідливим у бібліографії, як і в інших галузях наукової діяльності. Він пише, що «необізнаність деяких упорядників з основами методики бібліографічної роботи, нехтування практикою принципів добору, опису і розміщення матеріалів не може не позначитися на якості покажчика», наводить приклад «безпорадного» покажчика, присвяченого В. Сосюрі (М.І. Багрич та В.М. Скачков), (Х., 1966), а також різко критикує видання Книжкової палати УРСР [44].

Він показав глибоку фундаментальну методичну основу біобібліографії та бібліографознавства, висунув основні вимоги до біобібліографічного видання – цілеспрямованість добору літератури, критерії відбору осіб у словниках, повноти бібліографічних джерел та бібліографічного апарату, кваліфікована систематизація матеріалу та структури покажчика, глибокі знання життя та діяльності особи, хронологічний аналіз

основних вів у житті особи, а також врахування аудиторії або цільового та читацького призначення, яке диктує зміст, вид та форму бібліографічного покажчика.

Використана література

1. Матвійчук Л.О. Біобібліографія гуманітарного циклу у Всеукраїнській академії наук (1918-1933): історіографія та джерельна база досліджень, основні напрями / Л.О. Матвійчик // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 183-197.
2. Матвійчук Л.О. Михайло Ілліч Ясинський (1889-1967) як теоретик індивідуальної біобібліографії / Л.О. Матвійчик // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 16. – К., 2012. – С. 212-218.
3. Матвійчук Л.О. Становлення та розвиток української наукової біобібліографії в другий половині XIX століття / Л.О. Матвійчик // Волинські історичні записки : збірник наукових праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Т. 7. – С. 154-161.
4. Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського: 1941–1964. – К. : НБУВ, 2003. – С. 207-210; 243-249; 268-273.
5. Яценко О.М. Розвиток системи інформаційного забезпечення біобібліографічної діяльності у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (90-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / НАН України, НБУВ. – К., 2000. – 16 с.
6. Устиновський Д.В. Науково-бібліографічна діяльність Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (1918–2010): напрями, етапи, зміст : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 27.00.03 / НАН України, НБУВ. –К., 2011. – 20 с.;
7. Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України : бібліографічний покажчик. 1918-1993 / укл. І.Г. Шовкопляс та ін.– К., 1993. – 295 с.
8. Лев Ізраїлович Гольденберг : біобібліогр. покажч. / АН УРСР. Центр. наук. б-ка ім. В.І. Вернадського; укл. І.А. Певзнер. – К., 1991. – 26 с.
9. Архів НБУВ, оп. 2, Л.І. Гольденберг. Особова справа.
10. Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. документов и материалов, 1917-1941 / упор. – К., 1985. – С. 75-78.
11. Крижанівський С. Вступ. // Лев Ізраїлович Гольденберг : біобібліогр. покажчик / сост. Г, Т.Н. Кольяк, Е.М. Кравець и др. АН УРСР. Центр. наук. б-ка ім. В.І. Вернадського; укл. І.А. Певзнер. – К., 1991. – С. 3-5.
12. Інструкція бібліографічного опису / АН УРСР, ДПБ; Уклад. О.С. Ровнер ; відп. ред. К.М. Грибовська. – К., 1951. – 32 с.
13. Список умовних скорочень при бібліографічному описі / АН УРСР, ДПБ; уклад.: О.В. Бистряков, О.Я. Білик, Р.Б. Ліммер ; відп. ред І.Д. Золотоверхий. – К., 1951. – 36 с.
14. Библиографические указатели: рекомендации по составлению и оформлению / АН УССР, ЦНБ; сост.: Ю.В. Альберт, Н.Н. Деркач, Н.Г. Дмитриенковийшл;и методичні рекомендації до скла ; отв. ред. Л.В. Беляева. – К., 1981. – 50 с.; Библиографический указатель: рекомендации по составлению и оформлению / АН УССР, ЦНБ им. В.И. Вернадского; сост.: Ю.В. Альберт, В.С. Кабкова; отв. ред. И.Г. Шовкопляс. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Наук. думка, 1981. – 60 с.
15. Іван Франко. 1856-1916: Бібліогр. покажчик / АН УРСР. ДПБ ; уклад. І.З. Бойко.– К., 1954. – 202 с.; Іван Франко : бібліогр. покажчик /АН УРСР. ДПБ: Уклад. І.З. Бойко.– 2-е вид., перероб. і доп. – К., 1956. – 288 с.; Іван Яковлевич Франко: К столетию со дня рождения: Памятка читателю / Сост. І.З. Бойко. – М., 1956. – 72 с.: Портр.; Гольденберг Л.І. Література про Івана Франка: [Корот. бібліогр. огляд] // Укр. мова в школі. – 1956.– № 4. – С. 84-87.
16. Панас Мирний. 1849-1949: Пам'ятка до 100-річчя з дня народження: Бібліогр. та метод, матеріали для б-к / уклад. М.В. Булавицька. – К., 1949. – 47 с.

17. Пушкін і Україна: До 150-річчя з дня народження великого російського поета О.С. Пушкіна. 1799-1949 : корот. бібліогр. покажч. / уклад. : І.З. Бойко, Г.М. Гімельфарб. – К., 1949. – 55 с.
18. Гоголь і Україна: Бібліогр. покажч.: До 100-Річчя з дня смерті М.В. Гоголя / уклад. : І.З. Бойко, Г.М. Гімельфарб. – К., 1952. – 76 с: Портр.
19. Леонід Іванович Глібов: Бібліогр. покажч.: до 125-річчя з дня народження (1827-1925) /АН УРСР. ДПБ ; уклад. І.З. Бойко ; відп. ред. О.М. Матвієнко. – К., 1952. – 15 с.
20. Тарас Григорьевич Шевченко: Памятка читателю / сост. А.М. Гімельфарб. – М., 1956. – 66 с.: Портр.; М.М. Коцюбинський : бібліогр. покажч. / АН УРСР. ДПБ: уклад. Г.М. Гімельфарб: Відп. ред. О.І. Кисельов. – К., 1954. – 99 с.; Леся Українка: Бібліогр. покажч. / уклад. М.В. Булавицька. – К., 1956. – 102 с.
21. Павло Тичина: Бібліогр. покажч. / АН УРСР. ДПБ: Уклад. І.З. Бойко. – К., 1951. – 139 с. ; Мовами народів світу: [Твори П.Г. Тичини] / уклад. І.З. Бойко // Україна. – 1952. – № 1. – С. 39; Олесь Гончар: (Корот. бібліографія крит. літ.) / уклад. І.З. Бойко // Літ. в школі. – 1955. – № 3. – С. 82-85. Архип Юхимович Тесленко, 1882-1911: Корот. бібліогр. покажч. літ. до 70-річчя з дня народження / уклад. М.В. Булавицька. – К., 1952. – 19 с.
22. Михайло Коцюбинський: Корот. бібліографія крит. літ. / уклад. М.В. Булавицька // Літ. в школі. – 1958. – № 1. – С. 87-89. Бібліографія: (Твори Ю.І. Яновського і літ. про нього) / уклад. Ф.К. Сарана // Яновський Ю.І. Твори: В 5 т. – К., 1959. – Т. 5. – С. 387-417. Бібліографія: (Твори Л. Первомайського та літ. про нього) / уклад. Ф.К. Сарана // Первомайський Л.С. Твори: В 3-х т. – К., 1959. – Т. 3. – С. 489-502.
23. Чеська і словацька література в українських перекладах (1946-1955 pp.) / уклад.: Л.І. Гольденберг // Вітчизна. – 1956. – № 5. – С. 189-191; Гольденберг Л.І. Художня література сучасної Індії: [Бібліогр. огляд] // Соц. культура. – 1955. – № 8. – С. 43-44; Видатні твори художньої літератури за 1951 рік, удостоєні Сталінської премії / уклад. Л.І. Гольденберг // Культ.-освіт. робота. – 1952. – № 4. – С. 17-19; № 5. – С. 43-45; № 6. – С. 11-13; № 7. – С. 10-12; № 8. – С. 11-13.
24. Дубровіна Л.А. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918-1941 / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К., НБУВ, 1998. – С. 196-197.
25. Украинская литература. Дооктябрьский период: Рек. указ. / Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина. АН УССР. ГПБ: науч. ред. А.И. Киселев: Под общ. Ред. А.А. Кунниковой. – М., 1957. – 181 с. – Сост. : І.З. Бойко, И.В. Булавицкая, А.М. Гімельфарб, Л.І. Гольденберг, А.А. Кунина, К.Е. Скокан.
26. Гольденберг Л.І. Література про Івана Франка: [корот. бібліогр. огляд] / Л.І. Гольденберг // Укр. мова в шк. – 1956. – № 4. – С. 84-87; І.К. Микитенко: [матеріали до бібліогр. творів] / уклад. Л.І. Гольденберг // Рад. літературознавство. – 1957. – № 4. – С. 154-157.
27. Гольденберг Л.І. Українська Радянська літературна бібліографія / АН УССР, ЦНБ ; відп. ред. Є.С. Шабловський. – К. : Наук. думка, 1971. – 179 с.
28. Скокан К.Є. М.Т. Рильський : бібліогр. покажчик / ЦНБ АН УРСР. – К. : Наукова думка, 1970. – 519 с.
29. Бойко І.З. Українські літературні альманахи і збірники XIX – початку XX століття / І.З. Бойко. – К. : Наукова думка, 1967. – С. 203-365.
30. Корнейчик И.И. Краевая библиография художественной литературы : автореф. дис. ... канд. пед. наук / И.И. Корнейчик ; Моск. гос. библ. ин-т. – М., 1954. – 21 с.
31. Гольденберг Л.І. Рецензія // Радянське літературознавство. – 1988. – № 4. – С. 73-75.

КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ І СПЕЦІАЛІСТІВ

C.D. Коваленко

CONFERENCE OF YOUNG RESEARCHERS AND SPECIALISTS

S.D. Kovalenko

16 березня 2012 року у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України /ДНСГБ НААН/ пройшла VII Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», присвячена 90-річчю від дня створення Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН та 75-річчю з дня заснування Панфільської дослідної станції ННЦ «Інститут землеробства НААН».

Розглянемо бібліотечну складову цього форуму.

Відкрив конференцію директор Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, член-кореспондент НААН В.А. Вергунов. Він наголосив, що чергова VII Всеукраїнська конференція молодих учених та спеціалістів присвячується річницям двох визначних установ в межах відзначення 80-річчя від дня створення Національної академії аграрних наук України.

Учасникам конференції надійшла чимала кількість привітань: від голови Верховної Ради України В. Литвина, міністра аграрної політики та продовольства України М. Присяжнюка, т. в. о. Міністра освіти і науки, молоді та спорту України П.М. Кулікова, заступника секретаря РНБО Н. І. Шуфрича, Голови державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України В. Семиноженка, міністра культури України М. Кулинсяка, генерального директора НБУВ, президента Асоціації бібліотек України, академіка НАН України О. Онищенка та ін.

В своїй ґрунтовній доповіді В.А. Вергунов наголосив на яскравих віках історичного шляху ДНСГБ НААН, акцентуючи увагу на тому, що в різних проявах координуючі функції ця установа почала виконувати принаймні ще з 80-х рр. XIX ст. через свою предтечу у вигляді бібліотеки Харківського губернського земства. Як спеціалізована наукова установа бібліотека відбулася відповідно до п. 2 Постанови РНК УСРР № 154 від 22 травня 1931 р. «Про організацію Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук», де серед перших одинадцяти її науково-дослідних інституцій вказується і Центральна сільськогосподарська книгозбірня. Як наслідок всіх прийнятих різними системами влади, рішень фактично вже третє століття бібліотека працює для потреб сільського господарства можна відслідкувати за зміною назв бібліотеки і особливо її відомчої підпорядкованості. Вони доводять, що історія діяльності

бібліотеки тісно пов'язана з розвитком організаційних зasad становлення в державі аграрної науки, освіти та сільськогосподарського виробництва, а також бібліотечної справи. Основним напрямом діяльності бібліотеки було і є бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування науково-дослідних установ, галузевих освітніх закладів, науковців і фахівців сільського господарства. При цьому головним завданням залишається функція галузевого депозитарію сільськогосподарської та лісотехнічної літератури, який повинен забезпечити виконання завдань з організації ведення агропромислового виробництва або державної політики стосовно села не тільки на рівні Київської області, а й України.

В.А. Вергунов наголосив, що на сучасному етапі методично підпорядкована ДНСГБ НААН мережа охоплює 257 бібліотек аграрного профілю, у т. ч. науково-дослідних установ (68) НААН, навчальних закладів аграрної освіти (139). На регіональному рівні з 2003 р. працюють Територіальні об'єднання сільськогосподарських бібліотек, в яких функції головних виконують переважно бібліотеки наукових установ Академії. ДНСГБ НААН здійснює постійний інформаційний обмін з провідними бібліотеками України, а також із сільськогосподарськими інформаційними установами багатьох країн світу. Усі напрацювання співробітників бібліотеки та методично підпорядкованої мережі, завдяки організаційним змінам і доповненням до них у питаннях становлення і розвитку сільськогосподарської науки, освіти та техніки в Україні, можна розглядати як інноваційний підхід у системі класичної бібліотечної роботи, коли книга – це не лише об'єктивне джерело вивчення історії, а й інформаційний ресурс для визначення перспектив подальшого розвитку суспільства, що в такому форматі сприйняття підносить на новий щабель діяльність спеціальних бібліотек.

Враховуючи все краще з уже напрацьованого попередниками, максимально дотримуючись положень чинного законодавства і особливо Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», а також відповідних указів, постанов і розпоряджень президента України та уряду для подолання всіляких проблем при виконанні основних функцій, на початку ХХІ ст. ДНСГБ НААН здійснила якісні стратегічні зміни щодо достойного існування в галузевому інформаційному просторі, в першу чергу, пішовши шляхом запровадження реальної науковості у своїй діяльності.

У своєму виступі В.А. Вергунов також зосередив увагу присутніх на результатах понад десятирічної роботи єдиного в Україні Центру історії аграрної науки ДНСГБ НААН, створеного у 2001 році та на основних напрацюваннях структурних підрозділів установи.

Він зазначив, що має сподівання, найближчим часом отримати зрозумілий план дій щодо реформування бібліотечної галузі для потреб аграрного сектору України у світлі запланованих змін відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 року «Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки», в якому кожній

бібліотеці буде визначено належне місце для подальшого інноваційного розвитку в глобальному інформаційному просторі для наповнення його національними особливостями через сім зональних науково-інформаційних центрів.

В.А. Вергунов відмітив, що за всім зробленим і тим, що прийдеться здійснювати в майбутньому стояли і продовжують залишатись працівники бібліотеки. Зокрема теплими словами в ім'я святкування 90-річчя ДНСГБ НААН згадали імена її директорів: з 1933 по 1964 рік О.Ф. Корнєєва, з 1964 по 1998 рік – заслуженого працівника культури УРСР Р.Й. Целінського, з 1998 по 2000 рік – доктора історичних наук, професора М.С. Слободянка, а також вшанували тих, хто прославив бібліотеку на різних етапах її діяльності на благо процвітання провідного сектору економіки країни – його сільського господарства: академіка НААН В.В. Юрчишина, члена-кореспондента НААН С.М. Рижука; заслужених працівників культури України В.К. Світайло, Л.О. Зінченко, Т.Ф. Дерлеменко; кавалера ордена княгині Ольги III ступеня Н.Ф. Гриценко, докторів наук, професора: В.В. Дерлеменка, а також кандидатів наук: З.П. Кірпаль, О.С. Мудрука, Ю.І. Лазоренко, О.П. Басун, Т.В. Хоменко та співробітників-ветеранів бібліотеки: В.В. Устиновського та А.А. Устиновську, О.І. Целінську, Н.Н. Серікову, Н.Ф. Басун, Г.Д. Шарку, Л.Ф. Забудську, Л.А. Зайцеву, Г.С. Щиголь, О.В. Каргіну, Л.О. Романчук, Л.Г. Самойлову та ін. На їх здобутках зросла висококваліфікована і головне – талановита молодь, що і словом і ділом здатна запровадити справжні інновації в бібліотечну справу, а саме кандидати наук: С.Д. Коваленко, Н.Б. Щебетюк, О.П. Анікіна, О.О. Черниш та багато інших.

На заході були присутні й виступали з вітальними словами багато гостей. Розпочав вітання колективів-ювілярів академік-секретар Відділення землеробства НААН, член-кореспондент НААН С.Ю. Булигін. Ним була відмічена активна діяльність директора ДНСГБ НААН, члена-кореспондента НААН В.А. Вергунова, а історичні дослідження, які проводить Бібліотека, названі важливою роботою в контексті заповнення й відновлення національної пам'яті й самоствердження українського народу.

Потім з вітальною промовою виступив академік-секретар Відділення економіки і продовольства НААН, член-кореспондент НААН В.М. Жук. Він наголосив, що в процесі реформування аграрної освіти і науки відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів України було прийнято рішення про приєднання Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки до Відділення аграрної економіки і продовольства НААН. В.М. Жук висловив надію на майбутню співпрацю по створенню інформаційних технологій, банку даних та інших можливостей доступу до ресурсів Бібліотеки. Наочанок свого виступу він нагородив почесними відзнаками Національної академії аграрних наук України – д.с.-г.н., проф.

О.С. Тарабріна та д.і.н., проф. В.І. Кучера, Почесними грамотами Президії НААН – завідувачів відділами В.В. Мамрай та О.А. Корякову.

Директор ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН, академік НААН Ю.О. Лупенко у своєму виступі привітав із 90-річчям від дня заснування Бібліотеки. Він з приємністю підкреслив обговорення результатів наукової діяльності в напрямі інформаційного забезпечення аграрної галузі в ході святкового зібрання. На його думку, бібліотечні ресурси, у якій би формі вони не існували, є основним інформаційним простором для вчених, апробації науковців ідей та розробок, вшанування імен видатних особистостей. Проведення цієї конференції залишить помітний слід в історії науки як святковий захід відзначення річниці і як обговорення існуючих проблемних питань в діяльності установ.

Голова підкомітету з науки Верховної Ради України, Почесний президент НААН, академік НААН М.В. Зубець в свою чергу наголосив на досягненні значних успіхів ДНСГБ НААН і плануванні реалізації ще багатьох ідей, наприклад здобуття національного статусу, перетворення Центру історії аграрної науки в Інститут та багато ін. Наприкінці свого виступу М.В. Зубець згідно з Розпорядженням керівника Апарату Верховної Ради України № 6940 від 23 грудня 2011 р. вручив цінні подарунки (годинники) Голови Верховної Ради України з нагоди 90-річчя створення установи старшому науковому співробітнику О.Ю. Примак та заступнику головного бухгалтера Г.С. Драч.

Начальник Головного управління агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації, доктор наук з державного управління О.О. Шевченко з радістю передав вітання від Голови обласної держадміністрації Київської області Анатолія Йосиповича Присяжнюка та побажав плідних наукових досягнень. Він зазначив, що нині світом править: інформація, інновація, інвестиція. І завдяки таким установам, як Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН та Панфільська дослідна станція ННЦ «Інститут землеробства НААН» ця тріада успішно функціонує.

Виконуючи найприємнішу частину місії, О.О. Шевченко нагородив трудовий колектив Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, старшого наукового співробітника, к.і.н. Ю.І. Лазоренко; провідного бібліотекаря Г.В. Кононову; старшого наукового співробітника О.В. Бачкалу за багаторічну сумлінну працю, особистий внесок у розвиток мережі сільськогосподарських бібліотек України, науково-інформаційну та науково-методичну роботу, високий професіоналізм, активну громадську позицію та з нагоди 90-річчя з дня заснування Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України Почесною грамотою Київської обласної держадміністрації.

Далі Голова Яготинської районної ради І.І. Шула відзначив надзвичайну приємність спільної ідеї відзначення двох великих подій – 90 років Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН та 75 років Панфільській дослідній станції ННЦ «Інституту землеробства НААН». В сказав, що в цей вік, коли дуже стрімко розвивається технологічний процес, коли є такі поняття як «мережа Інтернет», люди часто забувають про книгу і науку. Однак, доки існуватимуть люди, які підтримують нові ідеї – буде книга, буде ідея, і саме головне, буде розвиток вашої спільної праці.

Наочисток теплого привітання учасникам заходу І.І. Шула згідно з Розпорядженням Київської обласної ради № 31 від 15 лютого 2012 р. Почесною грамотою Київської обласної ради (з врученням цінного подарунка) нагородив колектив ДНСГБ НААН.

Слово для привітання було надано керівнику управління Апарату Ради національної безпеки і оборони України, генералу-майору О.Ф. Сівшенко, який за дорученням Секретаря Ради національної безпеки і оборони України Клюєва Андрія Петровича привітав всіх присутніх з нагоди свята, побажав наслаги, щастя, здоров'я, а також від імені Секретаря Ради за значний внесок у забезпечення національної безпеки і оборони України, інформаційно-бібліотечне супровождження та наукове обґрунтування вивчення історії природокористування України та з нагоди 90-річчя з дня заснування Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України нагородив Почесною грамотою апарату Ради національної безпеки і оборони України колектив Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки; нагрудним знаком «Почесна відзнака Апарату Ради національної безпеки і оборони України» III ступеня – директора ДНСГБ НААН, д.с.-г.н., проф., члена-кореспондента НААН, В.А. Вергунова; зав. сектора наукознавства Центру історії аграрної науки, к.і.н., с.н.с. О.О. Черниш; зав. сектора наукової бібліографії та біографістики Центру історії аграрної науки, к.і.н. Н.Б. Щебетюк.

Генеральний директор державного закладу «Національна бібліотека для дітей», Герой України А.С. Кобзаренко щирі слова подяки висловила колективу ДНСГБ НААН та зробила подарунки: медаль для тих, хто працює з дітьми, - «Заради дітей працюємо і творимо».

Заступник директора департаменту науково-освітнього забезпечення агропромислового виробництва та розвитку сільських територій Міністерства аграрної політики та продовольства України Н.М. Гіневська в свою чергу виголосила слова подяки учасникам зібрання. Вона передала вітання від міністра аграрної політики і продовольства України Миколи Володимировича Присяжнюка та від імені колективу Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також відзначила нагородами міністерства за багаторічну працю, високий професіоналізм, вагомий внесок у розвиток вітчизняної аграрної науки: Почесною грамотою Міністерства аграрної політики та продовольства України – молодшого наукового

співробітника відділу впровадження наукових розробок та технічного забезпечення бібліотечних процесів ДНСГБ НАН І.Г. Піменова; бібліотекаря відділу збереження наукових фондів ДНСГБ НАН Н.С. Мигашко; трудовою відзнакою Міністерства аграрної політики та продовольства України «Знак пошани» - к.і.н., пров.н.с. сектору наукової бібліографії та біографістики О.П. Анікіну; к.с.-г.н., с.н.с. ДНСГБ НАН В.І. Головенко; знаком «Відмінник аграрної науки і освіти» II ступеня – к.с.-г.н., с.н.с. сектору наукової бібліографії та біографістики Х.М. Піпан; знаком «Відмінник аграрної науки і освіти» III ступеня – с.н.с. сектору наукової бібліографії та біографістики Т.Р. Грищенко.

У своєму вітальному слові начальник відділу вищої освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України В.П. Погребняк побажав, щоб доробок кожного науковця поповнював ріку аграрної науки, результати якої слугуватимуть нашій країні та вручив Почесну грамоту Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України колективу Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НАН, а знак Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Відмінник освіти України» – д.пед.н., проф., завідувачу відділу науково-методичної роботи та реферування В.В. Дерлеменку.

Директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського, заслужений працівник культури України, кандидат історичних наук, доцент П.І. Рогова відмітила, що 90-років – це достатньо тривалий шлях, плідний і непростий. Незважаючи на різні проблеми ДНСГБ пройшла значний шлях, накопичуючи ресурси та здійснюючи свої функції на високому рівні.

Висловили свої вітання з нагоди ювілею ДНСГБ НАНУ від генерального директора Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України, академіка НАНУ О.С. Онищенка, від Державної бібліотеки України для юнацтва – заступник директора, кандидат історичних наук, доцент О.Б. Виноградова, від Електронного архіву України, заступник директора – І. Зінькова.

Після закінчення урочистої частини учасники конференції продовжили подальше спілкування відповідно до програми, яка передбачала висвітлення наступних напрямків: *історія аграрної науки, освіти і техніки; загальні питання становлення та розвитку вітчизняної науки, освіти і техніки; інформаційно-бібліотечне супровождження науково-освітнього галузевого процесу.*

Повідомлення учасників конференції виділялися змістовністю, глибиною розкриття тематики досліджень, актуальністю. За результатами конференції видані матеріали в двох частинах (Ч. 1. – 292 с.; Ч. 2. – 216 с.), які вміщують 225 тез доповідей.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ашаренкова Наталія Георгіївна – кандидат педагогічних наук, професор НАКККіМ

Добровольська Вікторія Василіївна – старший викладач НАКККіМ

Кириленко Олександр Григорович – кандидат історичних наук, доцент НАКККіМ

Коваленко Світлана Дмитрівна – кандидат історичних наук, заступник директора ДНСГБ УААН

Лобузіна Катерина Вілентіївна – кандидат технічних наук, зав. відділу програмно-технологічного забезпечення комп’ютерних мереж НБУВ

Мар’їна Олена Юріївна – кандидат наук із соціальних комунікацій, викладач кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури

Матвейчук Лариса Олександрівна – спеціаліст І категорії Сектору суспільних наук Президії Національної академії наук України

Нестерович Юрий Владимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Білоруського НДІ документознавства і архівної справи

Папакін Георгій Володимирович – доктор історичних наук, провідний науковий, співробітник відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних технологій Інституту історії України НАН України

Пастушенко Олена Василівна – кандидат філологічних наук, головний спеціаліст департаменту атестації кадрів МОН молодь спорт України

Слободяник Михайло Семенович – доктор історичних наук, професор

Філіпова Людмила Яківна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету документознавства та інформаційної діяльності Харківської державної академії культури

Шемаєва Ганна Василівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ЖУРНАЛУ

Приймаються оригінальні матеріали, що раніше не друкувалися.

Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Звертаємо увагу авторів на необхідність дотримуватися вимог, які висуває Вища атестаційна комісія України до фахових видань, а саме – на необхідність включення до тексту статті таких елементів:

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що пропонуються для публікації в журналі, подаються автором у вигляді тексту, надрукованого за допомогою засобів комп'ютерної техніки (1 друкований примірник і копія в електронному вигляді). Текст статті можливо передати електронною поштою на адресу редакції slobod_doc@bigmir.net.

Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиці, фотографії і малюнки, не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту (розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5, поля стандартні).

Рукописи приймаються і публікуються українською мовою. Іноземні автори можуть подавати рукописи російською і англійською мовами. Редакція залишає за собою право на стилістичну правку рукопису. З автором погоджуються правки, які, на думку редакції, можуть змінити зміст тексту.

До рукопису додаються:

- авторська довідка, в якій наводяться: прізвище, ім'я та по батькові (повністю) автора (авторів), науковий ступінь, учene звання, адреса і телефони, e mail, місце роботи, посада;
- фотографії (4x6 мм) всіх авторів для публікації у заголовній частині статті. Автор може відмовитися від публікації фотографій.

Основний текст статті обов'язково має супроводжуватися двома анотаціями (українською, англійською мовами) з переліком ключових слів, назвою статті та прізвищем автора англійською мовою, а також шифром УДК.

Список використаної літератури складається відповідно до тексту і друкується на окремій сторінці в кінці статті. У тексті порядковий номер першоджерела проставляється в квадратних дужках. Першоджерела подаються мовою оригіналу.

Усі цитати в тексті повинні бути українською мовою.

Підп. до друку 30.05.2012. Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. _____ Зам. 34. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи

ДК № 3953 від 12.01.2011.